

บทที่ 6

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “แนวคิดเชิงวิพากษ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม – วัฒนธรรม ของ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ในมติชนสุดสัปดาห์” นี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเชิงวิพากษ์ของ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ที่มีต่อประเด็นต่างๆ ทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม – วัฒนธรรม โดยดูจากบทความประจำของเขาในมติชนสุดสัปดาห์

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่ใช้รูปแบบการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ผสมผสานกับวิธีการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณที่เป็นบทความจากคอลัมน์ “นิธิ เอียวศรีวงศ์” ของนิธิ เอียวศรีวงศ์ ในนิตยสารมติชนสุดสัปดาห์ตั้งแต่ ปี 2536 (เริ่มฉบับที่ 679 วันที่ 27 สิงหาคม) – ปี 2544 (ฉบับที่ 1114 วันที่ 25 ธันวาคม) จำนวน 413 บท โดยผู้วิจัยได้นำแนวคิดของ 5 นักคิดชั้นนำของไทยเข้ามาใช้พิจารณาเพื่อค้นหาและอธิบายแนวคิดเชิงวิพากษ์ของนิธิ นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้นำข้อมูลชีวประวัติและประสบการณ์ของนิธิตลอดจนทัศนคติที่มีต่อนิธิของนักคิด นักเขียนนักวิชาการอีกหลายคนซึ่งส่วนใหญ่ก็รู้จักคุ้นเคยกับนิธิเป็นการส่วนตัว มาร่วมใช้พิจารณาด้วย เพื่อจะได้เข้าใจและอธิบายแนวคิดเชิงวิพากษ์ของนิธิได้ดียิ่งขึ้น

สำหรับบทความของนิธิและบทบาทของเขาในส่วนตัวที่เกี่ยวข้องกับแวดวงสื่อสารมวลชน และนิเทศศาสตร์นั้น ผู้วิจัยจะใช้ทฤษฎีเชิงบรรทัดฐานของสื่อมวลชน แนวคิดบทบาทหน้าที่ทางสังคมของสื่อมวลชน แนวคิดการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง และหลักจรรยาบรรณของนักสื่อสารมวลชน เป็นแนวทางในการพิจารณา

สรุปแนวคิดเชิงวิพากษ์ของนิธิ เอียวศรีวงศ์

ด้านการเมือง

บทความของนิธิทางการเมืองนั้นมีปริมาณมากเป็นอันดับสองรองจากบทความทางด้านสังคม – วัฒนธรรม โดยมีอยู่ 110 บท หรือคิดเป็นร้อยละ 26.63 ของจำนวนบทความที่นำมาใช้ศึกษาวิเคราะห์ทั้งหมด 413 บท เนื้อหาสำคัญของบทความทางด้านนี้สามารถสรุปได้เป็น 3 หัวข้อใหญ่ ดังนี้คือ

1. แนวคิดเชิงวิพากษ์ต่อนักการเมือง

ชี้ข้อบกพร่องสำคัญของนักการเมืองไทย

นิธิได้แสดงความคิดเห็นต่อภาพรวมของนักการเมืองไทยไว้หลายประเด็น ที่น่าสนใจก็คือ ประเด็นเกี่ยวกับวิสัยทัศน์ โดยนิธิมองว่านักการเมืองไทยส่วนใหญ่ในยุคปัจจุบันยังขาดวิสัยทัศน์ที่มีความหมายในเชิงสร้างสรรค์คือ การมองเห็นระบบทั้งหมดว่าส่วนต่างๆ นั้นสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างไร ส่วนหนึ่งเปลี่ยนไปจะไปกระทบส่วนอื่นๆ อย่างไร และจะไปกระทบทั้งระบบอย่างไร นอกจากนี้ยังรวมไปถึงความเข้าใจการเชื่อมโยงของปัจจุบันและอดีตได้อย่างลึกซึ้ง กระทั่งมองได้ว่าระบบทั้งหมดกำลังเคลื่อนย้ายหรือแปรเปลี่ยนไปในทางใด กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ นักการเมืองที่มีวิสัยทัศน์อย่างแท้จริงในทัศนะของนิธิก็คือคนที่ไม่มองปัญหาแบบแยกส่วน เช่น รู้ว่าปัญหา รถติดในกรุงเทพฯ มาจากปัจจัยที่สลับซับซ้อนทั้งในเชิงโครงสร้างเศรษฐกิจ การเมือง และ วัฒนธรรม เป็นต้น ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่หาได้ยากในตัวนักการเมืองไทย

“ปัญหาต่างๆ ในสังคมไทยเวลานี้ มันไม่เหมือนปัญหาที่เคยเกิดขึ้นในหมู่บ้านอย่างเมื่อก่อนโดยเฉพาะปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรที่กำลังบานปลายใหญ่โต ถ้าถามว่ามีไหมนักการเมืองที่ออกมาบอกว่าจะแก้ไขปัญหานั้นแบบเดิมไม่ได้แล้ว แบบที่ราชการชอบทำกันนะ ถึงเวลาแล้วที่จะต้องหันมามองปัญหาทั้งระบบและจัดการแก้ไขแบบไม่แยกส่วน นักการเมืองแบบนี้ผมยังไม่เห็นเลย นักการเมืองไทยที่พร้อมจะรับภาระในการเป็นผู้นำสังคมไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น ผมยังไม่เห็นเลยจริงๆ” (นิธิ เอียวศรีวงศ์ สัมภาษณ์, 16 พฤศจิกายน 2543)

นอกจากการขาดวิสัยทัศน์ที่แท้จริงแล้ว โนิธิยังเห็นว่า สิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ทำให้ นักการเมืองไทยไม่สามารถสร้างนโยบายและการปฏิบัติที่เป็นประโยชน์แก่คนส่วนใหญ่ในสังคมได้ อย่างแท้จริงก็คือ การที่นักการเมืองไทยไม่ได้ยึดถือคตินิยมหรือนิยามหรือคติที่ให้ความสำคัญแก่ สามัญชนซึ่งเป็นประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ จนถือเป็นประโยชน์สูงสุดของรัฐและสังคม รวมทั้งถือเป็นมาตรฐานทางวัฒนธรรมของสังคมด้วย ส่งผลให้นักการเมืองไทยมักจะคิดว่า ประชาชนที่เป็นสามัญชนนั้นน่าสงสารและควรได้รับการช่วยเหลือ ซึ่งมักนำไปสู่การพัฒนาและเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตที่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ประชาชนเป็นจำนวนมากอยู่ เสมอๆ โนิธิคิดว่า ถ้านักการเมืองไทยหันมายุึดถือคตินิยมหรือนิยามซึ่งจะทำให้เข้าใจวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของสามัญชนได้อย่างแท้จริงด้วยนั้น ก็น่าที่จะส่งผลดีต่อการพัฒนาประเทศ เพราะ นโยบายและการปฏิบัติต่างๆ เพื่อการพัฒนาประเทศภายใต้การดูแลรับผิดชอบของนักการเมือง นั้น ย่อมเป็นไปโดยเกื้อกูลและอำนวยความสะดวกแก่วิถีชีวิตของประชาชนอย่างถูกต้อง ไม่ใช่ กลับมามีส่วนทำร้ายประชาชนเป็นจำนวนมากเช่นที่ผ่านมา ทัศนะของนิธิในเรื่องนี้ เป็นไปใน

แนวทางเดียวกับแนวคิดของสุลักษณ์ ศิวรักษ์ ที่ว่า การเจริญเติบโตอย่างแท้จริงของระบบประชาธิปไตยของไทย ต้องเริ่มจากการให้ความเคารพแก่ประชาชนโดยต้องมองไปยังประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของประชาชน การได้เรียนรู้จากประชาชนจะทำให้สิ่งต่างๆ เปลี่ยนแปลงไปในทางที่มีวิถีแบบไทยๆ ที่ดีเป็นพื้นฐานร่วมอยู่ด้วย ซึ่งจะเป็นการพัฒนาประชาธิปไตยที่เหมาะสมอย่างแท้จริงสำหรับสังคมไทย

สำหรับภาพรวมอื่นๆ ของนักการเมืองไทยในทัศนะของนิธินั้น ยังได้แก่ เป็นผู้ที่เข้ามาเล่นการเมืองเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ให้แก่ตนเอง ครอบครัว และพวกพ้องบริวาร โดยไม่มีอุดมการณ์ทางการเมืองที่แท้จริง , เป็นหนึ่งในตัวการสำคัญของกระบวนการคอร์รัปชันในภาครัฐ , ดีแต่ปากหรือปากเก่งปากไว แต่แทบไม่เคยทำอะไรที่สร้างสรรค์และเป็นประโยชน์ต่อสังคมได้อย่างที่ปากพูด , เป็นพวกกะล่อนปลิ้นปล้อน , เป็นต้น

นอกจากการแสดงความคิดเห็นต่อนักการเมืองในภาพรวมแล้ว นิธียังได้นำเสนอบทความเกี่ยวกับนักการเมืองเป็นรายบุคคลเอาไว้หลายคนโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่มีตำแหน่งสำคัญในฝ่ายบริหาร ที่น่าสนใจก็เช่น การแนะนำนายบรรหาร ศิลปอาชา ในช่วงที่เพิ่งก้าวขึ้นมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเมื่อปี 2538 ว่า นายบรรหารควรมีบุคลิกที่เหมาะสมกับตัวเองคือบุคลิกแบบเศรษฐีบ้านนอกของไทย แล้วใช้บุคลิกนี้และการบริหารประเทศที่รับฟังเสียงของประชาชนเรียกคะแนนนิยมและความรักจากคนไทย จนกลายเป็นแรงสนับสนุนให้นายบรรหารก้าวไปสู่เวทีการเมืองระดับโลกด้วยความสง่างาม ซึ่งน่าจะทำให้นายบรรหารได้รับการยอมรับในระดับสากลมากกว่าการสร้างภาพลักษณ์ให้ตัวเองดูเป็นคนทันสมัยเช่นที่นายบรรหารได้พยายามทำอยู่ , การตำหนิการทำงานของนายสุวัจน์ ลิปตพัลลภ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรมที่นำเงินของรัฐมาใช้ควบคุมราคาน้ำมันเมื่อปี 2542 ว่า เป็นการนำเงินของชาติมาใช้โดยไม่เป็นธรรมต่อคนเป็นจำนวนมากของประเทศที่ไม่มีปัญญาจะซื้อรถยนต์มาใช้ได้ , การโจมตี ดร.อาทิตย์ อุไรรัตน์ เมื่อปี 2543 ว่า มีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมกับผู้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม ซึ่งต้องเป็นอีกผู้หนึ่งที่มีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยและความปลอดภัยของประชาชน เพราะ ดร.อาทิตย์ ได้แสดงท่าทียอมรับสินค้าที่ผลิตจากพีซีเอ็มไอหรือพีซีดีดัดแปลงอย่างออกนอกหน้า ทั้งๆ ที่ยังไม่มีที่ยืนยันเป็นที่แน่ชัดว่าพีซีเอ็มไอนั้นมีอันตรายต่อมนุษย์หรือไม่ , เป็นต้น

สำหรับนายชวน หลีกภัย ซึ่งได้เป็นนายกรัฐมนตรีถึงสองสมัยนั้น ถือว่าเป็นนักการเมืองไทยยุคปัจจุบันที่ถูกนิธิวพากษ์วิจารณ์ในแง่ลบอยู่บ่อยครั้ง โดยประเด็นสำคัญที่นิธีกล่าวถึงนายชวนก็คือ มีการทำงานในลักษณะชอบลอยตัวอยู่เหนือปัญหา ทำให้เป็นผู้นำที่

เปรียบเทียบเหมือนเสากล่าวคือไม่ค่อยจะทำอะไร ปล่อยให้ระบบต่างๆ ทำงานแทน จึงไม่ค่อยมีบทบาทอยู่ที่ท่ามกลางการมีบทบาทของคนอื่นหรือสิ่งอื่น การเป็นผู้นำแบบเสาชของนายชวณนี้ นอกจากไม่ได้ทำประโยชน์แก่ประเทศชาติแล้ว อีกด้านหนึ่งยังเป็นการรักษาตัวระบบที่เลวร้าย และเป็นอันตรายต่อสังคมไทย เช่น ระบบราชการ ระบบทุนนิยม ฯลฯ เอาไว้ด้วย ข้อเสียสำคัญอีกข้อหนึ่งของนายชวณในสายตาของนิธีก็คือ การไม่ห่วงใยใส่ใจความทุกข์ร้อนของประชาชนระดับล่างหรือชาวบ้านที่ยากจนอย่างแท้จริง และเมื่อประกอบกับการให้ความสำคัญแก่ตัวบทกฎหมายมากเกินไปจนลืมนึกถึงความเป็นธรรมในสังคมหรือการมีหลักการจอบปลอม จึงทำให้รัฐบาลภายใต้การนำของนายชวณมักจะเป็นศัตรูกับประชาชนระดับล่างโดยเฉพาะชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในเขตชนบทเสมอๆ

“ผมไม่เชื่อในหลักการของคุณชวณ สิ่งที่แกเชื่อว่าเป็นหลักการมันเถียงกันได้ เช่น เห็นว่าทุกคนต้องอยู่ภายใต้กฎหมายอันเดียวโดยเท่าเทียมกัน อันนี้เป็นหลักการ แต่ไม่สามารถงดเว้นการใช้กฎหมายได้ อันนี้น่าสงสัย เพราะจุดมุ่งหมายของกฎหมายคือความสงบสุขของสังคม กฎหมายจึงไม่ได้อยู่ลอยๆ มีทั้งกฎหมายและการใช้ คุณต้องรู้ว่าจะใช้อย่างไรให้เกิดความสงบสุขในสังคม” (นิธิ เอียวศรีวงศ์, **สัมภาษณ์**, 16 พฤศจิกายน 2543)

2.แนวคิดเชิงวิพากษ์ต่อระบอบการเมืองการปกครอง

สนับสนุนการเมืองภาคประชาชน

นิธิเห็นว่าสังคมไทยจะไม่สามารถเป็นประชาธิปไตยได้อย่างแท้จริง ถ้าประชาชนส่วนใหญ่ยังคงคิดว่าการเมืองและการบริหารประเทศเป็นเรื่องของนักการเมืองและภาครัฐ โดยที่ภาคประชาชนไม่จำเป็นต้องเข้าไปมีส่วนร่วมอยู่ด้วย ดังนั้นเพื่อให้เกิดประชาธิปไตยที่แท้จริงในสังคมไทย นิธิจึงเรียกร้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองให้มากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ โดยให้ความสำคัญต่อการเมืองภาคประชาชน เช่น การไม่ให้อำนาจสิทธิขาดในการบริหารประเทศแก่รัฐบาลใดๆ หลังการเลือกตั้งอีกต่อไป ต้องติดตามการทำงานของทุกรัฐบาล ถ้าทำดีก็ให้การสนับสนุน ถ้าทำไม่ดี ประชาชนก็มีสิทธิแสดงความคิดเห็นคัดค้านไปจนถึงการขับไล่ให้ลงจากอำนาจ เป็นต้น

“การเมืองแบบประชาธิปไตยที่จะดำรงประโยชน์แก่สังคมโดยส่วนรวมได้นั้น มันต้องมีสังคมหรือภาคประชาชนที่เข้มแข็งเข้ามาคอยตรวจสอบคอยควบคุมอยู่ตลอดเวลา ควบคุมไปกับการเมืองแบบตัวแทน เพราะระบบตัวแทนเพียงอย่างเดียวมันใช้ไม่ได้แล้วโดยเฉพาะในบ้านเรา ก็เห็นๆ กันอยู่ว่ามันมีความเฟะฟอนกันตั้งแต่ตอนหาเสียงเรื่อยมาเลย” (นิธิ เอียวศรีวงศ์, **สัมภาษณ์**, 16 พฤศจิกายน 2543)

แนวคิดของนิธิในเรื่องดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของชัยอนันต์และธีรยุทธที่เห็นว่า การเมืองในแบบตัวแทนประชาชนโดยผ่านการเลือกตั้งของประเทศไทยนั้นมีความชอบธรรมน้อยมาก เพราะการเลือกตั้งที่ผ่านมามีการซื้อเสียงจากประชาชน พฤติกรรมดังกล่าวนี้นับว่าส่ง ผลเสียต่อเสถียรภาพของระบอบประชาธิปไตย เนื่องจากทำให้ประชาชนเกิดความรู้สึกไม่ยอมรับหรือไม่มีความศรัทธาต่อนักการเมืองและสถาบันทางการเมืองอื่นๆ ซึ่งธีรยุทธเห็นว่าต้องเร่งสร้างสังคมและการเมืองของฝ่ายประชาชนให้เข้มแข็งขึ้นมาถ่วงดุลการรวบอำนาจของฝ่ายรัฐ

นิธิยังได้อธิบายความเป็นประชาธิปไตยเพื่อให้ผู้คนเข้าใจกันอย่างถูกต้องด้วยว่า ประชาธิปไตยไม่ได้มีความหมายแค่เพียงการปกครองของเสียงข้างมาก หรือเสียงข้างมากเห็นอย่างไรก็ต้องเป็นไปตามนั้น เพราะเสียงข้างมากไม่ใช่สาระสำคัญของประชาธิปไตย เหตุผลและการประนีประนอมของทุกฝ่ายเพื่อส่วนรวมต่างหากคือสาระสำคัญที่แท้จริง และสิ่งนี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต้องแสวงหาร่วมกันระหว่างเสียงข้างมากและเสียงข้างน้อย กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ความเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริงไม่ใช่เพียงการให้ความสำคัญแก่เสียงส่วนใหญ่เท่านั้น แต่ยังคงเคารพและให้เกียรติตลอดจนพร้อมจะรับฟังเสียงส่วนน้อยอย่างจริงจังด้วย นอกจากนี้ประชาธิปไตยก็ไม่ควรจะเป็นเรื่องของผลประโยชน์ส่วนรวมเท่านั้น ยังควรมีเรื่องของการรักษาผลประโยชน์ส่วนตัวรวมอยู่ด้วย เพราะเมื่อคำนึงถึงแง่มุมนี้แล้วก็จะนำไปสู่ประเด็นเรื่องสิทธิต่างๆ ที่สังคมมักไม่ค่อยคำนึงถึงกัน เช่น สิทธิในการใช้น้ำ สิทธิการขับป่า สิทธิในการรวมตัวกันในรูปแบบต่างๆ เพื่อสร้างอำนาจต่อรอง สิทธิของชุมชน สิทธิของผู้ไม่สูบบุหรี่ สิทธิของคนเดินถนน เป็นต้น กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ ประชาธิปไตยควรเป็นเรื่องของทั้งผลประโยชน์ส่วนรวมและส่วนตัว โดยผลประโยชน์ส่วนตัวนั้นมีเรื่องของสิทธิรวมอยู่ด้วยอย่างมีนัยสำคัญ และการสอนให้เคารพสิทธิของผู้อื่นถือเป็นเรื่องที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งในสังคมประชาธิปไตย

“สังคมที่มีความเป็นประชาธิปไตยสูงนั้น ต้องเป็นสังคมที่เปิดโอกาสให้ผู้คนได้แสดงความคิดเห็นโต้แย้งคัดค้านกันได้อย่างเต็มที่ หรือมีความเห็นที่แตกต่างกันออกไปได้ แต่คนส่วนใหญ่ในสังคมไทยโดยเฉพาะชนชั้นปกครองยังมักจะมองว่าเสียงข้างมากคือความถูกต้อง เสียงข้างน้อยหรือฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยจึงใจและไม่ดี เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ประชาธิปไตยในบ้านเราก็เลยไปไม่ถึงไหน” (นิธิ เอียวศรีวงศ์, *สัมภาษณ์*, 16 พฤศจิกายน 2543)

ในส่วนของการเลือกตั้งซึ่งถือเป็นกลไกสำคัญอย่างหนึ่งในการปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้น ทศนะที่นำเสนอของนิธิก็คือ เขาไม่เห็นด้วยกับการที่ทางราชการโดยกระทรวงมหาดไทยได้รณรงค์ต่อต้านการซื้อเสียงในการเลือกตั้ง ส.ส. โดยวิธีเชิญชวนให้ประชาชนตัดหลังผู้สมัคร ส.ส. ที่แจกเงิน ด้วยการรับเงินซื้อเสียงไว้แต่ไม่ต้องไปลงคะแนนเสียงให้ สาเหตุที่

นิติไม่เห็นด้วยก็เพราะการรับเงินซื้อเสียงมานั้นเป็นที่รู้กันดีว่าเท่ากับได้สัญญาจะลงคะแนนให้ผู้ที่จ่ายเงิน ดังนั้นใครที่รับเงินซื้อเสียงมาแล้วไม่ยอมลงคะแนนให้ผู้ที่จ่ายเงินจึงเท่ากับไม่ทำตามสัญญา ซึ่งถือเป็นการกระทำที่ผิดศีลธรรมไม่ต่างไปจากการฉ้อโกงผู้อื่น ดังนั้น ถ้าไม่สามารถขจัดการซื้อสิทธิขายเสียงได้ ก็ควรปล่อยให้ประชาชนขายเสียงกันอย่างซื้อสัตย์จะดีกว่า ทั้งนี้เพราะนิติเห็นว่าความซื่อสัตย์หรือการมีศีลธรรมนั้นเป็นพื้นฐานที่สำคัญของทุกสังคม และมีความสำคัญมากกว่าความก้าวหน้าของระบอบประชาธิปไตยเสียอีก

3. แนวคิดเชิงวิพากษ์ต่อระบบราชการ

ระบบราชการไทยต้องกระจายอำนาจ

ประเด็นสำคัญที่นินำมาใช้โจมตีระบบราชการไทยซึ่งเป็นเครื่องมือหรือกลไกสำคัญในการปกครองประเทศของภาครัฐก็คือ มีการรวมศูนย์อำนาจเอาไว้สูง จนทำให้กลายเป็นระบบที่ใหญ่โตและขาดประสิทธิภาพในการทำงาน ซึ่งก่อให้เกิดผลเสียต่อสังคมส่วนอื่นๆ มากมาย เช่น ทำให้ชุมชนและท้องถิ่นต่างๆ ไร้อำนาจต่อรองและแทบจะไม่มีบทบาทในกระบวนการตัดสินใจดำเนินโครงการต่างๆ ของภาครัฐ ทั้งๆ ที่โครงการเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของผู้คนในชุมชนและท้องถิ่นนั้นๆ เป็นต้น ทางแก้ในเรื่องนี้นิเห็นว่ สังคมต้องช่วยกันผลักดันให้มีการกระจายอำนาจจากภาครัฐให้ไปอยู่ในมือของประชาชน องค์กรประชาชน โดยเฉพาะท้องถิ่นต่างๆ และต้องไม่ใช่เพียงการกระจายอำนาจในส่วนของกรมการเมืองการปกครองเท่านั้น เพราะในโลกยุคปัจจุบันอำนาจทางการเมืองการปกครองได้สัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออกกับระบบเศรษฐกิจ เทคโนโลยี ข่าวสารข้อมูล การศึกษา และอีกหลายๆ อย่าง ดังนั้นการกระจายอำนาจก็ต้องกระจายในทุกๆ ด้านดังกล่าวไปพร้อมกันด้วย เช่น การผลักดันอย่างแท้จริงในเรื่องพลังงานทางเลือก การศึกษาทางเลือก ตลาดทางเลือก เป็นต้น นอกจากนี้นินิยังวิจารณ์ภาครัฐหรือฝ่ายราชการด้วยว่า พยายามเข้าไปมีส่วนกำหนดวิถีชีวิตของประชาชนในท้องถิ่นต่างๆ มากเกินไป เช่น เข้าไปจัดการทรัพยากรที่ชุมชนต่างๆ ใช้ร่วมกัน กรมป่าไม้เข้าไปดูแลป่า กรมชลประทานเข้าไปดูแลเรื่องน้ำ กรมที่ดินเข้าไปจัดการเรื่องที่ดิน เป็นต้น บทบาทดังกล่าวของภาครัฐ ทำให้ประชาชนในท้องถิ่นไม่สามารถจัดการทรัพยากรต่างๆ ของตนเองได้อย่างเต็มที่ ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญของการพัฒนาความเจริญให้แก่ท้องถิ่น นิติเสนอว่า ถึงเวลาแล้วที่ภาครัฐจะต้องเปลี่ยนบทบาทของตัวเองจากการพยายามเข้าไปครอบงำและกำหนดวิถีชีวิตประชาชน มาเป็นผู้รักษากติกาต่างๆ ในสังคมโดยมุ่งให้เกิดความเป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย และพยายามกระจายโอกาสเพื่อให้ประชาชนทุกกลุ่มได้มีโอกาสใช้ทรัพยากรต่างๆ อย่างเท่าเทียมและทั่วถึงกัน เพราะในปัจจุบันทรัพยากรหลายอย่างของไทยเริ่มขาดแคลน ทำให้เกิดการแก่งแย่งทรัพยากรกันหลายพื้นที่ ทั้งระหว่างประชาชนด้วยกันเอง และระหว่างประชาชนกับภาคเอกชนหรือภาคทุน

นำมาซึ่งความขัดแย้งในสังคม ดังนั้นในเวลาี่สังคมไทยจึงต้องการผู้ที่จะมาทำหน้าที่เป็นคนกลางเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมในเรื่องนี้ และผู้จะทำหน้าที่นี้ได้ดีที่สดุคือภาครัฐหรือฝ่ายราชการนั่นเอง

“ผมอยากเห็นรัฐทำหน้าที่เป็นกรรมการกลางระหว่างภาคทุนกับภาคประชาชน หรือระหว่างฝ่ายต่างๆ ในสังคม โดยไม่เข้าข้างฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด คือต้องรักษาผลประโยชน์ของส่วนรวมเอาไว้ให้ได้ ที่ผ่านมาระหว่างภาคทุนกับภาคประชาชน รัฐไม่ได้เป็นกรรมการกลาง แต่เป็นเครื่องมือของภาคทุน” (นิธิ เอียวศรีวงศ์, สัมภาษณ์, 16 พฤศจิกายน 2543)

แนวคิดของนิธิในเรื่องการรวมศูนย์อำนาจของระบบราชการนั้นเป็นไปในแนวทางเดียวกับแนวคิดของทั้งชัชชนันต์ ธีรยุทธ และสุลักษณ์ ที่ว่า การปกครองของไทยมีการผูกขาดหรือรวบอำนาจไว้ในมือของชนชั้นปกครองซึ่งก็ได้แก่บรรดานักการเมืองและข้าราชการ อันแสดงให้เห็นถึงการไม่เคารพหรือรับรองสิทธิในการปกครองและดูแลกำกับการใช้ทรัพยากรด้วยตนเองของท้องถิ่น ทำให้ท้องถิ่นขาดอำนาจต่อรองและไม่สามารรถเข้าร่วมกระบวนการตัดสินใจที่ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของตนกับฝ่ายรัฐได้ ไม่ว่าจะเป็นทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม – วัฒนธรรม โดยชัชชนันต์กล่าวด้วยว่า การผูกขาดอำนาจที่ว่่านี้ได้รับความร่วมมือจากกลุ่มทุนทั้งหลายเป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มทุนเชื้อสายจีน เพราะกลุ่มทุนเหล่านี้ต้องการใช้อำนาจรัฐมาช่วยปกป้องคุ้มครองรวมทั้งเพิ่มพูนฐานะและศักยภาพทางเศรษฐกิจของพวกเขา

ด้านเศรษฐกิจ

จากการวิจัยพบว่า นิธิเขียนบทความทางด้านเศรษฐกิจน้อยที่สุดเมื่อเทียบกับอีกสองด้านที่เหลือ โดยบทความทางด้านเศรษฐกิจนี้มีเพียง 45 บทความนั้น หรือคิดเป็นร้อยละ 10.90 ของจำนวนบทความทั้งหมดที่นำมาใช้ในการวิจัยนี้ นิธิได้กล่าวถึงเรื่องนี้เพียงสั้นๆ ว่า

“ที่เขียนน้อยก็เพราะรู้่น้อย แต่เรื่องราวทางด้านนี้มันมีความสำคัญ จึงต้องเขียนถึงอยู่บ้าง” (สัมภาษณ์, 16 พฤศจิกายน 2543)

สำหรับคนอื่นๆ ได้พูดถึงนิตกับการเขียนบทความทางด้านเศรษฐกิจของเขาว่า

“สิ่งที่อาจารย์นิธิเขียนก็อยู่บนพื้นฐานของความเข้าใจเป็นอย่างดีต่อหลักเกณฑ์กว้างๆ เกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจโดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการของระบบทุนนิยมไทย ไม่ใช่อาจารย์ไม่ค่อยรู้เรื่องนี้แล้วจะศึกษาอย่างไรทิศทาง เรื่องเศรษฐกิจที่เป็นเทคนิคบางอย่างท่านจะไม่ไปแตะเลย” (อุกฤษฏ์ ปัทมานันท์, สัมภาษณ์, 6 พฤศจิกายน 2543)

"ระบบทุนนิยมมีความสำคัญที่จะต้องพูดถึง แต่ที่นิติเลือกจะพูดแบบกว้างๆ จับแต่เรื่องใหญ่ๆ เช่น กลไกตลาด เสรีหรือผูกขาด ความสัมพันธ์ของประเทศกำลังพัฒนา กับประเทศที่พัฒนาแล้ว ก็เพราะคงดูแล้วว่าจะเป็นประโยชน์ต่อคนอ่านมากกว่า และการที่นิติไม่ลงไปศึกษารายละเอียดของเศรษฐศาสตร์หรือธุรกิจอะไรต่างๆ นั้น อาจเป็นเพราะเห็นว่ารู้เท่าที่คิดว่าจะเอามาใช้ได้ก็พอแล้ว หรืออยากรู้แค่ไหนก็เอาแค่นั้น ถ้าเขาต้องการจะรู้มากกว่านั้นก็ศึกษาให้มากขึ้นได้ คนที่มีพื้นความรู้สูงอย่างเขาศึกษาให้ลึกซึ้งในเรื่องใดไม่ใช่เรื่องยากหรอก ..... ผมอยากจะตั้งข้อสังเกตไว้ด้วยว่า ในด้านเศรษฐศาสตร์นี้จากการที่ผมได้ศึกษามาระดับหนึ่งพบว่า นักเศรษฐศาสตร์ไทยและต่างประเทศเป็นจำนวนมากก็พูดมั่วเหมือนกัน เช่น ก่อนหน้านี้หลายคนก็พากันพูดว่าต่อไปจะเป็นยุคทองทางเศรษฐกิจของเอเชียแปซิฟิก แต่เอาเข้าจริงก็พัง หรืออย่างวิกฤตเศรษฐกิจในบ้านเรานั้น นักเศรษฐศาสตร์หลายคนก็มองกันแต่ด้านเดียวว่ารัฐบาลเป็นต้นเหตุ ในขณะที่นิติมองว่านั่นก็มีส่วนสำคัญ แต่ยังต้องโทษปัจจัยอื่นๆ อีกมากโดยเฉพาะคนชั้นกลางที่ไม่มีความระมัดระวัง ฟุ้งเฟ้อ และอาจเป็นเพราะไม่ได้ยึดติดหรือถูกจำกัดโดยกรอบแคบๆ ของเศรษฐศาสตร์หรือไม่ ที่ทำให้นิติคิดได้อย่างรอบคอบ เป็นระบบ ไม่ได้มองอะไรด้านเดียวเช่นนี้" (อนุช อภาภิรม, สัมภาษณ์, 15 พฤศจิกายน 2543)

เนื้อหาสำคัญของบทความทางด้านเศรษฐกิจสามารถสรุปเป็น 3 หัวข้อใหญ่ๆ ได้ดังนี้คือ

1. แนวคิดเชิงวิพากษ์ต่อระบบทุนนิยม

ทุนนิยมบ่อนทำลายสังคมไทย

นิติมองว่า ระบบทุนนิยมที่ใช้การตลาดเป็นเครื่องมือสำคัญของระบบนี้นั้นมีผลเสียมากกว่าผลดี นำมาซึ่งความเสียหายและบั่นทอนความดีงามหลายอย่างในสังคมไทย นิติชี้ให้เห็นข้อเสียของระบบทุนนิยม เช่น ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางฐานะระหว่างคนรวยกับคนจนมากขึ้นไป เนื่องจากสังคมทุนนิยมใช้เงินเป็นตัวกำหนดทุกสิ่งทุกอย่างในชีวิตคน , เป็นระบบที่เปิดโอกาสให้ผู้ที่มีมือยาวสาวได้สาวเอา จึงเกิดการเอาเปรียบและทำลายล้างกันเพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ตนเอง , การให้หลักการ rationalization หรือ การหากำไรสูงสุดในการผลิตสินค้า โดยใช้วิธีลดต้นทุนการผลิตให้สินค้าราคาต่ำเพื่อเข้าถึงตลาดที่กว้างใหญ่ได้ง่าย ส่งผลให้คุณภาพสินค้าลดลง และกลายเป็นสินค้าที่จัดซื้อไว้เอกลักษณ์เหมือนกันไปหมด เพราะมุ่งแต่จะขายให้ได้ในปริมาณมากๆ ไม่ได้มุ่งตอบสนองความต้องการในระดับลึกซึ้งของคนอย่างแท้จริง ทำให้มนุษย์สูญเสียวัฒนธรรมที่ละเอียดอ่อนในการสัมผัสรูปสกลินเสียง , เป็นต้น

แนวคิดของนิติในเรื่องนี้ เป็นไปในแนวทางเดียวกับแนวคิดของศศีกร์ วัลลิโกดม ที่มองว่า เศรษฐกิจแบบทุนนิยมเสรีปรับเปลี่ยนโครงสร้างสังคมเดิมที่ร้อยรัดคนไว้ด้วยความสัมพันธ์

แบบพี่น้อง เครือญาติ เพื่อนฝูง และมิตรสหายที่มีการเคารพในเรื่องอาวุโสและความเป็นกันเองอย่างเสมอภาค มาเป็นความสัมพันธ์ทางสังคมที่แสดงความแตกต่างทางชนชั้นในลักษณะสูงต่ำระหว่างผู้มีความมั่งคั่งและอำนาจกับผู้ที่ต้องพึ่งพาอาศัย จึงเกิดกลุ่มผลประโยชน์มากมายที่มักมีการขัดแย้งกันเป็นประจำ ซึ่งการหาข้อยุตินั้นก็มักเป็นเรื่องของการใช้วิถีทางการเมืองที่แอบแฝงไปด้วยรอยเล่ห์เพทุบายมาตัดสิน และบิดเบือนกฎหมายของบ้านเมืองจนขาดความยุติธรรมอยู่เนืองๆ อีกทั้งแนวคิดของนิธิในเรื่องนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดของนายแพทย์ประเวศ วะสี ในแง่ที่ว่า การให้ความสำคัญในอำนาจของวัตถุประสงค์หรือวัตถุประสงค์และบริโศคนิยมซึ่งเป็นตัวส่งเสริมให้ระบบทุนนิยมดำเนินไปอย่างรวดเร็ว นั่นทำให้คุณค่าของความเป็นมนุษย์ลดน้อยลง แนวทางวัตถุประสงค์และบริโศคนิยมจะก่อให้เกิดความยุ่งยากในสังคม เนื่องจากเงินตราจะเป็นเครื่องกำหนดการกระทำของทุกฝ่ายในสังคม

แนวทางหนึ่งในการแก้ปัญหาที่เกิดจากระบบทุนนิยมในทัศนะของนิธิก็คือ การนำระบบเศรษฐกิจชุมชนมาใช้ในสังคมไทยเพื่อลดทอนพลังอำนาจในทางลบของระบบทุนนิยม เช่น ระบบกองทุน หมู่บ้าน ธนาคารข้าว เป็นต้น หากชาวบ้านในแต่ละท้องถิ่นเข้าใจถึงแก่นแท้ของระบบเศรษฐกิจชุมชนเหล่านี้อย่างแท้จริง จะช่วยบรรเทาความเลวร้ายอันเกิดจากการเห็นแก่เงินหรือกำไรซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของระบบทุนนิยม เนื่องจากหัวใจของระบบเศรษฐกิจชุมชนนั้นไม่ได้มุ่งให้คนคิดแต่จะเอาแต่กำไรเพียงอย่างเดียว แต่ได้มุ่งให้ช่วยเหลือเกื้อกูลเพื่อนมนุษย์ควบคู่ไปด้วย

2. แนวคิดเชิงวิพากษ์ต่อการท่องเที่ยวในประเทศไทย

ธุรกิจท่องเที่ยวของไทยยังต้องแก้ไขอีกมาก

นิธิโจมตีการส่งเสริมธุรกิจการท่องเที่ยวในไทยที่ผ่านมาทั้งโดยภาครัฐและภาคเอกชน เขาเห็นว่า การท่องเที่ยวที่ได้รับการส่งเสริมเช่นนี้มุ่งตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมากเกินไป ทำให้ในปัจจุบันประเทศไทยได้กลายเป็นดินแดนที่นักท่องเที่ยวจากทั่วโลกใฝ่ฝันจะเดินทางมาท่องเที่ยว เพราะมีทุกสิ่งทุกอย่างที่ตอบสนองกิเลสตัณหาของนักท่องเที่ยวเหล่านั้น ไม่ว่าจะเป็นสถานเริงรมย์ การค้าบริการทางเพศ การแสดงโชว์ในรูปแบบต่างๆ ฯลฯ ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบด้านลบแก่สังคมไทยตามมามากมาย เช่น การแพร่ระบาดของยาเสพติด, ความเฟื่องฟูของการค้าประเวณีและการแพร่ระบาดของโรคเอดส์, เป็นต้น

แนวคิดของนิธิในเรื่องนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ ศศิกร วัลลิโศดม ที่ว่า การท่องเที่ยวที่มุ่งหวังสร้างรายได้ทางเศรษฐกิจโดยที่ไม่ได้พิจารณาในเรื่องคุณภาพและความดีงามในชีวิต

วัฒนธรรมนั้น ก่อให้เกิดการค้าประเวณีและโรคระบาดเอ็ดส์ที่ลุกลามใหญ่โตจนทำลายมนุษยชาติได้ และก็เป็นสิ่งที่คุกคามสวัสดิภาพของผู้คนในสังคมไทยยุคปัจจุบัน

นितिเห็นว่า การท่องเที่ยวในไทยที่ควรได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนนั้นต้องก่อให้เกิดประโยชน์หรือรับใช้คนในพื้นที่ด้วย ไม่ใช่ดำเนินไปเพียงเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและเอื้อต่อการทำกำไรอย่างเป็นลำเป็นสันของผู้ประกอบการด้านธุรกิจท่องเที่ยวท้องถิ่นจึงควรได้เข้ามามีบทบาทดูแลจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่ของตนเองให้มากขึ้นกว่าเดิม ในขณะที่เดียวกันการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย หรือ ททท. จะต้องเปลี่ยนบทบาทของตัวเองจากงานส่งเสริมการท่องเที่ยวมาเป็นองค์กรทางวิชาการท่องเที่ยว ทำหน้าที่ส่งเสริมสนับสนุนให้ท้องถิ่นต่างๆ ดูแลจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่ตัวเองได้ โดยเฉพาะการช่วยเหลือและให้คำแนะนำแก่ท้องถิ่นในการหารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เหมาะสมในแต่ละท้องถิ่น สำหรับข้อเสนอหนึ่งของนितिในการจัดการท่องเที่ยวก็คือ การสร้างทางเลือกใหม่อีกทางในแต่ละสถานที่ท่องเที่ยว เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสความรู้สึกของการเที่ยวที่แตกต่างกัน จะได้เลือกได้ว่าในระยะยาวพวกเขาควรจะทำแบบไหน เช่น การจัดการท่องเที่ยวในเทศกาลสงกรานต์ที่

๑. เชียงใหม่นั้น น่าจะมีการกันพื้นที่ส่วนหนึ่งเอาไว้เพื่อเล่นน้ำสงกรานต์ตามประเพณีที่ดั้งเดิมคือการรดน้ำอวยพรกันอย่างสุภาพ การก่อบพระเจดีย์ทราย การทำบุญตักบาตร โดยพื้นที่ดังกล่าวห้ามเล่นสงกรานต์แบบสาดน้ำกันอย่างรุนแรงดังที่เป็นอยู่ในเชียงใหม่ในปัจจุบัน เป็นต้น

3. แนวคิดเชิงวิพากษ์ต่อวิกฤติเศรษฐกิจในไทย

วิกฤติเศรษฐกิจในไทยต้องแก้ไขบรรเทาอย่างถูกทาง

เมื่อประเทศไทยเข้าสู่ภาวะวิกฤติเศรษฐกิจในปี 2540 เป็นต้นมา นितिได้เขียนบทความที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับเรื่องนี้โดยมีประเด็นที่น่าสนใจ คือ การเสนอแนวทางแก้ไขหรือบรรเทาภาวะวิกฤติเศรษฐกิจในประเทศไทย ซึ่งได้แก่ การเสนอให้ภาครัฐหันมาพัฒนากำลังซื้อของตลาดภายในประเทศให้เข้มแข็งขึ้นกว่าเดิม ทั้งนี้เพราะการมีตลาดภายในที่เข้มแข็งนั้นจะเป็นฐานที่สามารถรองรับวิกฤติเศรษฐกิจหรือภาวะเศรษฐกิจที่ถดถอยได้เป็นอย่างดี เช่นเดียวกับประเทศญี่ปุ่นที่แม้ประสบปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ แต่ยังไม่เสียหายร้ายแรงเพราะมีตลาดภายในที่เข้มแข็งหรือมีกำลังซื้อสูงคอยพยุงเศรษฐกิจของตนเอาไว้ นอกจากนี้การมีตลาดภายในที่เข้มแข็งยังจะส่งผลให้เกิดการพัฒนาคุณภาพของสินค้าไทยให้ดีขึ้นได้ด้วย เพราะเมื่อผู้ผลิตกับ ผู้บริโภคมีความใกล้ชิดกัน (การผลิตสินค้าที่เน้นการส่งออกเป็นหลักนั้นผู้ผลิตกับผู้บริโภคจะมีความเห็นห่างซึ่งกันและกันเพราะอยู่กันคนละประเทศ) ความคิดเห็นของผู้บริโภคเกี่ยวกับคุณภาพของสินค้าก็จะถูกส่งผ่านถึงผู้ผลิตได้โดยง่าย และเพื่อเอาใจผู้บริโภค ผู้ผลิตก็ย่อมต้องพัฒนาสินค้าของตนให้

มีคุณภาพเป็นที่ถูกใจของผู้บริโภคอยู่ตลอดเวลา , การเรียกร้องให้สถาบันการศึกษาของไทยที่สอนด้านบริหารธุรกิจหันมาศึกษาวิเคราะห์ธุรกิจการค้าขนาดกลางและขนาดย่อมหรือเอสเอ็มอีของไทยทั้งที่ประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวอย่างจริงจัง เพื่อสร้างองค์ความรู้แก่สังคมที่จะทำให้เข้าใจการบริหารธุรกิจแบบไทยประเภทนี้ว่ามีปัจจัยอะไรบ้างที่นำไปสู่ความสำเร็จหรือล้มเหลว จนสามารถนำมาใช้พัฒนาธุรกิจไทยตามแนวทางของตัวเองให้มีประสิทธิภาพและเหมาะสมได้ ทั้งนี้เพราะธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมที่เข้มแข็งนั้นน่าจะช่วยพลิกฟื้นภาวะวิกฤติเศรษฐกิจของไทยให้ดีขึ้นได้อีกทางหนึ่ง รวมทั้งยังเป็นรากฐานที่มั่นคงของระบบเศรษฐกิจของไทยในอนาคตได้ด้วย โดยส่วนตัวของนิธินั้นเขาชี้แนะว่า เอสเอ็มอีประเภทหนึ่งที่น่าสนใจก็คือ ธุรกิจที่มีหัวใจการผลิตอยู่ที่ฝีมือในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น ฝีมือทำอาหาร ฝีมือปั้น ฝีมือแกะสลัก ฯลฯ โดยมีการใช้อินเตอร์เน็ตเป็นช่องทางส่งเสริมการทำธุรกิจ เพราะปัจจุบันธุรกิจเอสเอ็มอีลักษณะนี้กำลังได้รับความนิยมมากขึ้นเรื่อยๆ ทั่วโลก และในอนาคตน่าจะเป็นกระแสหลักของธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมของโลก , การเสนอให้มีการส่งเสริมวัฒนธรรมและโลกทัศน์แบบชาวนาให้กลับมาแพร่หลายในสังคมไทยเหมือนในอดีต เพื่อทำให้คนในชนบทที่กลับไปใช้ชีวิตยังถิ่นฐานบ้านเกิดของตนภายหลังจากตงงานเพราะเกิดวิกฤติเศรษฐกิจนั้น ได้ใช้ชีวิตอย่างมีความสุขและประกอบอาชีพด้านการเกษตรอยู่ในถิ่นฐานบ้านเกิดของตนอย่างถาวร ไม่ต้องดิ้นรนอพยพเข้ามาหางานทำและใช้ชีวิตอย่างลำบากในเขตเมืองโดยเฉพาะในกรุงเทพมหานคร แม้เศรษฐกิจของประเทศจะกลับฟื้นตัวในอนาคต , เป็นต้น

โดยสรุปนิธิพยายามเสนอแนวทางแก้ไขและบรรเทาปัญหาเศรษฐกิจเพื่อนำไปสู่การมีเศรษฐกิจในลักษณะที่ยั่งยืน ไม่ก้าวไปตามแนวทางของทุนนิยมอย่างเต็มตัวและโดยขาดความระมัดระวังหรือความไม่พร้อม ที่สำคัญก็คือ สังคมไทยควรกลับมาทบทวนตัวเองครั้งใหญ่ เพื่อค้นหาจุดแข็งและจุดดีในวิถีชีวิตหรือระบบความสัมพันธ์ที่แท้จริงของตน เพื่อนำสิ่งเหล่านั้นมาใช้ ในเชิงธุรกิจได้อย่างมีประสิทธิภาพและส่งผลดีต่อระบบเศรษฐกิจของตนต่อไป

แนวทางแก้ไขหรือบรรเทาภาวะวิกฤติเศรษฐกิจของนิธินี้ข้างต้นนี้เป็นไปในแนวทางเดียวกับความคิดพหุนิยมทางเศรษฐกิจของธีรยุทธ ที่ว่า ควรมองเศรษฐกิจไทยให้กว้างขึ้นกว่าการก้าวตามทฤษฎีพัฒนาเชิงเดี่ยว (Modernization) หรือการปล่อยให้ตลาดทุนโลกเป็นตัวกำหนดจังหวะก้าวการพัฒนาเศรษฐกิจไทย โดยให้ความสนใจกับความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรบุคคล ธรรมชาติ วัฒนธรรม สถาบันต่างๆ ของไทย และพัฒนาเศรษฐกิจตามความหลากหลายของไทย อาจเน้นจุดที่สามารถแข่งขันกับผู้อื่นหรือสร้างมูลค่าสูงสุดให้กับตัวเองได้ โดยไม่นิยมเอียงข้างเศรษฐกิจการเกษตรอย่างเดียว หรือพัฒนา

อุตสาหกรรมแบบก้าวตามประเทศที่ล้ำหน้าไทยไปแล้วอย่างไม่คำนึงว่ามีความเหมาะสมกับตนหรือไม่

ด้านสังคม – วัฒนธรรม

นิติให้ความสำคัญต่อการนำเสนอบทความที่มีประเด็นหลักทางด้านสังคม – วัฒนธรรมมากที่สุด บทความทางด้านนี้มีจำนวนมากถึง 258 บท หรือร้อยละ 62.47 จากบทความทั้งหมดที่นำมาใช้ในการวิจัยนี้คือ 413 บท

นิติให้เหตุผลที่เขียนบทความทางด้านสังคม - วัฒนธรรมมากที่สุดว่า

"ก็อย่างที่พูดไปนะแหละว่า ตอนที่จะเริ่มต้นเขียนให้กับมติชนสุดสัปดาห์นั้น ผมบอกกับ บ.ก. บริหารคือเสถียร (จันทิมาธร) ว่าผมจะเขียนเรื่องเกี่ยวกับวัฒนธรรมให้แต่ต้องเป็นใน ความหมายของผมนะคืออะไรก็ได้ ผมไม่รู้ว่าคุณ (ผู้วิจัย) จัดหมวดหมู่บทความของผมยังไงนะ แต่ถ้ามันจะมีประเด็นหลักที่ออกไปทางสังคมมากกว่าทางอื่น ก็ไม่ใช่เรื่องแปลก เพราะเรื่องราว เกี่ยวกับสังคมแม้จะอยู่ในส่วนที่ไม่ใช่การเมืองหรือเศรษฐกิจ มันก็ยังกว้างออกจะตายไป ซึ่งยอม กินพื้นที่ส่วนใหญ่ของวัฒนธรรมในความหมายของผมที่ได้เขียนๆ ไป" (นิติ เอียวศรีวงศ์, สัมภาษณ์, 16 พฤศจิกายน 2543)

แนวคิดเชิงวิพากษ์ทางด้านสังคม – วัฒนธรรม ของนิติในมติชนสุดสัปดาห์แบ่งเป็น หัวข้อใหญ่ๆ ที่น่าสนใจได้ดังนี้

1.แนวคิดเชิงวิพากษ์ต่อระบบการศึกษา

วิถีการศึกษาไทย ต้องให้ความสำคัญต่อการเรียนรู้

การศึกษาที่ดีในทัศนะของนิติ ไม่ว่าจะอยู่ในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา หรือ อุดมศึกษานั้น ต้องเป็นการศึกษาที่ให้ความสำคัญต่อการเรียนรู้ โดยส่งเสริมสนับสนุนให้นักเรียน นิสิต นักศึกษา ได้พยายามหาคำตอบในเรื่องราวต่างๆ ด้วยตนเอง และต้องเป็นการศึกษาที่ สร้างบรรยากาศภายในห้องเรียนให้เป็นเวทีอิสระของความคิดเห็นที่แตกต่างกัน เพื่อให้มี การอภิปรายโต้แย้งกันได้อย่างเต็มที่ โดยมีครู อาจารย์ ที่มีคุณภาพได้ร่วมเรียนรู้ไปพร้อมๆ กับ ลูกศิษย์และเป็นส่วนหนึ่งของการโต้แย้งอภิปรายอยู่ตลอดเวลาด้วย ไม่ใช่เป็นการศึกษาที่เน้นให้ ผู้เรียนท่องจำหรือจดจำแต่ในสิ่งที่ผู้สอนพยายามป้อนให้อย่างที่เป็มาในอดีตจนถึงปัจจุบัน

“ผมว่าระบบการศึกษาของเราทำให้เด็กไม่สนใจการเรียน ก็มันน่าเบื่อออกอย่างนั้น เพราะไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงในชีวิต แล้วใครจะไปอยากเรียน ..... การจะทำให้การศึกษาไม่น่าเบื่อ อย่างหนึ่งก็คือ ต้องสร้างบรรยากาศที่จะทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตัวของเขาเองให้มากที่สุด” (นิธิ เอียวศรีวงศ์, สัมภาษณ์, 16 พฤศจิกายน 2543)

นิธิยังได้วิพากษ์วิจารณ์การจัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษาหรือระดับมหาวิทยาลัยของไทยเอาไว้ค่อนข้างน่าสนใจด้วยว่า ไม่ได้มุ่งไปที่การพัฒนาศักยภาพทุกด้านของมนุษย์ซึ่งจะทำให้คนมีคุณภาพได้อย่างแท้จริง รวมทั้งไม่เคยให้มหาวิทยาลัยได้ทำหน้าที่เป็นเวทีที่เปิดกว้างทั้งทางวิชาการและในทางอื่นๆ อย่างแท้จริงแก่ทุกฝ่ายและทุกคนในสังคม ยิ่งไปกว่านั้นการที่มหาวิทยาลัยของไทยมุ่งเตรียมความพร้อมเข้าสู่ยุคเทคโนโลยีสารสนเทศหรือยุคโลกาภิวัตน์นั้น ก็น่าจะทำให้มหาวิทยาลัยของไทยหมดความสนใจปัญหาเฉพาะของสังคมของตนมากขึ้นไปอีก เพราะที่ผ่านมาก็ให้ความสนใจน้อยอยู่แล้ว โดยมีวัตถุประสงค์จะตามให้ทันข้อมูลข่าวสารและการเปลี่ยนแปลงของโลกอย่างใจจดใจจ่อ จนลืมหันกลับมามองปัญหาในสังคมไทยว่าเกิดขึ้นในบริบทเช่นไร ดังนั้นเมื่อมีการแก้ไขปัญหามหาวิทยาลัยของไทยก็มักจะให้นำหรือเสนอวิธีการที่เป็นสูตรสำเร็จจากต่างประเทศโดยเฉพาะจากประเทศทางตะวันตกมาใช้ ซึ่งไม่เหมาะสมกับสังคมไทย ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในประเทศไทยในช่วงที่ผ่านมาจึงไม่ค่อยได้รับการเสนอแนะแนวทางการแก้ไขที่ถูกต้องหรือมีประสิทธิภาพจนนำไปสู่การแก้ไขได้อย่างแท้จริงจากมหาวิทยาลัยหรือสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาของไทยเลย

นอกจากนี้ โนิธิยังได้แสดงความคิดเห็นที่น่าสนใจต่อนักวิชาการไทยว่า ในยุคปัจจุบันนี้นักวิชาการไทยเป็นจำนวนมากที่ขาดคุณธรรมจริยธรรม โดยนำความรู้ความสามารถทางวิชาการของตนไปรับใช้ภาครัฐกิจและภาครัฐ เพื่อหวังผลประโยชน์ตอบแทนในรูปของเงิน อำนาจ และอื่นๆ โดยไม่สนใจว่าการทำเช่นนั้นจะส่งผลเสียเช่นไรต่อสังคม เช่น นักวิชาการที่รับจ้างศึกษาเรื่องผลกระทบในโครงการต่างๆ ของรัฐ ไม่ว่าจะเป็นการสร้างเขื่อน การสร้างโรงไฟฟ้า การวางท่อก๊าซ ฯลฯ และได้เสนอข้อวินิจฉัยของตนเกี่ยวกับผลกระทบของโครงการต่างๆ ดังกล่าว โดยไม่คำนึงว่าคนชั้นล่างหรือชาวบ้านเป็นจำนวนมากจะได้รับความสะดวกหรืออันตรายจากการดำเนินโครงการต่างๆ เหล่านั้นหรือไม่, นักวิชาการที่ไปเป็นที่ปรึกษาของบรรดาพรรคการเมืองและนักการเมืองต่างๆ โดยไม่สนใจว่าพรรคการเมืองและนักการเมืองที่ตนไปทำงานให้นั้นได้ทำงานการเมืองเพื่อผลประโยชน์ของสาธารณชนอย่างแท้จริงหรือไม่, เป็นต้น

2. แนวคิดเชิงวิพากษ์ต่อพุทธศาสนา

แนะให้พุทธศาสนาช่วยพัฒนาสังคมไทย

นิธิมองว่า บทบาทและอิทธิพลของพุทธศาสนาต่อสังคมไทยได้เปลี่ยนแปลงไปมาก โดยเป็นไปในทางลบหรือถดถอย อันเนื่องมาจากสภาพสังคมและวิถีชีวิตของผู้คนเปลี่ยนไป เช่น จากการใช้ผู้คนเป็นจำนวนมากในสังคมไทยยุคปัจจุบันมีทัศนคติในเชิงวัตถุนิยม คนเหล่านั้นจึงหันไปพึ่งลัทธิพิธีต่างๆ เพื่อตอบสนองความต้องการเชิงวัตถุนิยมของตน ไม่ว่าจะเป็น การเสียเงินซื้อรูปพระนางสุพรรณกัลยาเพื่อนำไปบูชา การสักการะบูชาเสด็จพ่อ ร.5 ฯลฯ เพราะเชื่อว่าลัทธิพิธีต่างๆ เหล่านี้จะช่วยดับทุกข์ของตนที่เกิดขึ้นเพราะความรู้สึกขาดแคลนทางวัตถุได้ แทนที่จะแสวงหาความสงบสุขด้วยการเข้าหาหลักธรรม เป็นต้น ทัศนคติของนิธินี้สอดคล้องกับแนวคิดของสุลักษณ์ ศิวรักษ์ ที่ว่า ลัทธิบริโภคนิยมที่แฝงมากับระบบทุนนิยม ได้ทำให้คนในสังคมไทยเกิดอาการคลั่งไคล้การดำเนินชีวิตตามอย่างฝรั่งโดยเฉพาะอย่างยิ่งแบบอเมริกัน รับเอาค่านิยมตะวันตกมาเป็นตัวกำหนดคุณค่าของตน ถือวัตถุธรรมและความสำเร็จทางโลกียะเป็นสรณะที่พึ่ง ดูถูกความคิดความอ่านของบรรพบุรุษ ดูถูกศาสนาและวัฒนธรรมของตน

นอกจากนี้นิธียังมองว่าคนไทยเป็นจำนวนมากในยุคปัจจุบันยังมีความเข้าใจบางอย่างเกี่ยวกับพุทธศาสนาผิดเพี้ยนไป กรณีที่น่าตกใจมากสำหรับนิธีก็คือ การที่มีผู้คนพากันไปให้กำลังใจพระครูรูปหนึ่งแห่งวัดสนามจันทร์ จ.นครปฐม ที่เป็นผู้สร้างพระพุทธรูปปางเหยียบโลกจนเป็นข่าวเกรียวกราวนั้น ได้สะท้อนทัศนคติของคนไทยในยุคปัจจุบันคือ เห็นพระพุทธรูปเจ้าเป็นคนมากกว่าเป็นพุทธะหรือสภาวะธรรม จึงทำให้มองว่าพระพุทธรูปก็สามารถแสดงกิเลสแบบคนได้เช่นกัน ทัศนคติดังกล่าวถือเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง เพราะจะทำให้พุทธศาสนิกชนไม่สามารถเข้าใจหลักธรรมในมิติที่ลึกซึ้งที่สามารถยกระดับจิตวิญญาณของผู้คนได้

สำหรับการที่พุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบันให้ความสำคัญกับทำที่ต่อชีวิต ต่อสังคม และต่อโลกแบบพุทธศาสนาน้อยลงกว่าเดิมมาก (โดยทำที่ต่อชีวิต ต่อสังคม และต่อโลกแบบพุทธศาสนานี้ก็คือ การมีเมตตา รู้จักคิดถึงผู้อื่น โดยเฉพาะประโยชน์ที่เกื้อกูลคนหมู่มากหรือสังคม) เช่น การที่มีผู้คนเป็นจำนวนมากพากันไปเช่าซื้อเหรียญคุณทรัพย์ของวัดพระธรรมกายนั้น แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าคนเหล่านี้ขาดทำที่ที่ดีงามแบบพุทธศาสนา เพราะถ้าเหรียญคุณทรัพย์สามารถคุณทรัพย์ได้จริงก็เท่ากับผู้ที่เป็นเจ้าของขาดเมตตา ไม่คิดถึงผู้อื่น เนื่องจากการคุณทรัพย์คนอื่นมาเข้ากระเป๋าตัวเองนั้นอาจทำให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้ถูกคุณทรัพย์ได้ เป็นต้น นั้น ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่นิธารู้สึกวิตกกังวล เพราะปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยนั้นสาเหตุสำคัญประการ

หนึ่งก็น่าจะมาจากการศึกษาของคนไทยสมัยใหม่ไม่ค่อยจะยึดถือทำที่แบบพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตนั่นเอง

ในส่วนของข้อเสนอแนะที่เกี่ยวข้องกับแวดวงพุทธศาสนานั้น นิธิเห็นว่าพระกับวัดควรปรับกิจกรรมของตนให้สามารถเชื่อมโยงสัมพันธ์กับผู้คนโดยเฉพาะชุมชนรอบๆ วัดอย่างเหมาะสมต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป เพื่อจะได้ดึงคนหรือชุมชนกลับมาเป็นฐานแก่วัดและทำกิจกรรมเพื่อจรรโลงชุมชนและสังคมร่วมกัน นอกจากนี้การทำให้วัดกลายเป็นสถานที่รองรับการแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่สถาบันอื่นๆ มองข้ามหรือไม่ให้ความสนใจเท่าที่ควร ก็น่าจะเป็นอีกบทบาทหนึ่งที่พระกับวัดสามารถยื่นมือเข้ามาจัดการเพื่อช่วยเหลือสังคมได้อีกทางหนึ่ง สำหรับอีกบทบาทหนึ่งที่นิธิอยากให้พระสงฆ์ในสังคมไทยให้ความสำคัญ ก็คือ การเสนอทางเลือกใหม่ให้แก่สังคมจากมุมมองพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะการมองปัญหาต่างๆ ในมุมมองที่เป็นอิสระจากการครอบงำของทุนนิยมวัตถุนิยม การเสนอทางเลือกใหม่เช่นนี้ถือเป็นการเผยแพร่ศาสนาด้วยการประยุกต์หลักธรรมมาเป็นมุมมองโลกและชีวิตที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งในสังคมสมัยใหม่ แนวคิดเช่นนี้ของนิธิเห็นได้ชัดเจนว่าตรงกับแนวคิดของประเวศ วะสี ที่ว่าควรให้ศาสนาเป็นกำลังสำคัญในการช่วยพัฒนาสังคม

3.แนวคิดเชิงวิพากษ์ต่อค่านิยมในสังคมไทย

ปัจเจก + บริโภคนิยม ทำสังคมไทยเสื่อม

ในทัศนะของนิธิ กระแสแบบปัจเจกและบริโภคนิยมนั้นมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนไทยในยุคปัจจุบันเป็นอย่างมาก จุดที่เห็นได้อย่างชัดเจนก็คือ บริโภคนิยมทำให้คนไทยมีความฟุ้งเฟ้อเกินความจำเป็นในการดำรงชีวิต หรือทำให้คนไทยมีวิถีแสดงตัวตนอยู่วิธีเดียวคือ การบริโภคน กล่าวคือเพื่อให้ตัวตนของตัวเองดูดีก็ต้องใช้เสื้อผ้า เครื่องประดับ โทรศัพท์มือถือ รถยนต์ และอื่นๆ ที่มีราคาแพง ซึ่งก็คือการบริโภคนเพื่อเอาเด่น ในขณะที่ความเป็นปัจเจกก็ทำให้คนไทยเห็นแก่ตัวและพร้อมจะทำอะไรก็ได้เพื่อผลประโยชน์ของตัวเองโดยไม่สนใจว่าสังคมจะเป็นอย่างไร การตกอยู่ภายใต้การครอบงำของกระแสปัจเจกและบริโภคนิยมจึงทำให้คนเป็นจำนวนมากในสังคมไทยต้องดิ้นรนหาเงินกันเป็นการใหญ่ เพื่อให้ตัวเองสามารถใช้ชีวิตได้อย่างหรูหราฟุ่มเฟือย หรือเพื่อให้ตัวเองสามารถแสดงตัวตนด้วยการบริโภคได้ดั่งใจปรารถนา โดยไม่สนใจว่าวิถีที่ได้เงินมานั้นตั้งอยู่บนความสุขหรือไม่

ทัศนคติเกี่ยวกับบริโภคนิยมวัตถุนิยมและกระแสปัจเจกที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนไทยยุคปัจจุบันของนิธิเช่นนี้ สอดคล้องกับแนวคิดของศรีจักร วัลลิโภดมที่ว่า การที่คนไทยกลายเป็นผู้ที่มีความเป็นปัจเจกบุคคลสุดโต่งพร้อมๆ กับการมีค่านิยมแบบวัตถุนิยมสุดโต่งด้วยนั้น ทำให้

คุณค่าความเป็นมนุษย์ค่อยๆ เียดห่างไปอย่างน่าเป็นห่วง เมื่อเป็นเช่นนี้ความเชื่อในทางศาสนา และความเชื่อในคุณธรรมและศีลธรรมที่มีบทบาทจรรโลงสังคมให้อยู่ด้วยกันอย่างราบรื่นก็หมดไป การสร้างวัฒนธรรมใหม่ที่เกิดขึ้นมาแทนที่ของเดิมจึงมีลักษณะเป็นการฆ่าตัวเองมากกว่าที่จะ ทำให้มีการอยู่ร่วมกันอย่างราบรื่นเช่นแต่เดิม

นอกจากกระแสความเป็นปัจเจกและบริโภคนิยมแล้ว ค่านิยมและทัศนคติอื่นๆ ในสังคมไทยที่ถูกนิรนามาวิพากษ์วิจารณ์โจมตีนั้น ที่น่าสนใจยิ่งได้แก่ การรุมประชาทัณฑ์ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่พบเห็นอยู่บ่อยครั้งในสังคมไทยยุคปัจจุบัน โดยนิธิเห็นว่าการรุมประชาทัณฑ์นั้นเป็นพฤติกรรมที่น่ารังเกียจอย่างยิ่ง เพราะอาชญากรที่เป็นเหยื่อพฤติกรรมนี้มักเป็นคนที่ลี้หนีไม่ติดอก และที่สำคัญคือการรุมประชาทัณฑ์นั้นไม่เอื้อต่อการป้องกันแก้ไขปัญหาอาชญากรรมแต่อย่างใด , ค่านิยมคอรัปชั่นซึ่งมีความเลวร้ายที่อยากจะหมดไปจากสังคมไทย โดยนิธิเห็นว่าการคอรัปชั่นนั้นไม่ใช่เกิดขึ้นได้แต่เพียงในภาครัฐเท่านั้น สิ่งที่เกิดขึ้นในภาคสังคม เช่น การโฆษณาเกินจริง การขายสินค้าที่มีคุณภาพต่ำกว่ามาตรฐาน การปล่อยเงินกู้นอกระบบในอัตราดอกเบี้ยที่สูงมาก ฯลฯ ก็ล้วนแล้วแต่ถือเป็นการคอรัปชั่นได้ด้วย ดังนั้นเมื่อการคอรัปชั่นเกิดขึ้นได้ทั่วไปในสังคมไทยเช่นนี้ อีกทั้งผู้คนเป็นจำนวนมากยังอาจเข้าไปมีส่วนร่วมอยู่ในกระบวนการคอรัปชั่นต่างๆ ไม่ทางใดก็ทางหนึ่งได้อย่างง่ายดาย ทั้งโดยรู้ตัวและไม่รู้ตัว จึงทำให้การคอรัปชั่นกลายเป็นค่านิยมที่คนในสังคมไทยให้การยอมรับโดยปริยาย เนื่องจากพบเห็นและได้สัมผัสกันจนชาชิน ส่งผลให้การคอรัปชั่นนั้นอยากที่จะหมดไปจากสังคมไทย หรือแม้แต่ทำให้ลดน้อยลงกว่าที่เป็นอยู่ก็ไม่ใช่เรื่องที่ทำกันได้ง่ายๆ , เป็นต้น

สำหรับคำแนะนำเกี่ยวกับการทำให้ค่านิยมต่างๆ ก่อประโยชน์แก่สังคมไทยนั้น ก็ได้ถูกนิธินำเสนอในบทความของเขาอยู่เสมอ ที่น่าสนใจได้แก่ การเสนอให้มีการปรับเปลี่ยนค่านิยมเก่าของไทยให้มีความเหมาะสมกับสังคมสมัยใหม่ที่ต่างไปจากอดีต เช่น ที่พูดกันว่าไม่มีความยากจนในหมู่คนชนชั้นนั้นก็ควรจะขยับให้ถูกรื่องด้วย ฯลฯ , การเสนอว่าความเกรงใจหรือความสุภาพที่น่าจะเป็นค่านิยมในแบบที่ควรได้รับการส่งเสริมในสังคมไทยยุคปัจจุบันนั้น นอกจากจะต้องเป็นการแสดงความเกรงใจหรือความสุภาพในระดับบุคคลต่อบุคคลที่ใกล้ชิดกันแล้ว ยังต้องเป็นการแสดงความเกรงใจหรือแสดงความสุภาพต่อสังคมด้วย เพราะชุมชนซึ่งทุกคนรู้จักกันหมดแบบสมัยก่อนที่ทำให้คนในชุมชนต้องสุภาพต่อกันและกันนั้นไม่มีอีกแล้ว สังคมไทยยุคใหม่ผู้คนต้องเข้ามาอยู่และใช้ชีวิตร่วมกันกับคนที่ไม่รู้จักเป็นจำนวนมาก จนอาจกล่าวได้ว่าใกล้จะเป็นสังคมแบบปัจเจกเหมือนสังคมตะวันตกเข้าไปทุกที ดังนั้นถ้าไม่มีความสุภาพต่อสังคมก็ยากที่ชีวิตของคนเหล่านี้จะมีความสุขหรือมีความราบรื่นอยู่ในสังคมสมัยใหม่ที่ผู้คนต้องอยู่ร่วมกันและเกื้อกูลกัน โดยไม่รู้จักกันเป็นส่วนตัว , การเรียกร้องให้สังคมไทยมองคนอ่อนแอใหม่ว่า ไม่ได้มีบุคลิกตก

แค่เพียงอย่างเดียว แต่ยังมีบุคลิกในมิติอื่นๆ เช่นเดียวกับคนทั่วไปเหมือนกัน ทั้งนี้เพื่อให้คนอ้วนที่มักชอบแสดงออกว่าตนเองเป็นคนอารมณ์ดีอยู่ตลอดเวลาเพราะถ้าไม่ทำเช่นนี้ก็กลัวจะถูกสังคมมองว่าจะเป็นคนอ้วนที่ผิดปกตินั้น ได้แสดงบุคลิกที่หลากหลายของตนได้ตามใจชอบเหมือนที่คนทั่วไปมักจะทำกันเป็นปกติ, การแสดงทัศนคติว่า ถ้าเป็นการยากที่จะขจัดระบบเส้นสายให้หมดไปจากสังคมไทยได้เพราะการใช้เส้นสายน่าจะเป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งของมนุษย์นั้น ก็ควรจะช่วยกันทำให้เกิดค่านิยมที่จะนำมาใช้ควบคุมระบบเส้นสายไม่ให้มาทำร้ายสังคมไทยได้มากอย่างที่เป็นอยู่หรือเพื่อให้สามารถทำคุณประโยชน์แก่สังคมได้มากขึ้น เช่นเดียวกับค่านิยมที่ควบคุมระบบเส้นสายได้อย่างมีประสิทธิภาพในสังคมญี่ปุ่น, การกระตุ้นเตือนว่า ถ้ามีแว่แต่มาเรียกกร้องให้คนในสังคมไทยมีความสามัคคีกันเพียงอย่างเดียวโดยไม่คิดจะสร้างเงื่อนไขที่เอื้อให้เกิดความสามัคคีเลยนั้น ก็ไม่มีทางทำให้คนในสังคมไทยเกิดความสามัคคีกันได้อย่างแท้จริง, เป็นต้น

4. แนวคิดเชิงวิพากษ์ต่อศิลปวัฒนธรรม

ห่วงใยศิลปะของไทยทุกแขนง

ประเด็นที่เห็นเด่นชัดในแนวคิดเชิงวิพากษ์ของนิสิตด้านศิลปวัฒนธรรมก็คือ ความห่วงใยในงานศิลปะแขนงต่างๆ ของไทย ดูได้จาก เมื่อได้เห็นเรื่องราวในวรรณคดี ดำเนินาน นิทานพื้นบ้าน ฯลฯ อันเป็นมรดกทางสังคม ได้เลื่อมความนิยมจากผู้คนลงไปเป็นอย่างมากในปัจจุบัน นิธิจึงชี้แนวทางที่จะช่วยรักษามรดกทางสังคมเหล่านี้เอาไว้ว่า ผู้ที่จะนำมาทำเป็นภาพยนตร์ละครเวที หรือละครโทรทัศน์นั้น ต้องรู้จักนำเรื่องราวในวรรณคดี ดำเนินาน นิทานพื้นบ้าน ฯลฯ มาตีความและปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตของคนในยุคปัจจุบัน จนสามารถสื่อความเข้าใจชีวิต สังคม และโลกในสมัยใหม่ได้ ซึ่งก็จะทำให้คนรุ่นใหม่เข้าถึงมรดกทางสังคมเหล่านี้ จนหันกลับมาให้ความสนใจและมองเห็นคุณค่าที่จะรักษาให้คงอยู่สืบไป หรือเมื่อการจัดองค์กรของศิลปะการแสดงสมัยใหม่ เช่น ละครโทรทัศน์ ภาพยนตร์ เพลง ฯลฯ กลายเป็นค่ายเป็นสังกัด จนทำให้ธุรกิจได้เข้ามาครอบงำศิลปะการแสดงอย่างเต็มตัว นิธิก็ได้เสนอทางออกที่จะทำ ศิลปะการแสดงในยุคปัจจุบันสามารถสร้างสรรคงานโดยลดการถูกปิดกั้นจากอิทธิพลของธุรกิจลงไปได้บ้างว่า ต้องพยายามเพิ่มรสนิยมในการเสพย์ศิลปะการแสดงแก่คนในสังคมไทย พร้อมทั้ง ต้องมีการสร้างหลักประกันความมั่นคงแก่ชีวิตให้แก่ผู้ที่มีส่วนสร้างสรรคงานในศิลปะการแสดง เช่น นักแสดง นักร้อง นักแต่งเพลง นักเขียนบทภาพยนตร์หรือบทละคร ผู้กำกับการแสดง ฯลฯ โดยอาจให้มีการรวมตัวกันในรูปสมาคมหรือชมรมเพื่อดูแลในเรื่องนี้ นอกจากนี้ความห่วงใยในศิลปะไทยแขนงต่างๆ ของนิธินั้น ยังสะท้อนออกมาจากบทความต่างๆ ของเขา เช่น การที่เขาแสดงความเสียใจว่า นักร้องรุ่นใหม่โดยเฉพาะนักร้องวัยรุ่นนั้นขาดศิลปะการร้องเพลงที่ดี ซึ่งผิด

กับนักร้องรุ่นเก่าที่สามารถร้องเพลงได้อย่างไพเราะโดยเข้าถึงศิลปะการร้องเพลงของไทยอัน สืบทอดมาจากการร้องเพลงไทยเดิมได้อย่างแท้จริง และที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะนักร้องรุ่นใหม่ไปให้ ความสำคัญกับความสามารรถและปัจจัยด้านอื่นแทนศิลปะการร้องเพลง เช่น การเต้น การแต่งตัว การแสดงบนเวทีที่สนุกสนานและเป็นกันเองกับผู้ชม ฯลฯ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถือเป็นจุดขาย ที่สำคัญเป็นอย่างมากในตลาดเพลงไทยปัจจุบัน , การอธิบายให้เข้าใจว่าศิลปะของไทยอย่าง จิตรกรรมและประติมากรรมโดยเฉพาะที่เป็นงานพุทธศิลป์นั้น เป็นการสร้างสรรค์งานของสังคม และวัฒนธรรมที่มีลักษณะของ การถ่ายทอดสืบต่อ ไม่ใช่การสร้างสรรค์ของบุคคล ดังนั้นเมื่อ งานจิตรกรรม ประติมากรรมในปัจจุบันแทบไม่มีสังคมมาเป็นฐานในการสร้างสรรค์ สิ่งที่เหลืออยู่ ในงานศิลปะเหล่านี้จึงเป็นแค่ฝีมือช่างมากกว่าคุณค่าทางศิลปะ , เป็นต้น

สำหรับเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ก็ถูกนิธินำมาเป็นประเด็น สำคัญในบทความด้านศิลปวัฒนธรรมของเขาอยู่เสมอ ที่น่าสนใจก็ได้แก่ การอธิบายว่า การเกิด ธรรมเนียมอันเท่าเทียมกันในการร่วมโต๊ะสุกี้ในสังคมไทยซึ่งในอดีตเป็นสังคมที่เคยเน้นสถานภาพ ทางสังคมของบุคคลสูงมากนั้น สะท้อนให้เห็นว่าความสัมพันธ์ทางสังคมในสังคมไทยปัจจุบันมี ลักษณะเน้นสถานภาพทางสังคมน้อยลง , การเสนอให้การเลือกคู่ครองของหนุ่มสาวในวัฒนธรรม ไทยสมัยปัจจุบันนั้น ควรเกิดขึ้นในจุดต่างๆ ที่เป็นการประนีประนอมกันระหว่างอิสระในการเลือก ของหนุ่มสาวเองกับความเห็นของพ่อแม่ ทั้งนี้เพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งกันขึ้นในครอบครัว , การดำเนินการจัดประกวดนางนพมาศของ จ. สุโขทัย ซึ่งให้ผู้เข้าประกวดนุ่งกระโจมอกและยังต้อง แสดงท่าทางอาบน้ำนมแม้จะจำลองด้วยว่า การจัดประกวดเช่นนี้ถือเป็นกากรกดขี่ผู้หญิงมากกว่าการประกวดที่ให้ใส่ชุดว่ายน้ำแบบตะวันตกเสียอีก และต่อไปถ้าจะจัดงานที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมและวิถีชีวิตไทยดั้งเดิม ก็ควรใช้วิจารณญาณอย่างละเอียดรอบคอบให้มากกว่านี้ , การย้อนภาพให้เห็นว่าประเพณีลอยกระทงของชาวเชียงใหม่หรือประเพณียี่เป็งในอดีตนั้น จะมีผู้คนนำกระทงกาบกล้วยเป็นจำนวนมากมาช่วยกันลอยในแม่น้ำปิง จนแม่น้ำสายนี้ถูก ประดับประดาด้วยไฟเทียนจากกระทงกาบกล้วย (โดยแต่ละคนหรือแต่ละครอบครัวอาจมีกระทง ที่ประดิษฐ์เป็นพิเศษสำหรับลอยก่อนหรือหลังกระทงกาบกล้วย เพื่อส่งไปบูชาพระธาตุจุฬามณี บนสรวงสวรรค์ต่างหากด้วย กระทงเช่นนี้ถือเป็นกระทงส่วนตัว ในขณะที่กระทงกาบกล้วยถือเป็น กระทงส่วนรวม) ประเพณียี่เป็งในอดีตจึงถือเป็นวาระสำคัญในการร่วมกันประดับประดาแม่น้ำ ปิงด้วยแสงไฟระยิบระยับของคนเชียงใหม่ เตือนให้ระลึกถึงความเป็นชุมชนเชียงใหม่ได้อย่าง แท้จริง ซึ่งแตกต่างจากประเพณียี่เป็งในปัจจุบันที่คนส่วนใหญ่จะลอยกระทงไฟมกันเพียงอันเดียว อันสะท้อนให้เห็นว่าความเป็นชุมชนของเชียงใหม่ได้ลดความสำคัญลง ในขณะที่ผู้คนมีความเป็นปัจเจกมากขึ้น , เป็นต้น

5. แนวคิดเชิงวิพากษ์ต่อผู้หญิงในสังคมไทย

ความเหลื่อมล้ำทางเพศ ค่านิยมที่ฝังลึก

ในทัศนะของนิธิ ผู้หญิงในสังคมไทยค่อนข้างจะมีความเสียเปรียบทางเพศแก่ผู้ชาย ซึ่งเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่กับสังคมไทยมาเป็นเวลาช้านาน และแม้สังคมไทยยุคปัจจุบันจะเปลี่ยนแปลงไปมาจากในอดีต จนทำให้ผู้หญิงมีสิทธิและได้รับการยอมรับมากขึ้น แต่ผู้หญิงก็ยังเสียเปรียบผู้ชายในหลาย ๆ ด้านอยู่ดี นิธิเห็นว่าที่เป็นเช่นนี้น่าจะมาจากสาเหตุสำคัญคือ ผู้คนในทุกสังคม รวมทั้งผู้คนในสังคมไทยด้วยนั้น ถูกครอบงำโดยโลกทัศน์ที่เห็นเพศชายเป็นใหญ่ เป็นฝ่ายกระทำ เป็นฝ่ายขับเคลื่อนโลก และเมื่อโลกทัศน์นี้สอดคล้องกับโลกในชีวิตจริงที่ใคร ๆ ก็มองเห็น ก็ยิ่งทำให้ผู้คนเป็นจำนวนมากยอมรับและให้ความสำคัญแก่เพศชายมากกว่าเพศหญิงโดยปราศจากข้อสงสัย นิธิได้ยกตัวอย่างความเสียเปรียบทางเพศของผู้หญิงในสังคมไทยไว้อย่างเป็นรูปธรรมได้แก่ ในสังคมไทยผู้หญิงถูกสร้างมโนภาพให้เป็นเพศที่มีคุณธรรมสูง จึงส่งผลให้ทำอะไรผิดไม่ได้ เพราะถ้าทำผิดจะกลายเป็นเรื่องใหญ่ที่อาจทำให้สูญเสียภาวะความเป็นคนได้หรือไม่ก็ยากที่จะฟื้นฟูชีวิตหรือกอบกู้ศักดิ์ศรีกลับคืนมา ซึ่งต่างกับผู้ชายที่ทำอะไรผิดก็มักได้รับการให้อภัยอยู่เสมอ จนผู้ชายสามารถที่จะเป็นเจ้าพ่อและนักบุญไปได้พร้อม ๆ กัน , การที่ผู้คนส่วนหนึ่งในสังคมไทยออกมาต่อต้านการบวชสามเณรีและภิกษุณีโดยเฉพาะกรณีสามเณรีธัมมนันทา (ซึ่งการต่อต้านนี้ นิธิมองว่าน่าจะมีเหตุผลสำคัญมาจากความเหลื่อมล้ำทางเพศ) , เป็นต้น

“แม้ว่าประเด็นเกี่ยวกับผู้หญิงจะได้รับความสำคัญมากขึ้นในสังคมไทยในปัจจุบัน แต่ความเสียเปรียบทางเพศก็คงไม่ใช่เรื่องที่จะหมดไปได้ง่ายๆ ทั้งนี้ส่วนหนึ่งก็มาจากผู้หญิงด้วย ถ้าผู้หญิงไทยมีสำนึกร่วมของความเป็นผู้หญิงมากกว่าที่เป็นอยู่ บทบาทของผู้หญิงในสังคมไทยก็คงมีมากขึ้นตามไปด้วย โดยเฉพาะบทบาทในทางการเมือง” (นิธิ เอียวศรีวงศ์, สัมภาษณ์, 16 พฤศจิกายน 2543)

อีกประเด็นหนึ่งที่นิธิให้ความสำคัญในบทความเกี่ยวกับผู้หญิงก็คือ ปัญหาโสเภณีในสังคมไทย โดยสิ่งที่เขาเสนอแนะคือ ควรมีการสร้างสำนึกให้เกิดขึ้นอย่างจริงจังในสังคมไทยว่าโสเภณีก็มีความเป็นคนและมีความรู้สึกเหมือนกับคนไทยในอาชีพอื่นๆ เช่นเดียวกัน ทั้งนี้เพื่อให้คนไทยได้ยอมรับกันเสียที่ว่า ปัญหาโสเภณีเป็นปัญหาที่สำคัญของสังคม เพราะมีผู้ที่มีความเป็นคนและมีความรู้สึกเหมือนพวกตนเป็นจำนวนมากต้องเจ็บปวดอยู่ในอาชีพโสเภณี ซึ่งสำนึกและการยอมรับเช่นนี้ก็จะเริ่มจุดเริ่มต้นของการแก้ไขปัญหาโสเภณีที่ถูกต้องต่อไป

6. แนวคิดเชิงวิพากษ์ต่อชุมชนในสังคมไทย

ความผูกพันของผู้คน วิถีชีวิตที่หายไปจากชุมชน

ปัญหาใหญ่ที่ทำให้ชุมชนในสังคมไทยปัจจุบันอ่อนแอในทัศนะของนิธิคือ ชุมชนทั้งในชนบท ชานเมือง เขตเมือง และเขตเมืองขนาดใหญ่ นั้น กำลังขาดพื้นที่ทางสังคมอันเป็นหัวใจสำคัญของความเป็นชุมชน โดยพื้นที่ทางสังคมดังกล่าวนี้หมายถึงที่ว่างและกิจกรรมที่มีพื้นฐานจากความผูกพันระหว่างคนในชุมชน สำหรับสาเหตุที่นั่นเกิดจากในขณะที่พื้นที่ทางสังคมแบบเก่าถูกทำลายลงไปเรื่อยๆ ก็ไม่มีความคิดที่จะสร้างพื้นที่ทางสังคมแบบใหม่สำหรับวิถีชีวิตแบบใหม่ขึ้นมาทดแทน การขาดพื้นที่ทางสังคมนี้ยังเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่สำคัญที่ทำให้คนไทยในปัจจุบันมีความรู้สึกอึดอัดในท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมากมายในชีวิต

“ชุมชนบ้านจัดสรรซึ่งมีอยู่มากมายในสังคมเมืองทุกแห่งนั้น เป็นตัวอย่างที่เห็นได้ชัดของชุมชนที่แทบจะไร้ความสัมพันธ์ที่ระหว่งสมาชิก จนไม่สามารถนำความสัมพันธ์นั้นมาจัดการกับปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชนของตนได้ แต่สิ่งที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านจัดสรรเช่นนี้ก็กำลังค่อยๆ เกิดขึ้นในชุมชนแทบทุกแห่งในสังคมไทยด้วย ซึ่งเป็นสิ่งที่น่าวิตกเป็นอย่างยิ่ง เพราะเมื่อชุมชนเป็นจำนวนมากไม่มีความเข้มแข็ง ก็ย่อมส่งผลให้สังคมอ่อนแอตามไปด้วย”

(นิธิ เอียวศรีวงศ์, สัมภาษณ์, 16 พฤศจิกายน 2543)

7. แนวคิดเชิงวิพากษ์สื่อในสังคมไทย

สื่อเครื่องมือนิยม

ประเด็นสำคัญเกี่ยวกับแวดวงสื่อสารมวลชนที่สะท้อนออกมาจากบทความของนิธิก็คือ ในยุคปัจจุบันสื่อมวลชนส่วนใหญ่ในสังคมไทยนั้นได้ตกอยู่ภายใต้การครอบงำของระบบทุนนิยมอย่างสิ้นเชิง ทำให้สื่อเหล่านี้มุ่งแต่แสวงหาผลประโยชน์ในทางธุรกิจของตนมากกว่าที่จะดำเนินการโดยคำนึงถึงผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ในสังคม

“เท่าที่ผมเห็น สื่อต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นโทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ หรือนิตยสารในบ้านเรา รวมทั้งในที่อื่นๆ ทั่วโลกด้วย ได้ตกเป็นเครื่องมือเผยแพร่ลัทธิบริโภคนิยมให้แก่การทำกำไรของพวกเขาทุนแทบทั้งนั้น เช่น โฆษณาในสื่อได้กระตุ้นให้คนใช้สิ่งของกันอย่างฟุ่มเฟือยโดยไม่ค่อยจะมีความจำเป็นในชีวิตนัก ซึ่งทำกำไรมหาศาลให้แก่นายทุนที่เป็นเจ้าของสินค้า ..... ถ้าจะใช้สื่อให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยเฉพาะแก่ชุมชนต่างๆ ทั่วประเทศได้อย่างแท้จริง ผมคิดว่า กสช. (คณะกรรมการกิจการโทรทัศน์และกิจการกระจายเสียงแห่งชาติ) ซึ่งจะเข้ามาจัดสรรคลื่นความถี่

วิทย์และโทรทัศน์ตามรัฐธรรมนูญฉบับใหม่มาตรา 40 ควรจะให้ความสำคัญแก่การส่งเสริมให้มีวิทย์ชุมชนที่เป็นของชุมชนต่างๆ จริงๆ ไม่ใช่ปล่อยให้ทุนเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ในกิจการวิทย์เช่นที่ผ่านมา" (นิธิ เอียวศรีวงศ์, สัมภาษณ์, 16 พฤศจิกายน 2543)

ปัจจัยที่มีผลต่อแนวคิดเชิงวิพากษ์ของนิธิ

ปัจจัยหลักที่มีส่วนกำหนดแนวคิดเชิงวิพากษ์ของนิธิ สามารถอธิบายสรุปได้ดังต่อไปนี้คือ

บริบททางด้านการเมือง

การเข้ามาบริหารประเทศของรัฐบาลในแต่ละชุดนั้น มักจะส่งผลให้บริบททางการเมืองโดยภาพรวมของไทยมีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นตามไปด้วย ดังนั้นเพื่อความสะดวกในการพิจารณาบริบทสำคัญทางการเมืองที่มีส่วนกำหนดแนวคิดเชิงวิพากษ์ของนิธิ เอียวศรีวงศ์ การพิจารณาดังกล่าวก็จะแบ่งตามช่วงเวลาของรัฐบาลในแต่ละชุด โดยการเมืองไทยในช่วงปี 2536 – 2544 นั้น มีรัฐบาลผลัดเปลี่ยนกันเข้ามาบริหารประเทศถึง 5 ชุด ด้วยกัน ได้แก่ 1. รัฐบาลนายชวน หลีกภัย สมัยที่ 1 2. รัฐบาลนายบรรหาร ศิลปอาชา 3. รัฐบาลพล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ 4. รัฐบาลนายชวน หลีกภัย สมัยที่ 2 และ 5. รัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร

1. การเมืองไทยยุครัฐบาลนายชวน หลีกภัย สมัยที่ 1

การบริหารประเทศของรัฐบาลชุดนี้นั้นไม่ค่อยเป็นที่พอใจของนิธิเท่าใดนัก มีอยู่หลายเรื่องที่นิธิหยิบยกมาเป็นประเด็นสำคัญในบทความของเขาเพื่อแสดงทัศนะในเชิงลบ เช่น การที่นายชวนพยายามแสดงว่าตนเองเป็นคนที่ยึดมั่นในหลักการนั้น นิธิก็โจมตีว่า นายชวนเป็นผู้ที่มีหลักการจอมปลอม กล่าวคือเป็นหลักการที่ไม่ได้คำนึงถึงผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ในสังคมอย่างแท้จริง , เมื่อนายชวนได้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับกรณีปัญหาสปก. 4 – 01 พาดพิงไปถึงพ่อและแม่ของนักข่าวคนหนึ่งนั้น นิธิก็ได้ออกมาวิจารณ์ว่าคำให้สัมภาษณ์ดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นความไร้วุฒิภาวะผู้นำของนายชวน , กิจกรรมต่างๆ ของภาครัฐที่จัดขึ้นเพื่อสนองนโยบายปีรณรังค์วิวัฒนธรรมไทยของรัฐบาลนายชวนนั้น ก็ถูกนิธิตำหนิว่า เป็นแค่เพียงการรณรงค์เพื่อรักษารูปแบบทางวัฒนธรรมที่หยุดนิ่งและหวังจะให้ตายตัวอยู่อย่างนั้น แทนที่จะเป็นการรณรงค์ที่ทำให้เกิดการเรียนรู้วัฒนธรรมไทยที่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงได้ซึ่งน่าจะเป็นประโยชน์ต่อสังคมไทยได้มากกว่า , การรณรงค์การเข้าคิวของรัฐบาลนายชวน ก็ถูกนิธิดูถูกว่า ยากที่จะประสบความสำเร็จ เพราะไม่มีการรณรงค์ให้เกิดความเสมอภาคในสังคมซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการเข้าคิวควบคู่กันไปด้วย , เป็นต้น

นอกจากการบริหารประเทศของรัฐบาลแล้ว พฤติกรรมโดยรวมของนักการเมืองไทยก็ถูก
 นิธินำมาวิพากษ์วิจารณ์ตีตังด้วยว่า ควรมีความโปร่งใสทั้งในการทำหน้าที่ผู้แทนราษฎรและใน
 เรื่องส่วนตัว และไม่ควรนำเรื่องที่ไม่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะมาใช้เป็นเกมทางการเมืองเพื่อจ้อง
 ทำลายฝ่ายตรงข้าม

สำหรับบทบาทของภาครัฐหรือฝ่ายราชการที่ชอบเข้าไปมีส่วนกำหนดวิถีชีวิตของ
 ประชาชนมากเกินไป นิธิก็ได้เสนอแนะให้ภาครัฐปรับเปลี่ยนบทบาทเช่นนี้เสียใหม่ และหันไป
 เล่นบทผู้รักษากฎกติกาที่เป็นธรรมแก่ทุกฝ่ายในสังคมแทน ในส่วนของบรรยากาศความเป็น
 ประชาธิปไตยในสังคมไทยซึ่งยังไม่ค่อยมีความก้าวหน้าเท่าที่ควร เพราะขาดการมีส่วนร่วมของ
 ประชาชนนั้น นิธิก็เรียกร้องให้ประชาชนเข้ามามีบทบาททางการเมืองให้มากขึ้น ไม่ควรปล่อยให้
 การบริหารประเทศเป็นเรื่องของนักการเมืองเพียงฝ่ายเดียว ภาคประชาชนและภาคสังคมต้องเข้า
 มาตรวจสอบผลักดันฝ่ายการเมืองอย่างจริงจังมากกว่าที่ผ่านมา เพราะประชาธิปไตยที่แท้จริงคือ
 การเปิดกว้างให้ประชาชนเข้ามามีส่วนในการปกครองประเทศ นิธิยังได้พยายามอธิบายให้สังคม
 เข้าใจการอดข้าวประท้วงรัฐบาลเพื่อเรียกร้องให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญของ ร.ต.ต.ฉลาดวรฉัตร
 ด้วยว่า เป็นการแสดงออกทางการเมืองอย่างหนึ่งตามสิทธิพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย

2. การเมืองไทยยุครัฐบาลนายบรรหาร ศิลปอาชา

ในช่วงแรกๆ ที่นายบรรหารก้าวขึ้นมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีนั้น นายบรรหารได้
 พยายามสร้างภาพให้ตนเองเป็นนายกรัฐมนตรีที่ดูทันสมัยเพื่อเป็นที่ยอมรับในระดับสากล ซึ่งทำ
 ให้นิธิต้องออกมาเขียนบทความแนะนำนายบรรหารว่า แทนที่จะทำเช่นนี้ นายบรรหารควรออก
 ไปสู่เวทีการเมืองโลกด้วยบุคลิกที่เหมาะสมกับตนเองคือบุคลิกแบบเศรษฐีบ้านนอกของไทย และ
 ต้องเป็นผู้นำมาดเศรษฐกิจบ้านนอกที่ได้รับความรักจากคนไทยทั่วไปด้วย ในส่วนภาพรวมของ
 การบริหารประเทศภายใต้การกำกับดูแลของรัฐบาลนายบรรหารนั้น ไม่ได้กับสร้างความไม่พอใจ
 อย่างรุนแรงแก่นิธิเช่นที่นิธิรู้สึกต่อรัฐบาลนายชวน มีเพียงการแสดงความรู้สึกผิดหวังเล็กน้อยที่
 ตัวนายบรรหารนั้น พอก้าวขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรีแล้ว กลับมีการทำงานหรือการตัดสินใจทาง
 การเมืองในหลายเรื่องที่เชื่องช้าไม่ผิดไปจากนายชวนในสมัยที่เป็นนายกรัฐมนตรี ทั้งๆ ที่ในช่วง
 การหาเสียงเลือกตั้ง ส.ส. ก่อนหน้านั้น นายบรรหารได้ใช้คุณสมบัติการเป็นคนตัดสินใจได้รวดเร็ว
 มาเป็นจุดขายสำคัญอย่างหนึ่งของตน

ในช่วงที่มีการเลือกตั้ง ส.ส. ก่อนที่พรรคชาติไทยจะได้รับชัยชนะและนายบรรหารก็ได้ก้าว
 ขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรีนั้น มีการตั้งความหวังจากหลายๆ ฝ่ายเป็นอย่างมากว่า วัยรุ่นไทยที่มี
 อายุระหว่าง 18 – 20 ปี จำนวนประมาณ 2 ล้านคน และจะมีสิทธิลงคะแนนเสียงเป็นครั้งแรกใน

การเลือกตั้งที่กำลังจะมาถึงนั้น จะช่วยทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีแก่การเมืองไทย แต่สำหรับนิธิเขาเห็นว่าไม่น่าจะเป็นอย่างที่หลายฝ่ายคาดหวังกัน เพราะวัยรุ่นในชนบทก็คงจะรับเงินซื้อเสียงเช่นเดียวกับพ่อแม่ของตน ในขณะที่วัยรุ่นในเขตเมืองก็คงจะไปใช้สิทธิเลือกตั้งกันน้อย เนื่องจากไม่ค่อยสนใจการเมือง นอกจากนี้ในช่วงที่มีการหาเสียงเลือกตั้งดังกล่าว ทางราชการและภาคสังคมยังมีการรณรงค์ต่อต้านการซื้อเสียง โดยการเชิญชวนให้ประชาชนคัดค้านผู้สมัครรับเลือกตั้งที่ใช้เงินซื้อเสียงด้วยการรับเงินมาแต่ไม่ต้องลงคะแนนให้ ทำให้นิติต้องออกมาแสดงทัศนคติคัดค้านการรณรงค์นี้โดยกล่าวว่า การรับเงินซื้อเสียงนั้นเป็นที่รู้กันดีว่าเท่ากับได้สัญญาจะลงคะแนนเสียงให้กับผู้ที่จ่ายเงิน ดังนั้นการรับเงินที่ซื้อเสียงมาแล้วไม่ยอมลงคะแนนให้ผู้ที่จ่ายเงินจึงเท่ากับไม่ทำตามสัญญา ซึ่งถือเป็นการกระทำที่ผิดศีลธรรมไม่ต่างไปจากการซื้อโกงผู้อื่น การขายเสียงอย่างซื้อสัตย์แสดงให้เห็นว่าผู้คนในสังคมยังมีศีลธรรมเป็นพื้นฐาน และการที่ผู้คนในสังคมยังมีศีลธรรมเป็นพื้นฐานนั้นยังพอจะมีหวังได้ว่าในอนาคตสังคมนั้นจะมีประชาธิปไตยที่ก้าวหน้าได้

ส่วนพฤติกรรมของนักการเมืองไทยโดยรวมก็ยังคงมีภาพลบในสายตาของนิธิ เช่น การที่นักการเมืองไทยมักแสดงความเป็นผู้มีวาทีศิลปะสูงให้สังคมได้เห็นอยู่เสมอๆ นั้น นิธิก็มองว่าคนเหล่านี้ดีแต่ปาก กล่าวคือปากเก่ง ปากไว แต่แทบไม่ได้ทำอะไรที่สร้างสรรค์และเป็นประโยชน์ต่อสังคม , หรือการที่นักการเมืองไทยหลายคนเร่งรัดให้ออกกฎหมายเกี่ยวกับทรัพย์สินทางปัญญาด้วยความไม่รอบคอบเพื่อให้กฎหมายนี้ออกมาบังคับใช้ในประเทศไทยโดยเร็ว นั้น นิธิก็กล่าวว่าพฤติกรรมของนักการเมืองไทยดังกล่าวอาจทำให้ประเทศชาติสูญเสียประโยชน์ในด้านต่างๆ อย่างมหาศาลได้ในอนาคต พฤติกรรมเช่นนี้จึงแสดงให้เห็นถึงการขาดวิสัยทัศน์ของนักการเมืองไทยได้เป็นอย่างดี , เป็นต้น

3. การเมืองไทยยุครัฐบาล พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ

รัฐบาลที่มี พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ เป็นหัวหน้าคณะได้เข้ามาทำหน้าที่กำกับดูแลการบริหารประเทศแค่เพียงระยะเวลาสั้นๆ ประมาณ 1 ปี เช่นเดียวกับรัฐบาลนายบรรหาร แต่ช่วงเวลาดังกล่าวกลับเป็นช่วงเวลาที่เกิดเหตุการณ์สำคัญขึ้นในประเทศไทยคือ จากความผิดพลาดในการบริหารประเทศด้านเศรษฐกิจของรัฐบาล พล.อ.ชวลิต ทำให้ประเทศไทยต้องเข้าสู่ภาวะวิกฤติเศรษฐกิจอย่างหนัก จนต้องเข้ารับการช่วยเหลือด้านการเงินจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศหรือไอเอ็มเอฟ ซึ่งทำให้องค์กรนี้เข้ามามีบทบาทในการกำหนดนโยบายการบริหารประเทศของไทยโดยใช้ฐานะความเป็นเจ้านิธิของตนเป็นเครื่องต่อรอง อย่างไรก็ตาม ภาพลักษณ์โดยรวมของรัฐบาล พล.อ.ชวลิต ในสายตาของนิธินั้นก็ไม่ถึงกับติดลบอย่างรุนแรง

ที่เป็นเช่นนี้น่าจะมาจาก การที่นิธิมองว่า รัฐบาล พล.อ.ชวลิต เป็นเพียงสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดวิกฤติเศรษฐกิจขึ้นในไทยเท่านั้น ยังมีปัจจัยอื่นๆ อีกมากที่ทำให้ประเทศไทยต้องเข้าสู่ภาวะดังกล่าว เช่น ความฟุ้งเฟ้อของชนชั้นกลางเนื่องจากกฎลัทธิบริโภคนิยมเข้าครอบงำ การที่สังคมไทยยุคใหม่ขาดปัญญาญาณที่จะทำให้ตระหนักถึงความไม่ประมาทในชีวิตซึ่งเป็นปัญญาญาณที่คนไทยในอดีตให้ความสำคัญ , การเปิดเสรีด้านการเงินของรัฐบาลชุดก่อนหน้านี้นี้ทั้งๆ ที่ยังไม่มีการเตรียมความพร้อมให้กับระบบเศรษฐกิจของไทยเพื่อรองรับเรื่องดังกล่าว , เป็นต้น อีกปัจจัยหนึ่งที่สำคัญที่น่าจะเป็นสาเหตุให้นิธิไม่ค่อยจะวิพากษ์วิจารณ์โจมตี รัฐบาล พล.อ.ชวลิต มากนักก็คือ รัฐบาลชุดนี้ค่อนข้างจะมีนโยบายและการปฏิบัติที่ค่อนข้างดีต่อคนระดับล่าง โดยเฉพาะชาวชนบทในภาคอีสานซึ่งเป็นฐานคะแนนเสียงสำคัญของแกนนำพรรคร่วมรัฐบาลชุดนี้คือ พรรคความหวังใหม่ สำหรับการดำเนินงานของรัฐมนตรีเป็นรายบุคคลในรัฐบาล พล.อ.ชวลิต ที่ถูกนิธินำมากล่าวถึงในบทความของเขา ก็เช่น เมื่อ พล.อ.ชวลิต จะสนับสนุนให้มีบ้านพักคนชราขึ้นในทุกจังหวัดของประเทศ นิธิก็เขียนบทความในทำนองชมเชยว่า พล.อ.ชวลิต มีความเข้าใจนัยยะของปัญหาการทอดทิ้งคนชราอันเนื่องมาจากการล่มสลายของครอบครัวไทยแบบเดิมและเกษตรกรรมขนาดเล็ก โดยเล็งเห็นความจำเป็นที่ภาครัฐจะต้องเข้ามารับหน้าที่ดูแลคนชราเหล่านั้นแทนครอบครัวและชุมชนแบบเก่า นิธิยังได้แนะนำในประเด็นนี้ด้วยว่าการมีบ้านพักคนชราอยู่ทุกจังหวัดไม่ใช่ทางแก้ปัญหานี้ได้ทั้งหมด รัฐบาลต้องมีนโยบายและการปฏิบัติอย่างจริงจังที่จะทำให้ครอบครัวไทยแบบเดิมและเกษตรกรรมขนาดเล็กไม่ล่มสลายอย่างที่กำลังเป็นอยู่ด้วย ซึ่งวิธีนี้จึงจะถือเป็นการแก้ไขปัญหาการทอดทิ้งคนชราที่ต้นเหตุ , แต่เมื่อ พล.อ.ชวลิต ที่ดำรงตำแหน่งทั้งนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมลงนามคำสั่งในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม เห็นควรลดโทษ พ.อ.ณรงค์ กิตติขจร เหลือเพียงให้ออกจากราชการแต่ไม่งดบำนาญ นิธิก็ได้แสดงทัศนะในเชิงตำหนิต่อคำสั่งดังกล่าว , การตั้งศูนย์เฉพาะกิจที่กระทรวงมหาดไทยของ ร.ต.อ.เฉลิม อยู่บำรุง รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย ซึ่งได้ถูกนิธิวิจารณ์ว่าตั้งขึ้นมาโดยไม่มีความจำเป็น ทำให้สิ้นเปลืองงบประมาณโดยเปล่าประโยชน์ , เป็นต้น

ในขณะที่สังคมไทยตกอยู่ในห้วงเศรษฐกิจถดถอยอย่างหนัก แต่บรรยากาศความเป็นประชาธิปไตยของการเมืองไทยในยุครัฐบาล พล.อ.ชวลิต กลับมีความคึกคักเป็นอย่างยิ่ง เมื่อร่างรัฐธรรมนูญที่ร่างโดยสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ หรือ ส.ส.ร. ได้รับการสนับสนุนจากประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ จนในที่สุดก็สามารถผ่านการพิจารณาของรัฐสภาและกลายเป็นรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ของไทย สำหรับรัฐธรรมนูญฉบับนี้นั้น นิธิก็เป็นอีกผู้หนึ่งที่ให้การสนับสนุนเป็นอย่างดี นับตั้งแต่ในช่วงที่ทำการร่างกันอยู่โดย ส.ส.ร. รวมทั้งในเวลาต่อมาหลังจากได้

ประกาศใช้เป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศ โดยการสนับสนุนของนิธินั้นสะท้อนผ่านให้เห็นในบทความของเขายู่เสมอ ซึ่งน่าจะเป็นเพราะเขาเห็นว่าเนื้อหาหลักของรัฐธรรมนูญฉบับนี้พอจะเป็นความหวังที่จะนำไปสู่การปฏิรูปการเมืองไทยในอนาคตได้

4. การเมืองไทยยุครัฐบาลนายชวน หลีกภัย สมัยที่ 2

รัฐบาลนายชวน หลีกภัย ชุดนี้ บริหารประเทศอยู่เกือบ 3 ปีเต็ม นับเป็นรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งที่ครองอำนาจฝ่ายบริหารยาวนานที่สุดในประวัติศาสตร์การเมืองไทย อย่างไรก็ตามสำหรับนิธิ รัฐบาลนายชวน หลีกภัย สมัยที่สองนั้นไม่ค่อยจะมีความแตกต่างกับในสมัยแรกเท่าใดนัก นิธิยังคงโจมตีความเป็นคนเจ้าหลักการจอมปลอมของนายชวนอยู่เช่นเดิม และยังคงโจมตีการมีนโยบายและการปฏิบัติที่เป็นปฏิปักษ์กับคนระดับล่างหรือชาวบ้านของรัฐบาลนายชวน ชุดนี้อยู่เหมือนเดิมเช่นกัน การบริหารประเทศของรัฐบาลนายชวนในเรื่องอื่นๆ ที่ถูกนิธินำมาวิพากษ์วิจารณ์ ก็ได้แก่ การที่นายชวนแค่เพียงนั่งเครื่องบินเฮลิคอปเตอร์ออกตรวจราชการโครงการท่อก๊าซไทย – พม่า ที่ จ.กาญจนบุรี โดยไม่ยอมลงไปพูดคุยกับผู้ที่ต่อต้านโครงการนี้และชาวบ้านที่ได้รับความเดือดร้อนจากโครงการดังกล่าวนั้น ก็ได้ถูกนิธิตำหนึว่าเป็นการตรวจราชการที่ฉาบฉวย เพราะคอยแต่รับฟังการรายงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐที่นั่งเครื่องบินเฮลิคอปเตอร์ไปด้วยกัน ไม่สนใจที่จะรับฟังข้อมูลจากประชาชนและภาคสังคมที่แตกต่างจากรายงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐ, กรณีนายชวน และ พล.ต.สนั่น ขจรประศาสน์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ให้สัมภาษณ์ในทำนองว่า ถ้าสื่อไม่ไปเสนอข่าวถึงใครในทางไม่ดี ก็คงไม่ถูกข่มขู่หรือถูกปิดประตูนั้น นิธิก็ได้พยายามชี้ให้สังคมมองเห็นความหมายที่ซ่อนอยู่ในคำให้สัมภาษณ์นี้ว่า ถือเป็น การคุกคามสื่อที่น่ากลัวที่สุด เพราะสะท้อนนัยว่าสื่อที่เป็นปฏิปักษ์กับรัฐบาล แม้จะทำงานอย่างตรงไปตรงมา ก็อาจจะไม่ได้รับความคุ้มครองจากรัฐ, เมื่อนายสุวัจน์ ลิปตพัลลภ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม ได้พยายามตรึงราคาน้ำมันในประเทศในช่วงที่น้ำมันในตลาดโลกมีราคาแพง ด้วยการนำเงินของรัฐบาลมาชดเชยเพื่อไม่ต้องขึ้นราคาน้ำมันนั้น นิธิก็แสดงความคิดเห็นคัดค้านโดยกล่าวว่า เป็นการนำเงินของชาติมาใช้โดยไม่เป็นธรรมต่อคนเป็นจำนวนมากที่ไม่มีปัญญาจะซื้อรถยนต์มาใช้ได้, การที่ ดร.อาทิตย์ อุไรรัตน์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม แสดงท่าทียอมรับพีซีเอ็มไอหรือพีซีดีแต่ตั้งยีนอย่างเห็นได้ชัดเจน ภายหลังจากให้นายคริสโตเฟอร์ แชมมวล บอนด์ สมาชิกวุฒิสภาสหรัฐอเมริกาจากรัฐมิซซูรีซึ่งเป็นรัฐที่ปลูกพีซีเอ็มไอสูงที่สุดในสหรัฐอเมริกาเข้าพบ ทั้งๆ ที่ยังไม่มีที่ยืนยันทางวิทยาศาสตร์และการแพทย์ว่าพีซีเอ็มไอปลอดภัยสำหรับมนุษย์ เกี่ยวกับเรื่องนี้ นิธิได้ออกมาวิจารณ์ ดร.อาทิตย์ ว่ามีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมกับผู้ที่ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี

และสิ่งแวดลอม ซึ่งต้องเป็นอีกผู้หนึ่งที่มีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยและความปลอดภัยของประชาชน , เป็นต้น

ส่วนเหตุการณ์สำคัญที่เกี่ยวข้องกับความเป็นประชาธิปไตยในการเมืองไทยยุครัฐบาลนายชวนสมัยที่สอง ที่นิธิหยิบยกมาเป็นประเด็นสำคัญเพื่อแสดงแนวคิดเชิงวิพากษ์ในบทความของเขานั้น ได้แก่ เมื่อศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยชี้ขาดให้นายเนวิน ชิดชอบ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ไม่ต้องพ้นจากตำแหน่ง แม้จะเคยถูกพิพากษาให้มีความผิดในคดีอาญาข้อหาหมิ่นประมาท นิธิก็ได้ออกมาแสดงทัศนะของตนต่อเรื่องนี้ว่า คำวินิจฉัยของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญดังกล่าวซึ่งค้านต่อกระแสสังคมและเจตนารมย์ในรัฐธรรมนูญด้วยนั้น เป็นผลมาจากการที่วิธีคิดทางวิชาการด้านนิติศาสตร์ของไทยที่มองว่าการใช้กฎหมายสามารถอยู่เหนือและไม่เกี่ยวข้องกับสังคมนั้น มีอิทธิพลครอบงำความคิดของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญที่ส่วนใหญ่เป็นนักนิติศาสตร์ , การอดข้าวแนวใหม่ของสมาชิกสมัชชาคนจนโดยไม่ใช้วิธีการอดอาหารที่เป็นการประท้วงและตั้งใจจะอดกันจนเสียชีวิตแบบที่ ร.ต.ฉลาด วรฉัตร และ พล.ต.จำลอง ศรีเมือง เคยทำได้ แต่เป็นการอดเพื่อบอกแก่คนร่วมสังคมนว่ มีประชาชนส่วนหนึ่งในสังคมได้รับเดือดร้อนแสนสาหัสจากการกระทำของรัฐจนไม่อยากจะมีชีวิตที่เสียเปรียบอีกต่อไป เพื่อสร้างแนวร่วมจากสังคม การอดข้างนี้ได้รับการสนับสนุนอย่างเต็มที่จากนิธิ เพราะถือเป็นการแสดงออกทางการเมืองที่สอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตย , เมื่อพรรคชาติพัฒนาเข้าร่วมรัฐบาลนายชวนสมัยที่สอง แล้วทำให้รัฐบาลมีเสียงในสภาผู้แทนราษฎรเกินกึ่งหนึ่งไปค่อนข้างมาก จนมีการวิพากษ์วิจารณ์กันว่าจะนำไปสู่การเกิด “เผด็จการทางรัฐสภา” นั้น นิธิก็ได้ออกมาแสดงทัศนะเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า เผด็จการทางรัฐสภาไม่อาจเกิดขึ้นได้ไม่ว่าในกรณีใดๆ ถ้าภาคสังคมมีพลังที่เข้มแข็งขึ้นเรื่อยๆ จนสามารถสร้างกระแสสังคมอันชอบธรรมและมีพลัง และนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการควบคุมทั้งฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติ ให้ทำงานบนพื้นฐานของผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ในสังคม , เป็นต้น

สำหรับเหตุการณ์อื่นๆ ในยุครัฐบาลนายชวน สมัยที่สองที่มีส่วนกำหนดแนวคิดเชิงวิพากษ์ของนิธิ ก็ได้แก่ การเลือกตั้งผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร ในปี 2543 (ซึ่งนายสมัครที่เป็นตัวเก็งในช่วงการหาเสียงเลือกตั้งก็ได้รับชัยชนะและได้เป็นผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครด้วยคะแนนเสียงท่วมท้น) โดยก่อนหน้าการเลือกตั้ง นิธิได้ออกมาต่อต้านนายสมัครเพราะเห็นว่าเป็นนักการเมืองที่มีพฤติกรรมทางการเมืองในอดีตที่น่ารังเกียจ , การรายงานการสอบสวนของกระทรวงกลาโหมกรณีพฤษภาทมิฬ ปี 2535 ออกสู่สาธารณชนโดยมีข้อสรุปว่า เหตุการณ์รุนแรงทางการเมืองนี้เป็นความผิดของมือที่สาม (ซึ่งไม่มีการระบุชัดเจนว่าเป็นมือที่สาม) ไม่ใช่ความผิดของทหารหรือประชาชน กรณีนี้ทำให้นิธิต้องออกมาเสนอบทความว่า การโยนความผิดให้กับมือที่

สามเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาโดยตลอดในสังคมไทย และทำให้สังคมไทยโง่งงๆ ตลอดมา เพราะไม่เปิดโอกาสให้มีการเรียนรู้ความผิดพลาดของตัวเองเพื่อนำมาทำให้เป็นประโยชน์เลย , เป็นต้น

5. การเมืองไทยยุครัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร

รัฐบาลภายใต้การนำของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เป็นรัฐบาลที่นิธิกล่าวถึงในเชิงลบน้อยที่สุด แม้การทำงานในรอบปี 2544 จะมีระยะเวลาใกล้เคียงกับอายุของรัฐบาลนายบรรหาร และรัฐบาล พล.อ.ชวลิต ก็ตาม ที่เป็นเช่นนี้น่าจะเป็นเพราะการเร่งทำงานฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคม ตามนโยบายของพรรคไทยรักไทยที่ประกาศไว้ตอนหาเสียงเลือกตั้ง ไม่ว่าจะป็นโครงการพักชำระหนี้เกษตรกร โครงการ 30 บาท รักษาทุกโรค กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง การปราบปรามการค้ายาเสพติดอย่างจริงจัง เป็นต้นนั้น ส่วนใหญ่ก่อให้เกิดผลดีต่อประชาชนระดับล่างหรือชาวบ้าน ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่นิธิให้ความสำคัญมาโดยตลอด ทำให้นิธิมีทัศนคติเชิงบวกต่อรัฐบาลชุดนี้ รวมทั้งยังน่าจะเป็นเพราะนิธิต้องการให้เวลาพิสูจน์ผลงานของรัฐบาลชุดนี้ซึ่งมีนโยบายต่างๆ มากมายที่รัฐบาลก่อนหน้านี้ไม่เคยมีและไม่เคยให้ความสนใจด้วย อย่างไรก็ตาม แม้จะไม่ได้ออกมานำเสนอบทความโจมตีอะไรมาก แต่นิธิก็ยังมีการติติงในเชิงเสนอแนะต่อนโยบายและการปฏิบัติบางอย่าง เพื่อที่รัฐบาลชุดนี้จะได้นำไปทำให้เป็นประโยชน์ต่อไป เช่น นิธิเห็นด้วยกับการที่รัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ รมว.ศให้ใช้สินค้าไทยเพื่อลดการนำเข้าสินค้า อันเป็นการป้องกันเงินตรารั่วไหลออกนอกประเทศ และเพื่อรองรับสินค้าที่ส่งออกไม่ได้ด้วย เพียงแต่การรณรงค์นั้นควรเพิ่มพลังในการโน้มน้าวที่มากพอจะทำให้คนชั้นกลางซึ่งเป็นคนกลุ่มหลักที่ซื้อสินค้าต่างประเทศ เปลี่ยนพฤติกรรมการบริโภคสินค้าออกมาเป็นการนิยมบริโภคสินค้าที่ผลิตภายในประเทศ , การจัดระเบียบสังคมซึ่งเป็นนโยบายและการปฏิบัติที่ได้รับเสียงตอบรับจากสังคมเป็นอย่างดีนั้น นิธิเห็นว่ามาตรการทางกฎหมายที่กระทรวงมหาดไทยนำมาบังคับใช้อย่างจริงจัง เช่น ห้ามสถานบันเทิงเปิดดำเนินการเกินตีสอง , ห้ามผู้ที่มีอายุต่ำกว่า 20 ปี เข้าไปเที่ยวในสถานบันเทิง ฯลฯ นั้น ยังไม่เพียงพอที่จะทำให้การจัดระเบียบสังคมบรรลุวัตถุประสงค์ได้ ยังต้องมีมาตรการอื่นๆ อีกหลายอย่างที่จะต้องนำมาใช้ร่วมกับมาตรการทางกฎหมายเหล่านี้ ภายใต้การประสานงานร่วมมือกันระหว่างกระทรวงมหาดไทย , กระทรวงศึกษาธิการ , กระทรวงสาธารณสุข และกระทรวงอื่นๆ และที่สำคัญความร่วมมือจากภาคสังคม เป็นต้น

นอกจากนี้ จากการทำนิธิเห็นว่าคนไทยทั่วไปยังคงมีพื้นฐานความเข้าใจที่ไม่ถูกต้องเกี่ยวกับประชาธิปไตย กล่าวคือ มักเข้าใจว่าประชาธิปไตยคือการปกครองของเสียงข้างมาก นิธิจึงได้นำเสนอบทความเพื่ออธิบายความเข้าใจที่ถูกต้องต่อประชาธิปไตยว่า เสียงข้างมากไม่ใช่สาระสำคัญของประชาธิปไตย สาระสำคัญที่แท้จริงทางการปกครองในระบบบนี้ก็คือ เหตุผลและการ

ประนีประนอมผลประโยชน์ของทุกฝ่ายเพื่อส่วนรวม และสิ่งนี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต้องแสวงหาร่วมกัน ระหว่างเสียงข้างมากและเสียงข้างน้อย ดังนั้นคนไทยจึงควรตระหนักว่า ความเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริงไม่ใช่เพียงการให้ความสำคัญแก่เสียงส่วนใหญ่เท่านั้น ยังต้องเคารพและให้เกียรติตลอด จนพร้อมจะรับฟังเสียงส่วนน้อยอย่างจริงจัง ด้วย

ส่วนกระแสคัดค้านของสังคมที่มีต่อ “แผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์” ของคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่าซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากภาครัฐนั้นก็ได้รับการสนับสนุนจากนิธิ โดยเขาได้ออกมาแสดงทัศนะในเรื่องนี้ว่า แผนแม่บทดังกล่าวที่เสนอให้เปิดมุมมองวัดและวังริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาด้วยการรื้อทิวอาคารเก่าแกริมฝั่งแม่น้ำบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์นั้น จะเป็นการทำลายร่องรอยของชีวิตผู้คนอันสืบเนื่องมายาวนานนับร้อยปีจนถึงปัจจุบัน และแฝงฝังอยู่กับสถานที่ต่างๆ ที่จะถูกรื้อทิ้งตามแผนแม่บทฯ ซึ่งร่องรอยชีวิตนี้ถือเป็นรากเหง้าหนึ่งของคนกรุงเทพฯ ในปัจจุบัน

บริบททางด้านเศรษฐกิจ

ก่อนหน้าที่ประเทศไทยจะเข้าสู่ภาวะวิกฤติเศรษฐกิจ ในปี 2540 ในสมัยรัฐบาลภายใต้การนำของ พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ เศรษฐกิจของไทยมีการเติบโตขยายตัวอย่างต่อเนื่องที่ประมาณ 8 % ของจีดีพี โดยเป็นการเติบโตที่อยู่บนพื้นฐานระบบเศรษฐกิจที่อ่อนแอ เนื่องจากมีการเก็งกำไรเป็นอย่างสูงในธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ มีการปั่นหุ้นในตลาดหลักทรัพย์ มีการเปิดเสรีทางการเงินหรือBIBF โดยไม่คำนึงถึงโครงสร้างทางเศรษฐกิจของประเทศว่ามีความพร้อมหรือไม่เพียงใด เป็นต้น กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เศรษฐกิจของไทยก่อนหน้าปี 2540 นั้น ก้าวเดินไปตามแนวทางของระบบทุนนิยมอย่างเต็มที่ ทั้งๆ ที่ปัจจัยพื้นฐานทางเศรษฐกิจของไทยยังไม่เข้มแข็งเพียงพอหรือยังขาดความพร้อม ทำให้แม้จะดูเหมือนว่ามีการก้าวกระโดดทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว แต่ก็ยังเป็นเศรษฐกิจที่ขยายตัวแบบฟองสบู่คือพร้อมที่จะแตกตัวพังทลายลงถ้ามีการขยายตัวถึงจุดหนึ่ง นิธิเองคงสังเกตเห็นภาวะการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจในช่วงนี้ว่ามีความอันตรายแฝงอยู่ จึงทำให้เขาได้นำเสนอบทความกระตุกเตือนสังคมไทย เช่น การเรียกร้องให้องค์กรอื่นๆ เข้ามามีบทบาทในระบบเศรษฐกิจของไทยเพื่อถ่วงดุลกลไกสำคัญของระบบทุนนิยมคือการตลาด ซึ่งเกือบจะเผด็จอำนาจทางเศรษฐกิจของไทยในยุคปัจจุบันเอาไว้แต่เพียงผู้เดียว , การสนับสนุนบทบาทหลายแห่งของไทยที่มีการปรับตัวในรูปแบบเศรษฐกิจชุมชนบนพื้นฐานทำที่แบบพุทธศาสนาเพื่อรับมือกับการตลาดของระบบทุนนิยม , การชี้ให้เห็นความสำคัญของการมีตลาดภายในที่เข้มแข็งหรือมีกำลังซื้อสูง , การเรียกร้องให้ภาครัฐหันมาให้ความสำคัญในเรื่องของการกระจายรายได้ได้อย่างเท่าเทียม , เป็นต้น

ในท่ามกลางการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจแบบฟองสบู่ก่อนหน้านี้จะเกิดวิกฤติเศรษฐกิจนั้น ธุรกิจทางด้านการท่องเที่ยวเป็นอีกธุรกิจหนึ่งที่ได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากภาครัฐอย่างเต็มที่ โดยเฉพาะรัฐบาลภายใต้การนำของ พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ ถึงกับประกาศให้ปี 2540 เป็นปีส่งเสริมการท่องเที่ยวไทย ภายใต้ชื่อปีอะเมซซิ่งไทยแลนด์ อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากการเกิดวิกฤติเศรษฐกิจ ธุรกิจทางด้านการท่องเที่ยวก็ยังคงได้รับการส่งเสริมจากภาครัฐ โดยมีภาคเอกชนสนองนโยบายนี้อย่างเต็มที่ ปีอะเมซซิ่งไทยแลนด์ยังคงถูกนำมาใช้เป็นนโยบายสำคัญในปีต่อๆ มา แม้จะมีการเปลี่ยนรัฐบาลจาก รัฐบาล พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ เป็นรัฐบาลนายชวน หลีกภัย ในสมัยที่สองแล้วก็ตาม เกี่ยวกับธุรกิจการท่องเที่ยวในประเทศไทยนี้ นิธิได้เสนอบทความในเชิงต่อต้านธุรกิจท่องเที่ยวในแบบที่ภาครัฐได้พยายามส่งเสริมและภาคเอกชนก็สนองตอบเป็นอย่างดี เขาเห็นว่าการท่องเที่ยวที่ได้รับการส่งเสริมเช่นนั้นมุ่งตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติมากเกินไป ในขณะที่เดียวกันก็เอื้อแก่การทำกำไรของผู้ประกอบการด้านธุรกิจท่องเที่ยวอย่าง เป็นล่ำเป็นสัน โดยไม่สนใจว่าจะก่อให้เกิดผลดีแก่ผู้คนที่ท้องถิ่นต่างๆ ทั้งนี้ยังรวมไปถึงการไม่สนใจด้วยการส่งเสริมการท่องเที่ยวดังกล่าวจะเป็นการทำลายสภาพแวดล้อม วัฒนธรรมนิยมประเพณีที่ดีงาม ฯลฯ ของท้องถิ่นต่างๆ หรือไม่ด้วย เขายังเสนอให้ท้องถิ่นต่างๆ เข้ามาจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ต่างๆ ของตนเองอย่างเต็มตัว เพื่อให้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนี้สนองตอบความต้องการของคนในท้องถิ่นนั้นๆ ได้ อย่างแท้จริง นอกจากนี้จะได้ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่างๆ ในด้านลบต่อท้องถิ่น ทั้งนี้เพราะคนในท้องถิ่นย่อมตระหนักและให้ความสำคัญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี

และเมื่อประเทศไทยเข้าสู่ภาวะวิกฤติเศรษฐกิจ ในปี 2540 เป็นต้นมา (จนต้องขอความช่วยเหลือทางการเงินจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศหรือไอเอ็มเอฟ ซึ่งทำให้การบริหารประเทศต้องถูกควบคุมโดยสถาบันทางการเงินที่ทรงอิทธิพลของโลกสถาบันนี้ไปด้วยนั้น) เป็นเหตุให้ทั้งภาคเอกชนและประชาชนต่างก็ได้รับความเดือดร้อนกันถ้วนหน้า ธุรกิจต่างๆ ของไทยต่างทยอยปิดกิจการอย่างต่อเนื่อง ประชาชนต้องตกงานทั้งจากการที่ธุรกิจต่างๆ ต้องปิดกิจการไปเลย หรือมีการปรับลดพนักงานเพื่อความอยู่รอดของตนต่อไป

นิธินำเสนอบทความเกี่ยวกับเรื่องนี้ โดยนอกจากจะเป็นการปลุกปลอบใจแก่ผู้คนที่สังคมไทยในยามที่ต้องเผชิญกับภาวะเศรษฐกิจซบเซาอย่างรุนแรงนี้แล้ว เขายังได้พยายามให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์แก่สังคมด้วยการเสนอให้หันมาใช้ช่วงเวลาที่ประเทศไทยกำลังประสบภาวะวิกฤติเศรษฐกิจให้เป็นประโยชน์ โดยใช้ช่วงเวลาดังกล่าวสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามซึ่งอาจทำได้ยากในยามปกติ ได้แก่ การพัฒนากำลังซื้อของตลาดภายในของประเทศให้เข้มแข็ง เพื่อเป็นที่รองรับสินค้าที่ผลิตได้ภายในประเทศ ทั้งนี้เพราะการมีตลาดภายในที่เข้มแข็งจะช่วยสร้างความ

มันคงให้แกระบบเศรษฐกิจของไทยได้อย่างแท้จริง เนื่องจากไม่ต้องมาคอยพะวงกับการผันผวนของเศรษฐกิจโลก และยังเป็นการทำให้อายุการใช้งานในประเทศไม่สะดุดหรือหยุดชะงัก ซึ่งช่วยให้เกิดสภาพคล่องภายในระบบเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง , การสนับสนุนให้ธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมหรือเอสเอ็มอีในประเทศไทยดำเนินธุรกิจได้อย่างเข้มแข็ง ทั้งนี้เพราะธุรกิจประเภทนี้เป็นธุรกิจระดับรากหญ้าที่จะช่วยรองรับความผันผวนในระบบเศรษฐกิจทั้งระบบได้เป็นอย่างดี , การส่งเสริมวัฒนธรรมและโลกทัศน์แบบชาวนาให้กลับมาแพร่หลายในสังคมไทยเหมือนในอดีต เพื่อให้คนในชนบทที่กลับไปใช้ชีวิตยังถิ่นฐานบ้านเกิดของตนภายหลังจากตงงานเพราะเกิดวิกฤติเศรษฐกิจนั้น ได้ใช้ชีวิตอย่างมีความสุขและประกอบอาชีพด้านการเกษตรในถิ่นฐานบ้านเกิดของตนอย่างถาวร ไม่ต้องดิ้นรนอพยพเข้ามาใช้ชีวิตอย่างลำบากและหางานทำในเขตเมือง โดยเฉพาะในกรุงเทพมหานคร แม้เศรษฐกิจของประเทศจะกลับฟื้นตัวดังเดิมในอนาคต

โดยสรุปก็คือ เรื่องราวเกี่ยวกับระบบทุนนิยมที่ครอบงำระบบเศรษฐกิจของไทย วิกฤติเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นเมื่อกลางปี 2540 จนถึงปัจจุบัน ตลอดจนการส่งเสริมธุรกิจการท่องเที่ยวในประเทศไทย ได้กลายมาเป็นประเด็นสำคัญที่ถูกนำเสนอผ่านบทความทางด้านเศรษฐกิจของนิต

บริบททางด้านสังคม – วัฒนธรรม

บริบททางด้านสังคม – วัฒนธรรม ที่เกี่ยวกับการศึกษาในระบบของไทยเป็นเรื่องที่นิตให้ความห่วงใยในหลายๆ ด้าน เพราะในความเห็นของนิตนั้นระบบการศึกษาของไทยยังมีข้อบกพร่องอยู่มากมาย เขาเขียนบทความวิพากษ์วิจารณ์ ตำนานี เสนอแนะเกี่ยวกับเรื่องนี้มาโดยตลอด เช่น เรียกร้องให้ปรับเปลี่ยนการเรียนการสอนทั้งในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษาที่เน้นให้ผู้เรียนท่องจำหรือจดจำแต่ในสิ่งที่ผู้สอนพยายามป้อนให้ มาเป็นการสร้างบรรยากาศในการเรียนรู้ที่สนับสนุนให้นักเรียน นิสิต นักศึกษา พยายามแสวงหาคำถามในเรื่องราวต่างๆ ด้วยตนเอง ขณะเดียวกัน ครู อาจารย์ ก็ควรที่จะร่วมเรียนรู้ไปพร้อมๆ กับลูกศิษย์ตลอดเวลาด้วย , ซึ่งให้เห็นว่าการที่ระบบการศึกษาของไทยไม่สามารถทำให้ผู้เรียนภาษาอังกฤษมีทักษะการสื่อสารด้วยภาษาอังกฤษในระดับที่ดีได้ ทั้งๆ ที่เรียนภาษาอังกฤษกันมาหลายปีก็จะเป็นปริญาตรีมาได้ นั้น เป็นเพราะระบบการศึกษาของไทยได้ทำลายความอยากรู้อยากเห็นในเรื่องต่างๆ ของผู้เรียนอันเป็นพื้นฐานสำคัญของการเรียนรู้ในทุกๆ ด้านให้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ , เสนอให้สร้างหลักสูตรการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์เสียใหม่ เพราะหลักสูตรเดิมที่สอนให้ผู้เรียนเข้าใจว่าประวัติศาสตร์คือการบันทึกเรื่องราวที่เกิดขึ้นจริงในอดีตนั้น ไม่ใช่แนวทางการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ที่ดีและมีประโยชน์อย่างแท้จริงแก่ผู้เรียนเพียงพอ หลักสูตรการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ในระบบการศึกษาของไทยควรจะต้องให้ผู้เรียนเข้าใจว่า

ประวัติศาสตร์คือการอธิบายว่าสังคมได้เปลี่ยนแปลงมาอย่างไร ด้วยเหตุใด หรือมีกระบวนการเปลี่ยนแปลงอย่างไร กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ประวัติศาสตร์เป็นคำอธิบายที่มีความน่าเชื่อถือเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงในสังคมซึ่งอาศัยข้อเท็จจริงต่างๆ ที่พิสูจน์ได้ในระดับหนึ่งเป็นเครื่องมือในการอธิบาย เป็นต้น นอกจากนี้เมื่อมีเหตุการณ์ที่น่าสนใจเกี่ยวข้องกับแวดวงการศึกษา นิธิก็จะออกมาแสดงทัศนะผ่านบทความของเขา เช่น เมื่อสถาบันราชภัฏออกกฎระเบียบที่นิธิเห็นว่าเป็นการกีดกันไม่ให้คนในเพศที่สามหรือกะเทย เข้าไปศึกษาเล่าเรียนในสถาบันราชภัฏได้อย่างเปิดเผย เขาก็ออกมาเขียนบทความวิพากษ์วิจารณ์ในเรื่องนี้ว่า เป็นการออกระเบียบที่ขัดต่อรัฐธรรมนูญในส่วนที่ว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคล , เมื่อมีการถกเถียงกันอย่างกว้างขวางว่า หลักสูตรเพศศึกษาในการเรียนการสอนในชั้นเรียนมัธยมศึกษาควรเรียนอย่างไรจึงจะเหมาะสมกับผู้เรียนซึ่งยังอยู่ในวัยรุ่นหรือวัยที่เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงของฮอร์โมนทางเพศ อันจะมีผลต่อพฤติกรรมทางเพศของพวกเขา นิธิก็เสนอว่า การเรียนการสอนเพศศึกษาในระดับมัธยมศึกษาชั้นนั้น ต้องสามารถทำให้ผู้เรียนเข้าใจเรื่องราวที่เกี่ยวกับเพศศึกษาในมิติที่ลึกซึ้งและรอบด้านได้อย่างแท้จริง เพื่อให้สอดคล้องและเท่าทันต่อความเปลี่ยนแปลงทางกามารมณ์ของคนในสังคมสมัยใหม่ , เป็นต้น สำหรับในส่วนของ การปฏิรูปการศึกษาที่กำลังมีการดำเนินการกันอย่างกว้างขวางนั้น นิธิก็หวังที่จะให้เป็นการปฏิรูปทั้งในระบบการศึกษาและการศึกษานอกระบบไปพร้อมกันด้วย เช่น การปรับปรุงพิพิธภัณฑ์ต่างๆ ให้มีการจัดแสดงที่ได้ทั้งสาระและความเพลิดเพลินสนุกสนาน จนทำให้พิพิธภัณฑ์มีคุณภาพและมีชีวิตชีวา เป็นที่ น่าสนใจของผู้คนที่ทั่วไปมากกว่าที่ผ่านมา เป็นต้น

ความเป็นไปในแวดวงพุทธศาสนาก็เป็นเรื่องราวอีกด้านหนึ่งในบริบททางสังคม – วัฒนธรรมที่นิธิให้ความสำคัญ ในช่วงปี พ.ศ. 2536 – 2544 ได้เกิดเหตุการณ์มากมายที่ส่งผลกระทบต่อพุทธศาสนา ได้แก่ เรื่องราวของอดีตพระยันตระ อมโรภิกขุ อดีตพระภาวนาพุทธโธ อดีตพระอิสระมณี และพระสงฆ์ชื่อดังรูปอื่นๆ ที่สุดท้ายก็ทำให้พระภิกษุเหล่านี้ต้องออกจากความเป็นสมณเพศ , เรื่องราวเกี่ยวกับวัดพระธรรมกาย , เป็นต้น แต่เรื่องราวเหล่านี้ดูเหมือนว่านิธิจะไม่ค่อยให้ความสำคัญเท่ากับการที่พระกับวัดในสมัยนี้ไม่ยอมเปลี่ยนกิจกรรมของตนให้ทันการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับวิถีชีวิตสมัยใหม่ของฆราวาส ซึ่งทำให้วัดส่วนใหญ่ไม่ค่อยมีคนเข้าไปทำกิจกรรมกันเหมือนในสมัยก่อน เป็นเหตุให้พระกับวัดไม่สามารถเชื่อมโยงสัมพันธ์กับผู้คนโดยเฉพาะคนในชุมชนรอบๆ วัดในทางสร้างสรรค์สังคมได้ ดังนั้นนิธิจึงยกย่องพระกับวัดที่สามารถปรับกิจกรรมของตนให้เหมาะสมกับสถานการณ์ของสังคมสมัยใหม่ รวมทั้งทำให้วัดกลายเป็นสถานที่รองรับการแก้ไขปัญหาสังคมที่สถาบันทางสังคมอื่นๆ มองข้ามหรือไม่ให้ความสนใจเท่าที่ควร เช่น พระพยอม กัลยาโณ ที่สร้างกิจกรรมส่งเสริมอาชีพผู้ยากไร้

กิจกรรมค่ายอบรมเยาวชนช่วงปิดเทอมฤดูร้อน รวมทั้งกิจกรรมอื่นๆ อีกมากมายภายใน วัดสวนแก้ว ดร.พระครูอาทรประชานาถ หรือพระอลงกต ที่ใช้วัดพระบาทน้ำพุเป็นสถานที่ดูแล ผู้ป่วยเอดส์ระยะสุดท้าย , เป็นต้น ยังมีอีกเหตุการณ์หนึ่งที่น่าสนใจที่เกี่ยวข้องกับ พระพุทธศาสนาจนินิเห็นว่าจะต้องนำมาทำความเข้าใจกับผู้คนในสังคมไทยคือ กรณีที่พระครูรูป หนึ่งแห่งวัดสนามจันทร์ จ.นครปฐม สร้างพระพุทธรูปปางเหยียบโลกจนเป็นข่าวเกรียวกราวและมีประชาชนเป็นจำนวนมากให้ความนิยมชื่นชม ในเรื่องนี้เห็นเห็นว่า นอกจากพระพุทธรูป ปางเหยียบโลกจะมีลักษณะอุจาด ไร้พุทธศิลป์โดยสิ้นเชิง เพราะมีท่าทางที่เป็นตรงกันข้ามกับ พุทธลักษณะที่ดีของพระพุทธรูป ซึ่งก็คือความนิ่งแห่งสภาวะธรรมหรือความเป็นพุทธะแล้ว เขายังรู้สึกตกใจเป็นอย่างมากที่มีประชาชนเป็นจำนวนมากเดินทางมาให้กำลังใจพระครูผู้ปั้น พระพุทธรูปปางเหยียบโลก หลังจากพระครูรูปนี้ถูกตำหนิจากมหาเถรสมาคมเกี่ยวกับการปั้น พระพุทธรูปดังกล่าว เพราะการที่มีประชาชนเป็นจำนวนมากเห็นดีเห็นงามกับการปั้นพระพุทธรูป ปางเหยียบโลกนั้น สะท้อนให้เห็นถึงทัศนคติของคนไทยในยุคปัจจุบันว่า เห็นพระพุทธรูปเจ้าเป็นคน มากกว่าเป็นพุทธะหรือสภาวะธรรม จึงทำให้มองว่าพระพุทธรูปก็สามารถแสดงกิเลสแบบคนได้ เช่นกัน ซึ่งถือเป็นทัศนคติที่ไม่ถูกต้องเพราะจะทำให้พุทธศาสนิกชนในยุคปัจจุบันไม่สามารถเข้าใจ หลักธรรมในมิติที่ลึกซึ้งที่สามารถยกระดับจิตวิญญาณของผู้คนได้ นอกจากนี้ ท่ามกลางความ เพื่องฟูของลัทธิพิธีต่างๆ ในประเทศไทยยุคปัจจุบัน เช่น ลัทธิพิธีเสด็จพ่อ ร.5 , ลัทธิพิธีเจ้าแม่ กวนอิม , ลัทธิพิธีพระนางสุพรรณกัลยา , เป็นต้น ทำให้นิธิต้องแสดงแนวคิดเชิงวิพากษ์เพื่อทำ ความเข้าใจต่อปรากฏการณ์นี้ว่า น่าจะมีสาเหตุมาจากความเสื่อมของศาสนากระแสหลัก โดยเฉพะพุทธศาสนาที่ไม่อาจปรับตัวตามความเปลี่ยนแปลงของสังคมสมัยใหม่ได้ ทำให้ผู้คนที่ มีทัศนคติในเชิงวัตถุนิยมหันเข้าหาลัทธิพิธีต่างๆ ซึ่งตอบสนองความต้องการเชิงวัตถุนิยมของตนเอง ได้เป็นอย่างดี ส่วนเหตุการณ์การระเบิดทำลายพระพุทธรูปยืนขนาดใหญ่ที่สุดในโลกที่ ประดิษฐานอยู่ในอัฟกานิสถานเป็นเป็นเวลานานนับพันปีซึ่งกลายเป็นข่าวโด่งดังไปทั่วโลกนั้น ก็เป็นเหตุให้นิธิต้องออกมาเตือนพุทธศาสนิกชนไทยผ่านบทความของเขาว่า เหตุการณ์ดังกล่าว เป็นเพียงการทำลายพระพุทธรูปไม่ใช่พระพุทธศาสนา เพราะตัวตนที่แท้จริงของพระพุทธรูปเจ้า หรือพระพุทธศาสนาซึ่งก็คือพระธรรมวินัยนั้นไม่ได้ถูกทำลายลงไปด้วย

สำหรับบริบททางด้านสังคม – วัฒนธรรม ที่เกี่ยวข้องกับค่านิยมและทัศนคติต่างๆ ใน สังคมไทยที่น่าสนใจนั้น นิธิเห็นว่าการครอบงำสังคมไทยของบริ โภคนิยมและวัตถุนิยมมีส่วน สำคัญทำให้ผู้คนในสังคมไทยเกิดความฟุ้งเฟ้อ มีการใช้จ่ายที่ฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็นใน การดำรงชีวิต และเมื่อไม่สามารถหาเงินมาเป็นค่าใช้จ่ายเพื่อการบริโภคเอาเด่นได้ ก็ส่งผลให้คน เป็นจำนวนมากหันไปใช้วิธีหาเงินที่ไม่สุจริตหรือเป็นที่รังเกียจของสังคม เช่น การค้ายาบ้า

การค้าประเวณีโดยเฉพาะในหมู่นิสิตนักศึกษา ทั้งชาย - หญิง การคอร์รัปชันทั้งในภาครัฐและภาคสังคม เป็นต้น ซึ่งล้วนแล้วแต่นำความเสียหายอย่างใหญ่หลวงมาสู่สังคมไทยเช่นที่ผ่านมา และที่กำลังเกิดขึ้นในปัจจุบัน และจากการที่ค่านิยมอยู่ก่อนแต่งกำลังเป็นที่แพร่หลายอยู่ในสังคมไทยยุคปัจจุบันจนใครต่อใครต่างพากันวิตกกังวลนั้น เกี่ยวกับเรื่องนี้ก็กลับเห็นว่าไม่ใช่เรื่องน่าแปลกใจและน่าห่วงใยมากนัก สิ่งที่น่าห่วงใยมากกว่าก็คือความมั่นคงของชีวิตคู่หลังแต่งงานซึ่งคลอนแคลนลงอย่างมากในสังคมไทยสมัยใหม่ ดังนั้นจึงควรที่จะหันมาใส่ใจที่จะทำให้ชีวิตคู่ทั้งของคู่ที่ได้แต่งงานกันแล้วและยังไม่ได้แต่งงาน สามารถทนรับกับวิถีชีวิตแบบใหม่ได้อย่างยั่งยืน แม้จะอยู่ในท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมากมายในสังคมก็ตาม สำหรับค่านิยมชอบรุมประชาทัณฑ์อาชญากรที่ถูกจับได้ ซึ่งในปัจจุบันกลายเป็นพฤติกรรมที่พบเห็นอยู่เสมอในสังคมไทยและยังเป็นพฤติกรรมที่คนไทยทั่วไปเห็นเป็นเรื่องปกติธรรมดา นั้น ก็เป็นอีกค่านิยมหนึ่งที่นิธิได้ตำหนิอย่างรุนแรงว่า เป็นพฤติกรรมที่น่ารังเกียจและไม่เอื้อแก่การต่อสู้กับอาชญากรรมในสังคมสมัยใหม่แต่อย่างใด เป็นเพียงพฤติกรรมที่มุ่งเอาแต่ความสะใจที่ว่าไร้ประโยชน์ของคนที่ทำกบประสบพบเห็นอาชญากรรมก็อาจไม่เข้าไปช่วยเหลือเหยื่ออาชญากรรม อีกค่านิยมหนึ่งที่แพร่หลายเป็นอย่างมากในสังคมไทยแล้วถูกนิธิหยิบยกมาเป็นข้อชี้แนะได้อย่างน่าสนใจก็คือ ค่านิยมการเล่นเส้นสาย นิธิเห็นว่าถ้าเป็นการยากที่จะขจัดระบบเส้นสายให้หมดไปจากสังคมไทยได้ เพราะการใช้เส้นสายน่าจะเป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งของมนุษย์นั้น ก็ควรที่จะช่วยกันทำให้เกิดค่านิยมบางอย่างที่จะนำมาใช้ควบคุมระบบเส้นสายไม่ให้มาทำร้ายสังคมไทยได้มากอย่างที่เป็นอย่างอยู่ หรือเพื่อให้สามารถทำคุณประโยชน์แก่สังคมไทยได้มากขึ้น เช่นเดียวกับค่านิยมที่ควบคุมระบบเส้นสายได้อย่างมีประสิทธิภาพในสังคมญี่ปุ่น

เรื่องราวเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมก็เป็นอีกบริบทหนึ่งทางด้านสังคม - วัฒนธรรม ที่นิธิให้ความสำคัญและเขียนบทความหลายบทที่มีประเด็นหลักของเนื้อหาจากบริบททางด้านนี้ โดยสิ่งที่เกิดขึ้นกับศิลปวัฒนธรรมของไทยในช่วงปี พ.ศ. 2536 - 2544 นั้น ประเด็นที่นิธิเห็นว่าก่อให้เกิดผลกระทบต่อศิลปวัฒนธรรมไทยมากที่สุดก็คือการเข้ามาครอบงำศิลปะไทยแขนงต่างๆ ของธุรกิจ ซึ่งทำให้นิธิต้องเสนอบทความ เช่น การแสดงทัศนระว่ามาตรฐานทางศิลปะของไทยนั้นจะสามารถดำรงอยู่ได้ด้วยกรมีเวทีอิสระที่ไม่ตกอยู่ภายใต้การครอบงำของธุรกิจ เพื่อให้ศิลปินแขนงต่างๆ ได้แสดงความสามารถของตนอย่างเต็มที่ รวมทั้งการมีนักวิจารณ์ศิลปะที่มีคุณภาพและมีความกระตือรือร้นในการทำงานวิจารณ์อย่างสร้างสรรค์, หรือจากการที่การจัดองค์กรของศิลปะการแสดงสมัยใหม่ไม่ว่าจะเป็นละครโทรทัศน์ ภาพยนตร์ เทปเพลง ฯลฯ เปลี่ยนมาเป็นค่ายเป็นสังกัด และใช้สัญญาเป็นพันธะต่อกันแทนการใช้ความสัมพันธ์เชิงเครือญาติเป็นหลักในการปกครองอย่างในอดีต นิธิก็เสนอว่าทางออกที่จะทำให้ศิลปะการแสดงสมัยใหม่สามารถ

สร้างสรรค์งานโดยลดการถูกปิดกั้นจากอิทธิพลของธุรกิจลงไปได้บ้างนั้นก็คือ ต้องพยายามเพิ่ม
 รสนิยมในการเสกศิลปะแก่คนในสังคม หรืออาจให้มีการรวมตัวกันของผู้ที่เกี่ยวข้องกับ
 การสร้างสรรค์ศิลปะการแสดงในรูปของสมาคมหรือชมรม เพื่อดูแลเรื่องหลักประกันที่มั่นคงแก่
 ชีวิตของคนในแวดวงศิลปะการแสดง, เป็นต้น อีกเหตุการณ์หนึ่งทางด้านศิลปวัฒนธรรมที่
 น่าสนใจก็คือ เมื่อนิยายอิงประวัติศาสตร์เรื่อง “ประชาธิปไตยบนเส้นขนาน” ของวินทร์
 เดียววาริณ ได้รับรางวัลสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียนแห่งประเทศไทย หรือรางวัลซีไรท์ และ
 ก่อให้เกิดกระแสวิพากษ์วิจารณ์อย่างรุนแรงจากนักวิจารณ์วรรณกรรมและนักประวัติศาสตร์
 หลายคนว่า นิยายของวินทร์เป็นนิยายอิงประวัติศาสตร์ที่มีการบิดเบือนประวัติศาสตร์เป็นอย่างมาก
 นั้น นิธิจึงได้ใช้โอกาสนี้เขียนบทความเกี่ยวกับนิยายอิงประวัติศาสตร์ในแวดวงวรรณกรรมของไทย
 และงานประวัติศาสตร์ของไทยที่ผ่านมาว่า ยังไม่มีนิยายอิงประวัติศาสตร์เรื่องใดของไทยที่เขียนได้
 อย่างเข้าถึงความจริงระดับจิตใจของยุคสมัยในอดีตและความเปลี่ยนแปลงของจิตใจของยุคสมัย
 ได้ ซึ่งทำให้นิยายแนวนี้ของไทยไม่สามารถสะท้อนความจริงระดับกว้างขวางครอบคลุม
 อุบัติการณ์ที่เกิดขึ้นแก่สังคมทั้งหมดได้ กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ ในความเห็นของนิธินั้น ไม่เพียง
 แค่ “ประชาธิปไตยบนเส้นขนาน” เท่านั้น นิยายอิงประวัติศาสตร์ก่อนหน้านี้ของไทยก็ยังไม่มีความ
 ใดที่มีคุณภาพดีพอแก่การยกย่อง และที่เป็นเช่นนี้ส่วนหนึ่งน่าจะจะเป็นเพราะงานวิชาการด้าน
 ประวัติศาสตร์ของไทยที่มีคุณภาพอันลึกลับซึ่งในระดับจิตใจของยุคสมัย จนนำมาใช้เป็นข้อมูลหรือ
 นำมาอิงในการเขียนนิยายประวัติศาสตร์ได้เป็นอย่างดีนั้น ก็มีอยู่เป็นจำนวนน้อยมาก

นอกเหนือจากบริบททางด้านสังคม-วัฒนธรรม ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา พุทธศาสนา
 ค่านิยม และศิลปวัฒนธรรมแล้ว บริบททางด้านสังคม-วัฒนธรรม ที่มีผลต่อแนวคิดเชิงวิพากษ์
 ของนิธิยังมีเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับการชื่นชมบุคคลและผลงาน การรักษาพยาบาล วิทยาศาสตร์
 และเทคโนโลยี สตรี สื่อมวลชน ชุมชน ฯลฯ อีกด้วย โดยบริบททางด้านสังคม-วัฒนธรรมที่
 เกี่ยวข้องกับเรื่องราวเหล่านี้ที่เด่นๆ และน่าสนใจ ก็ได้แก่ สถานการณ์การแพร่ระบาดของ
 โรคภูมิคุ้มกันบกพร่องหรือโรคเอดส์ในประเทศไทยที่อยู่ในขั้นน่าเป็นห่วง ซึ่งทำให้นิธิต้องออกมา
 เสนอแนะว่า การดูแลรักษาผู้ป่วยเอดส์ในอนาคตไม่ใช่เรื่องเล็กๆ ดังนั้นการเตรียมพร้อมที่ดีใน
 การรับมือจึงต้องเป็นการระดมสรรพกำลังในสังคม ไม่ว่าจะเป็นการให้ครอบครัวและชุมชนมีส่วน
 ในการดูแลผู้ป่วยเอดส์ โดยภาครัฐและภาคสังคมต้องมีการถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ
 โรคเอดส์และการดูแลรักษาพยาบาลที่ถูกต้องแก่ครอบครัวและชุมชน การสนับสนุนองค์กรหรือ
 หน่วยงานที่ทำงานด้านดูแลและช่วยเหลือผู้ป่วยเอดส์ ฯลฯ และที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือ ต้อง
 มีการรณรงค์ที่ทำให้คนในสังคมเกิดทัศนคติที่รับผิดชอบต่อกันของกันเอง ไม่ว่าจะเป็นคนทั้งใน
 หรือนอกสมรส, กาลสัจธรรมของ ดร.ป่วย อีตติภรณ์ อดีตผู้ว่าการการธนาคารแห่ง

ประเทศไทย และอดีตอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ การจากไปของ ดร.บัวนี้ นิธิได้เขียนบทความที่เปรียบเสมือนการแสดงความคิดเห็นว่า ดร.บัวนี้เป็นมหาบุรุษในสายตาของเขา เพราะนอกจากเป็นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถสูงที่ได้ทำคุณประโยชน์มหาศาลให้แก่สังคมไทยและเป็นผู้ที่มีพฤติกรรมในชีวิตส่วนตัวที่น่ายกย่องแล้ว ดร.บัว ยังเป็นผู้ที่มีความกล้าหาญทางจริยธรรมเป็นอย่างสูง ซึ่งนับเป็นคุณสมบัติที่หาได้ยากยิ่งในตัวข้าราชการระดับสูงของไทยโดยทั่วไป , เมื่อสังคมไทยในช่วงที่ผ่านมายังไม่มี การเตรียมความพร้อมที่ดีในการรับมือกับผลกระทบจากเทคโนโลยีทุกประเภท ทำให้ นิธิ ต้องออกมาเสนอแนะฝ่ายต่างๆ ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้ผ่านบทความของเขาว่า ทุกมหาวิทยาลัยในประเทศไทยที่มีการเรียนการสอนด้านวิทยาศาสตร์นั้น ควรจัดตั้งศูนย์ศึกษาผลกระทบของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และต้องมีงบประมาณให้ศูนย์ ดังกล่าวมากพอที่จะใช้ทำการศึกษาวิจัยตลอดจนเผยแพร่ผลการศึกษาวิจัยต่างๆ ออกสู่สาธารณะได้อย่างเต็มที่ด้วย นอกจากนี้สำนักงานกองทุนส่งเสริมการวิจัยและ สภาวิจัยแห่งชาติก็ควรจัดตั้งเงินทุนในรูปแบบใดเพื่ออุดหนุนให้เกิดการศึกษาวิจัยในเรื่องผลกระทบของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีขึ้นอย่างแพร่หลายในประเทศไทยด้วยเช่นกัน , การเฟื่องฟูของการค้าประเวณีหรือปัญหาโสเภณีในสังคมไทยนั้น สิ่งที่จะต้องทำในทัศนะของนิธิก็คือ การหันมาสร้างสำนึกต่อโสเภณีให้เกิดขึ้นอย่างจริงจังในสังคมไทยว่า โสเภณีก็มีความเป็นคนและมีความรู้สึกเหมือนกับคนไทยในอาชีพอื่นๆ เช่นเดียวกัน ทั้งนี้เพื่อคนไทยจะได้ยอมรับกันเสียที่ว่าปัญหาโสเภณีเป็นปัญหาที่สำคัญของสังคม เพราะมีผู้ที่มีความเป็นคนและมีความรู้สึกเหมือนพวกตนเป็นจำนวนมากต้องเจ็บปวดอยู่ในอาชีพโสเภณี ซึ่งสำนึกและการยอมรับเช่นนี้ ถ้าเกิดขึ้นได้จริง นิธิเชื่อว่าจะเป็นจุดเริ่มต้นของการแก้ไขปัญหาโสเภณีที่ถูกต้องต่อไป , ท่ามกลางกระแสความตื่นตัวของสังคมต่อมาตรา 40 ของรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรสื่อสารของชาติและการเมืองครุฑของรัฐที่เป็นอิสระทำหน้าที่จัดสรรคลื่นความถี่ที่ใช้ในการส่งวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และวิทยุโทรคมนาคม รวมทั้งกำกับดูแลการประกอบกิจการดังกล่าว (จนถึงขณะนี้กระบวนการสรรหาผู้ที่จะมาทำหน้าที่ในองค์กรอิสระที่ว่านี้ยังไม่เสร็จสิ้น) โดยต้องคำนึงถึงผลประโยชน์สูงสุดของประชาชนในระดับชาติและระดับท้องถิ่น ทั้งในด้านการศึกษา วัฒนธรรม ความมั่นคง และประโยชน์สาธารณะอื่น รวมทั้งการแข่งขันโดยเสรีอย่างเป็นธรรมนั้น เกี่ยวกับเรื่องนี้ นิธิได้เสนอแนะสิ่งที่น่าจะเป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยรวมว่า วิทยุเป็นสื่อที่เหมาะสมสำหรับประชาชนทั่วไปใช้เป็นแหล่งความรู้ ความบันเทิง และการมีส่วนร่วมในสังคมได้เป็นอย่างดีโดยเฉพาะวิทยุชุมชน ดังนั้นคณะกรรมการกิจการโทรทัศน์และกิจการกระจายเสียงแห่งชาติ หรือ กสช. จึงต้องพิจารณาการจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับดูแลการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียงให้ดี กล่าวคือ นอกจากจะให้สถานีวิทยุทั้งหลายต้องแบ่งเวลา 20% ให้แก่รายการเพื่อชาวบ้านอย่างแท้จริงแล้ว ยังควรจัด 20% ให้แก่สัดส่วนของเจ้าของสถานีที่เป็นชุมชนชาวบ้านด้วย คือถ้า

มี 100 สถาบันในเขตคลื่นวิทยุใด ชุมชนชาวบ้านก็น่าจะมีสิทธิเป็นเจ้าของสถานีเองและดำเนินงานเองได้ 20% ด้วย . เป็นต้น

ภูมิหลังและประสบการณ์

ปัจจัยเกี่ยวกับภูมิหลังและประสบการณ์ที่สำคัญของนิธิซึ่งมีผลต่อแนวคิดเชิงวิพากษ์ของเขา มีดังนี้คือ

-แนวคิดเชิงวิพากษ์ของนิธิซึ่งแสดงให้เห็นว่าเขาเป็นผู้มีความรอบรู้อย่างแท้จริงในหลากหลายสาขาวิชา และสามารถเชื่อมโยงความรู้เหล่านี้เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบด้วยทัศนะแบบองค์รวมนั้น เป็นผลมาจากการที่เขาเป็นคนที่มีความใจเปิดกว้างต่อการรับรู้เรื่องราวต่างๆ ในมิติทางวัฒนธรรมที่หมายถึงระบบความสัมพันธ์ของคนกับคนและคนกับธรรมชาติ รวมทั้งการที่เขานิยักรักการอ่านและการค้นคว้าหาความรู้ซึ่งทำมาอย่างสม่ำเสมอตั้งแต่วัยเด็กจนถึงปัจจุบัน และที่สำคัญก็คือการที่เขามีสติปัญญาที่ฉลาดปราดเปรื่อง

-การที่นิธิเป็นผู้ที่ชอบตั้งคำถามหรือข้อสงสัยต่อความคิด ความเชื่อ หรือความรู้เดิมในสังคมไทย จนนำมาซึ่งแนวคิดเชิงวิพากษ์ในเรื่องต่างๆ ที่มีความลึกซึ้งเฉียบคมซึ่งอาจแตกต่างฉีกแนวไปจากแนวคิดกระแสหลักและบ่อยครั้งก็เป็นตรงกันข้ามไปเลยนั้น นอกจากจะเป็นเพราะนิสัยส่วนตัวของเขาที่เป็นคนไม่ค่อยเชื่ออะไรง่ายๆ จึงชอบคิดและแสวงหาคำตอบเกี่ยวกับเรื่องราวต่างๆ ด้วยตนเอง (รวมทั้งกล้าแสดงออกถึงความคิดและคำตอบเหล่านั้นด้วย) แล้ว ยังน่าจะมาจากอิทธิพลทางความคิดที่เขาได้รับจากบุคคลที่เขายกย่องคือ จิตร ภูมิศักดิ์ เบเนดิกต์ แอนเดอร์สัน และศรีศักร วัลลิโภดม ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็น “นักตั้งคำถาม” ด้วยง ต่อคำตอบเดิมๆ ที่ผู้คนพากันยอมรับโดยปราศจากการใคร่ครวญไตร่ตรองให้รอบคอบเสียก่อน

-ปัจจัยอย่างหนึ่งที่มีส่วนช่วยบ่มเพาะแนวคิดเชิงวิพากษ์ของนิธิให้มีความลึกซึ้งเฉียบคมน่าจะมาจากการที่ตัวเขามีช่วงที่กำลังเติบโตทางความคิดตรงกับช่วงที่มีการปิดกั้นเสรีภาพทางการเมืองและเศรษฐกิจในสมัยที่จอมพล ป.พิบูลย์สงคราม และจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี (โดยเฉพาะการรณรงค์ลัทธิชาตินิยมในสมัยของจอมพล ป.พิบูลย์สงครามนั้นทำให้เกิดการรังเกียจและกีดกันอย่างรุนแรงต่อคนไทยเชื้อสายจีนซึ่งนิธิก็เป็นหนึ่งในจำนวนนี้ด้วย) ปัจจัยดังกล่าวนี้คงเป็นแรงผลักดันและกระตุ้นให้นิธิตั้งคำถามหรือข้อสงสัย พร้อมกับพยายามหาคำตอบหรือคำอธิบายต่อบรรยากาศที่แวดล้อมตัวเขาและสังคมไทยในขณะนั้นอย่างมุ่มมั่น ซึ่งน่าจะส่งผลในด้านบวกต่อพัฒนาการทางความคิดของเขาในเวลาต่อมา

-แนวคิดเชิงวิพากษ์ของนิธินั้นมักตั้งอยู่บนพื้นฐานของข้อมูลในด้านต่างๆ ที่หนักแน่นและน่าเชื่อถือ การให้ความสำคัญต่อข้อมูลเช่นนี้ คงเป็นผลมาจากความเป็นนักประวัติศาสตร์ของเขา ซึ่งต้องมีการรวบรวมหลักฐานอย่างรอบด้านและประเมินหลักฐานเหล่านั้นอย่างรอบคอบ ก่อนที่จะนำไปใช้ในการสร้างสรรค์ผลงานทางประวัติศาสตร์ที่มีคุณค่าต่อไป

-การให้ความสำคัญและส่งเสริมการมีเสรีภาพในทุกด้านที่สะท้อนออกมาจากแนวคิดเชิงวิพากษ์ของนิธินั้น ส่วนหนึ่งน่าจะได้รับอิทธิพลมาจากความประทับใจในวัยเด็กต่อนิยายชุดที่เกี่ยวกับอ้ายเสือและขุมโจรของ ป.อินทรปาลิต (ซึ่งเป็นนิยายที่นำเสนอเรื่องราวของอ้ายเสือชื่อดังของไทยในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 และสมาชิกส่วนใหญ่ในขุมโจรของบรรดาอ้ายเสือเหล่านี้ในทำนองว่า พวกเขาเหล่านี้เป็นเสรีชนนอกระบบที่ไม่สยบยอมต่ออำนาจรัฐและอำนาจอื่นๆ ที่ขาดความชอบธรรม) รวมทั้งการตระหนักได้เป็นอย่างดีถึงความรู้สึกของผู้ที่ต้องถูกปิดกั้นเสรีภาพ เพราะช่วงหนึ่งในชีวิตของเขาก็เคยอยู่ในสภาพเช่นนั้น ไม่ว่าจะเป็นการที่ต้องอยู่ในโรงเรียนประจำที่มีกฎระเบียบที่เข้มงวดในสมัยเด็ก , การถูกปิดกั้นเสรีภาพทางการเรียนรู้ภายในห้องเรียนสมัยที่ศึกษาอยู่ที่คณะอักษรศาสตร์ จุฬาฯ , การที่ตัวเขามีช่วงที่กำลังเติบโตทางความคิดตรงกับช่วงที่มีการปิดกั้นเสรีภาพทางการเมืองและเศรษฐกิจในยุคของสองผู้นำจอมเผด็จการ (ดังที่กล่าวแล้ว) , ฯลฯ

-แนวคิดเชิงวิพากษ์ของนิธิสะท้อนให้เห็นอย่างเด่นชัดถึงการเป็นผู้ที่รักความชอบธรรมและการมีสำนึกรับผิดชอบต่อสังคมเป็นอย่างสูง โดยทั้งสองสิ่งนี้น่าจะได้รับการหล่อหลอมมาจากความประทับใจในวัยเด็กต่อนิยายชุดที่เกี่ยวกับอ้ายเสือและขุมโจรของ ป.อินทรปาลิต (ดังที่กล่าวไว้ข้างต้น) เช่นกัน , การเป็นคนที่ยึดมั่นต่อความเป็นปัจเจกชนในความหมายของผู้ที่มีวิจรรย์ญาณที่ดีและมีสำนึกที่จะเป็นคนดีโดยส่วนตัวและมีหน้าที่ที่จะทำดีต่อสังคม (ซึ่งสำนึกปัจเจกชนนี้นิธิให้ความสำคัญมาตั้งแต่เมื่อครั้งยังอยู่ในวัยหนุ่มที่กำลังเติบโตทางความคิดเป็นอย่างมาก โดยได้รับอิทธิพลมาจากเบอร์ทรันด์ รัสเซลล์ ขุนนางนักปราชญ์ชาวอังกฤษ) , การที่แม้จะเป็นคนชั้นกลางเพราะมาจากครอบครัวคนจีนที่มีอาชีพค้าขาย แต่ด้วยความที่ชีวิตในช่วงหนึ่งของนิธิคือในช่วงที่มีการรณรงค์ลัทธิชาตินิยมในรัฐบาลของจอมพล ป.พิบูลย์สงครามทั้งสองสมัย ซึ่งทำให้คนไทยเชื้อสายจีนถูกรังเกียจและกีดกันต่างๆ นานานั้น ย่อมส่งผลให้นิธิตระหนักได้เป็นอย่างดีถึงความเป็นผู้เสียเปรียบหรือด้อยโอกาสทางสังคม , เป็นต้น นอกจากนี้ความเชื่อมั่นต่อพลังของชุมชนที่เกิดจากการดูแลและช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างสมาชิกของชุมชน ก็แสดงออกให้เห็นอย่างชัดเจนในแนวคิดเชิงวิพากษ์ของนิธิเช่นกัน ซึ่งน่าจะเกิดจากการที่เขามักจะหาโอกาสออกไปพบปะพูดคุยกับผู้คนในชุมชนต่างๆ อย่างสม่ำเสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนชนบทในจังหวัดเชียงใหม่ที่ซึ่งเขาใช้ชีวิตอยู่นั่นเอง

นิเทศศาสตร์กับแนวคิดเชิงวิพากษ์ของนิธิ เอียวศรีวงศ์

แนวคิดเชิงวิพากษ์ของนิธิ นั้น เมื่อวิเคราะห์ตามทฤษฎีและแนวคิดต่างๆ ด้านสื่อสารมวลชน ก็จะมีจุดเด่นที่น่าสนใจหลายประการดังนี้คือ

1. บทความของนิธิมักจะมีเนื้อหาที่มุ่งให้สังคมเกิดการยอมรับความแตกต่างหลากหลาย เช่น การยอมรับว่าในระบบประชาธิปไตยที่แท้จริงนั้นนอกเหนือจากการเมืองแบบตัวแทนหรือการเมืองที่ต้องมีการเลือกตั้งแล้ว ยังมีการเมืองภาคพลเมืองและการเมืองในรูปแบบอื่นๆ ที่เน้นให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมรวมอยู่ด้วย , การยอมรับว่าวัฒนธรรมในแต่ละสังคมนั้นเป็นการผสมผสานและหลอมรวมกันระหว่างวัฒนธรรมของคนกลุ่มย่อยๆ ที่มีชาติพันธุ์ มีความเชื่อ มีขนบธรรมเนียมประเพณีที่แตกต่างกันไป , การยอมรับว่าไม่ควรให้ความสำคัญแก่เศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่มุ่งแต่การทำกำไรสูงสุดเพียงอย่างเดียว ยังควรให้ความสำคัญแก่เศรษฐกิจแบบชุมชน เศรษฐกิจแบบเอสเอ็มอี รวมทั้งเศรษฐกิจในรูปแบบอื่นๆ ที่จะเป็ทางเลือกแก่คนระดับล่างหรือผู้ประกอบการที่มีทุนต่ำด้วย , เป็นต้น แนวคิดเชิงวิพากษ์เช่นนี้ของนิธิสอดคล้องกับทฤษฎีสื่อมวลชนความรับผิดชอบต่อสังคมในข้อที่ว่า สื่อมวลชนควรมีลักษณะพหุนิยมและสะท้อนความหลากหลายของสังคม และยังสอดคล้องกับแนวคิดภาระหน้าที่อันพึงประสงค์ของสื่อมวลชนตามทัศนะของเดนิส แม็คเควล ในข้อที่ว่า สื่อมวลชนต้องแสดงออกซึ่งวัฒนธรรมหลักและตระหนักถึงความสำคัญของวัฒนธรรมย่อยและการพัฒนาวัฒนธรรมใหม่

2. บทความของนิธิแสดงออกถึงแนวคิดเชิงวิพากษ์ของเขาที่เป็นอิสระสูงมาก ซึ่งตรงกับทฤษฎีสื่อสารมวลชนอิสระภาพนิยมหรือเสรีนิยมในข้อที่ว่า สื่อมวลชนควรมีเสรีภาพในการนำเสนอข่าวสารและเนื้อหาต่างๆ โดยไม่ต้องมีการตรวจสอบจากองค์กรใดๆ ก่อนการนำเสนอ และในข้อที่ว่า นักสื่อสารมวลชนควรมีอิสรภาพทางวิชาชีพแม้ภายในองค์กรของตน อย่างไรก็ตามแม้จะมีอิสระหรือเสรีภาพที่สูงมากในการเขียนบทความ แต่นิธิก็ไม่เคยนำเสนอเนื้อหาในบทความของเขาที่ส่งผลเสียแก่บุคคลหรือองค์กรต่างๆ อย่างไรเหตุผลหรือไร้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือ จนนำมาซึ่งการฟ้องร้องในชั้นศาลหรือนำมาซึ่งการถูกตำหนิจากสังคม แสดงให้เห็นว่าเขาใช้เสรีภาพในการทำงานภายใต้ขอบเขตที่เหมาะสม ซึ่งตรงกับทฤษฎีสื่อมวลชนความรับผิดชอบต่อสังคมในข้อที่ว่า สื่อมวลชนควรยอมรับและปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ที่มีต่อสังคม และบทบาทหน้าที่นี้จะบรรลุเป้าหมายได้ก็ต่อเมื่อมีมาตรฐานทางวิชาชีพที่สูงในการให้ข้อมูลข่าวสาร สัจจะ ความถูกต้อง ความเป็นกลาง และความเท่าเทียม ในการยอมรับบทบาทหน้าที่นี้สื่อมวลชนควรควบคุมตนเองภายใต้กรอบของกฎหมายและสถาบันแห่งวิชาชีพสื่อมวลชน นอกจากนี้ยังตรงกับทฤษฎี

สื่อมวลชนเพื่อการพัฒนาในข้อที่ว่า นักสื่อสารมวลชนควรมีความรับผิดชอบต่อเสรีภาพในการรวบรวมและเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร

3. บทบาทการเป็นผู้ชี้้นำความคิดแก่สังคมนั้นก็ปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัดเช่นกันในบทความของนิธิ เช่น เขาเรียกร้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเมืองภาคพลเมืองให้มากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ เนื่องจากการเมืองระบบตัวแทนได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่ามิชอบกพร่องมากมาย ดังนั้นจึงควรเพิ่มบทบาทของการเมืองภาคพลเมืองในการเมืองไทย เพื่อเข้าไปตรวจสอบหรือผลักดันให้การเมืองแบบตัวแทนทำงานอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นและมีความโปร่งใสมากขึ้น , เขาเสนอให้นำการศึกษากลับเป็นของชุมชน กล่าวคือให้ชุมชนต่างๆ และคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเรียนรู้ของลูกหลานของตนมากกว่าที่ผ่านมา , เขาสนับสนุนให้ท้องถิ่นต่างๆ เข้ามาจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ของตน โดยมีหน่วยงานภาครัฐโดยเฉพาะอย่างยิ่งการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยหรือ ททท. และภาคเอกชน คอยให้การช่วยเหลือเท่าที่จำเป็น เพื่อให้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่จัดการโดยท้องถิ่นต่างๆ สนองตอบความต้องการของคนในท้องถิ่นนั้นๆ ได้อย่างแท้จริง นอกจากนี้ยังจะเป็นการป้องกันไม่ให้เกิดผลกระทบทางลบจากการท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดั้งเดิม ฯลฯ ในท้องถิ่นต่าง ๆ เพราะคนในท้องถิ่นย่อมตระหนักและให้ความสำคัญต่อเรื่องเหล่านี้เป็นอย่างดี , เป็นต้น บทบาทดังกล่าวนี้ของนิธิเป็นไปตามแนวคิดภาระหน้าที่อันพึงประสงค์ของสื่อมวลชนตามทัศนะของเดนิส แม็คเคลล ข้อที่ว่า สื่อมวลชนมีหน้าที่อธิบาย ตีความ และวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับความหมายของเหตุการณ์และข้อมูลข่าวสาร ซึ่งอาจนำไปสู่การกล่อมเกลாத่างสังคม การประสานกิจกรรมต่างๆ ทางสังคมเข้าด้วยกัน หรือทำให้เกิดความเห็นพ้องต้องกัน นอกจากนี้บทบาทดังกล่าวของนิธิยังเป็นไปตามแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชนต่อสังคมที่เรียบเรียงโดยสมุน อยู่สิน ในข้อที่ว่า สื่อมวลชนมีหน้าที่เสนอความคิดเห็นคือการอธิบายเหตุการณ์จากทัศนะของสื่อมวลชน โดยอาจเป็นไปในทำนองชักชวนให้ประชาชนคล้อยตาม หรือเป็นเพียงการเสนอแนะให้ประชาชนตัดสินใจเอง อันจะทำให้ประชาชนเข้าใจสถานการณ์ต่างๆ ได้อย่างถูกต้องและลึกซึ้งรอบด้านกว่าการรับทราบจากข่าวเพียงอย่างเดียว หรือกระตุ้นให้ประชาชนมีความกระตือรือร้นทางการเมืองและมีความสนใจกิจกรรมเพื่อส่วนรวมต่างๆ มากขึ้น เพราะได้รับทราบความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ในการตัดสินใจ

อย่างไรก็ตาม การชี้้นำความคิดแก่สังคมของนิธินี้ จะออกมาในลักษณะเป็น ผู้จุดประกายทางความคิดมากกว่าจะเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงมาสู่สังคม ดูได้จากแนวคิดเชิงวิพากษ์ต่างๆ ของเขาที่นำเสนอสู่สังคมนั้น ยังเห็นผลเป็นรูปธรรมค่อนข้างน้อยนั่นเอง

4. นิธิโจมตีการเข้ามาครอบงำสื่อในสังคมไทยของภาคธุรกิจ เพราะทำให้สื่อต่างๆ เป็นจำนวนมากมุ่งแต่แสวงหาผลประโยชน์ทางธุรกิจมากกว่าจะดำเนินการโดยคำนึงถึงผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ในสังคม , ทำให้ชุมชนและท้องถิ่นต่างๆ ของไทยยังขาดสื่อ เช่น วิทยุชุมชน ที่เป็นสื่อและเวทีกลางในการสร้างสรรค์ประโยชน์ให้แก่ชุมชนและท้องถิ่นนั้นๆ , ทำให้สื่อต่างๆ เป็นจำนวนมากไม่ได้ทำหน้าที่เป็นปากเป็นเสียงแก่คนกลุ่มต่างๆ ในสังคมอย่างแท้จริงโดยเฉพาะผู้ที่เสียเปรียบและด้อยโอกาสทางสังคม , เป็นต้น แนวคิดของนิธิเรื่องสื่อดังกล่าวนี้เป็นไปในแนวทางเดียวกับทฤษฎีสื่อมวลชนการเข้ามีส่วนร่วมอย่างเป็นประชาธิปไตยในข้อที่ว่า ประชาชน แต่ละคน และชนกลุ่มน้อยในสังคมมีสิทธิที่จะเข้าถึงสื่อมวลชนและได้รับการบริการจากสื่อมวลชนตามความจำเป็นของตนเอง , สื่อมวลชนควรดำรงอยู่เพื่อผู้รับสารเป็นอันดับแรก ไม่ใช่เพื่อองค์กร สื่อมวลชน หรือผู้ประกอบการวิชาชีพนี้ รวมทั้งผู้ให้การสนับสนุนต่อธุรกิจของสื่อมวลชน , กลุ่มองค์กร และชุมชนท้องถิ่น ควรมีสื่อมวลชนของตนเอง , สื่อมวลชนที่มีขนาดเล็ก มีปฏิสัมพันธ์ และมีการเข้ามามีส่วนร่วมนั้น ดีกว่าสื่อมวลชนขนาดใหญ่ที่มีลักษณะเป็นการสื่อสารทางเดียว และเป็นวิชาชีพมากเกินไป

5. นิธิสนับสนุนให้สื่อวิทยุเป็นเวทีที่แท้จริงของชุมชนและท้องถิ่นต่างๆ ทั่วประเทศ เพราะเขาเห็นว่าการมีวิทยุชุมชนเป็นของตนเองอย่างแท้จริงจะช่วยสร้างสรรค์ประโยชน์ให้แก่ชุมชนและท้องถิ่นต่างๆ ได้อย่างมากมาย และประโยชน์ข้อหนึ่งที่นิธิเห็นว่ามีค่าสำคัญเป็นอย่างมากก็คือ การที่วิทยุชุมชนจะสามารถทำหน้าที่เป็นเสมือนห้องประชุมของเครือข่ายความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนและท้องถิ่น โดยห้องประชุมนี้จะทำหน้าที่ถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารและความสนใจแก่กันระหว่างสมาชิก จนอาจเกิดประเด็นสาธารณะที่นำไปสู่การพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาต่างๆ ภายในท้องถิ่นได้ และยังเป็นประเด็นสาธารณะที่เกิดจากการกำหนดร่วมกันอย่างเท่าเทียมกันของสมาชิกด้วย โดยแนวคิดของนิธิดังกล่าวนี้สอดคล้องกับแนวคิดการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็งของเดวิท แมทิวส์ ซึ่งมี 4 ยุทธศาสตร์หลักโดยสรุปดังนี้คือ 1. การกำหนดประเด็นปัญหาโดยใช้การมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งเท่ากับเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนเกิดสำนึกในชะตากรรมร่วมกัน และถือเป็นขั้นแรกของการนำประชาชนไปสู่สำนักการแบกรับและร่วมแก้ไขปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นกับชุมชนของตน 2. การสร้างทางเลือกให้แก่ชุมชนโดยผ่านกระบวนการสนทนาพูดคุยแบบพินิจพิเคราะห์ การกำหนดทางเลือกสาธารณะหรือทางเลือกของชุมชนจำเป็นต้องอาศัยกระบวนการสนทนาพูดคุยอย่างพินิจพิเคราะห์ ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผู้เข้าร่วมสนทนาต่างเขาร่วมด้วยฐานะที่เท่าเทียมกัน การสนทนาอย่างพินิจพิเคราะห์เป็นการสร้างสำนึกความเป็นไปได้ของการดำเนินกิจกรรม ซึ่งเป็นตัวช่วยเสริมสร้างพลังรวมหมู่ในการดำเนินกิจกรรมตามที่ตัดสินใจ 3. การดำเนินกิจกรรมสาธารณะที่เกิดจากกระบวนการสนทนาแบบพินิจพิเคราะห์ โดยกิจกรรม

สาธารณะนี้เป็นกิจกรรมที่ระดมพลังรวมหมู่ของประชาชน มีความหลากหลายและเกี่ยวข้องกับประชาชนจำนวนมาก 4.การประเมินผลกิจกรรมโดยสาธารณะ ต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินผลกิจกรรมที่ดำเนินการในชุมชน คือ ให้พวกเขาตัดสินใจว่าความพยายามและกิจกรรมที่ดำเนินการใดที่มีประโยชน์และมีคุณค่าอย่าแท้จริงต่อชุมชนของพวกเขา

6.แม้บทความของนิธิจะให้ความสำคัญต่อการนำเสนอเรื่องราวที่เป็นสาระ แต่ด้วยลีลาการเขียนหนังสือที่กระชับชัดเจน อ่านง่าย และมักสอดแทรกอารมณ์ขันตลอดจนการประชดประชันเสียดสีเอาไว้อย่างมีสีสันและมีรสชาติ จึงมักทำให้ผู้อ่านที่ได้อ่านบทความของเขาได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลินพร้อมไปกับสาระในเวลาเดียวกัน บทความของนิธิที่ให้ทั้งสาระและความบันเทิงนี้ จึงเป็นไปตามแนวคิดภาระหน้าที่อันพึงประสงค์ของสื่อมวลชนตามทัศนะของแม็คเคเวลในข้อที่ว่า สื่อมวลชนมีหน้าที่ให้ความบันเทิงแก่สังคมโดยให้ความรู้และความเพลิดเพลิน เพื่อลดความตึงเครียดทางสังคม นอกจากนี้ยังเป็นไปตามแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชนต่อสังคมที่เรียบเรียงโดยสุมิน อยู่สิน ในข้อที่ว่า สื่อมวลชนมีหน้าที่บริการบันเทิง หน้าที่นี้ก่อให้เกิดผลดีต่อสังคมและประชาชนทั่วไปคือ ให้ความเพลิดเพลินและลดความตึงเครียดในสังคม

นอกจากนี้ ในการศึกษาเรื่อง “แนวคิดเชิงวิพากษ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม - วัฒนธรรมของนิธิ เอียวศรีวงศ์ ในมติชนสุดสัปดาห์” นี้ ยังทำให้ผู้วิจัยสามารถหยิบยกสาระสำคัญที่น่าจะเป็นประโยชน์ต่อแวดวงนิเทศศาสตร์มานำเสนอได้ ดังนี้

1.งานเขียนเชิงวิพากษ์ที่ดีที่จะไปปรากฏในสื่อมวลชนนั้น ควรจะเกิดจากการคิดและเขียนโดยมองปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบและเชื่อมโยงกัน ทั้งนี้เพื่อให้ผู้อ่านได้รับสารจากการวิพากษ์ที่ลึกซึ้งและรอบด้าน อันจะช่วยทำให้การพิจารณาประเด็นปัญหาต่างๆ ทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม - วัฒนธรรม ของผู้อ่าน ตั้งอยู่บนฐานของความรอบคอบและละเอียดถี่ถ้วน

2.ปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่จะช่วยให้มีแนวคิดเชิงวิพากษ์ที่ดีได้ก็คือ ผู้เขียนงานเชิงวิพากษ์จะต้องเป็นคนที่มีใจเปิดกว้าง สนใจใฝ่รู้ในหลากหลายสาขาวิชา จนสามารถสร้างความรู้หรือทัศนะแบบองค์รวมขึ้นมาเป็นฐานทางความคิดของตนเองได้ และเพื่อทำให้แนวคิดเชิงวิพากษ์นั้นๆ เป็นประโยชน์แก่คนส่วนใหญ่ในสังคมอย่างแท้จริง ผู้เขียนงานเชิงวิพากษ์ก็ต้องมีความตั้งใจจริงที่จะร่วมสร้างความชอบธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม ตลอดจนยึดมั่นในคุณธรรมจริยธรรมและจรรยาบรรณของนักสื่อสารมวลชนอย่างเสมอต้นเสมอปลายด้วย

3. ผู้เขียนงานเชิงวิพากษ์ต้องตระหนักถึงคุณลักษณะของช่องทางในการนำเสนองานวิพากษ์ของตนให้ดีกว่า มีความเหมาะสมกับผู้อ่านหรือผู้รับสารที่เป็นกลุ่มเป้าหมายของตนหรือไม่ ทั้งนี้เพื่อให้การส่งสารของตนแก่ผู้รับสารเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพเต็มที่ เช่น การที่นิธิเลือกเขียนบทความลงในมติชนสุดสัปดาห์นั้น ส่วนหนึ่งที่สำคัญเป็นเพราะเขาต้องการกระตุ้นและเรียกร้องให้เกิดความชอบธรรมแก่คนชั้นล่างหรือชาวบ้านซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ในสังคมไทย โดยการให้ข้อมูลและคำอธิบายต่างๆ แก่คนกลุ่มอื่นๆ ที่มีพลังกดดันสูงทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม เพื่อให้คนเหล่านี้ซึ่งก็คือส่วนใหญ่ของผู้ที่อ่านมติชนสุดสัปดาห์นั้นได้รับรู้และเข้าใจความเดือดร้อนของคนชั้นล่าง ทั้งนี้จะได้หันมาเห็นใจและให้ความช่วยเหลือสนับสนุนต่อความเคลื่อนไหวของคนชั้นล่างที่มีขึ้นเพื่อเรียกร้องสิทธิและความเป็นธรรมให้แก่ตนเอง เป็นต้น

4. เพื่อให้งานเขียนเชิงวิพากษ์ตามสื่อมวลชนของไทยในอนาคตมีคุณภาพมากกว่าที่เป็นอยู่ ควรจะมีการปรับปรุงการเรียนการสอนทางด้านนิเทศศาสตร์ในปัจจุบัน โดยการเพิ่มส่วนที่จะสามารถสร้างฐานคิดเชิงวิพากษ์ให้แก่ผู้เรียน (ซึ่งจะต้องไปเป็นนักนิเทศศาสตร์ต่อไปในอนาคต) ได้อย่างแท้จริง รวมทั้งการเพิ่มส่วนที่จะสามารถพัฒนาทักษะด้านวรรณศิลป์หรือการเขียนหนังสือของผู้เรียนให้อยู่ในระดับที่ดีกว่าที่ผ่านมาด้วย ทั้งนี้เพื่อช่วยให้การถ่ายทอดมุมมองเชิงวิพากษ์ของผู้เรียนผ่านตัวหนังสือเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพนั่นเอง

นิธิ เอียวศรีวงศ์ กับบทบาทคอลัมนิสต์

คือคอลัมนิสต์ผู้มีความคิด คม ลึกในแง่มุมที่แปลกใหม่

บทบาทของนิธิที่ได้รับการยอมรับเป็นอย่างสูงในฐานะคอลัมนิสต์ก็คือ (จะตั้งใจหรือไม่ก็ตาม) เขาได้ทำหน้าที่ของสื่อมวลชน โดยเน้นหนักไปที่การเสนอความคิดเห็น ซึ่งเป็นหน้าที่ที่สำคัญอย่างหนึ่งของสื่อมวลชนไม่แพ้การให้ข้อมูลข่าวสารและยังถือเป็นหน้าที่หลักของการเขียนบทความด้วย การทำหน้าที่สื่อมวลชนของนิธิดังกล่าว รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ ได้กล่าวไว้อย่างสั้นๆ แต่กระชับและได้ใจความว่า "อาจารย์นิธิในฐานะคอลัมนิสต์ไม่ได้ขายข้อมูลข่าวสาร แต่ต้องการขายความคิด" (เทปดลับ)

อย่างไรก็ตาม ความคิดเห็นที่นิธิได้นำเสนอนั้นก็มีความแตกต่างจากความคิดเห็นของคอลัมนิสต์โดยทั่วไป กล่าวคือ เป็นทัศนะเชิงวิพากษ์ที่มุ่งอธิบายความหมายในเชิงลึกของปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม - วัฒนธรรม และมักนำเสนอในมุมมองที่แปลกใหม่หรือในมุมมองที่คนอื่น ๆ มองไม่เห็น เช่น ในขณะที่คอลัมนิสต์คนอื่น ๆ หรือคนทั่วไป เอาแต่โทษรัฐบาลภายใต้การนำของ พล.อ.ชวลิต

ยงใจยุทธ นายกรัฐมนตรีในสมัยนั้น ว่าเป็นต้นเหตุที่ทำให้เกิดวิกฤติเศรษฐกิจขึ้นในประเทศไทยเมื่อปี 2540 แต่นิธิกลับมองลึกลงไปยิ่งกว่านั้นว่า นอกจากการบริหารประเทศด้านเศรษฐกิจที่ผิดพลาดของรัฐบาลชุดนี้แล้ว ปัจจัยอื่นๆ อย่าง ความฟุ้งเฟ้อเกินความจำเป็นในชีวิตของผู้คนในสังคมไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งคนชั้นกลาง หรือการที่สังคมไทยไร้ซึ่งปัญญาญาณหรือการหลงลืมหลักธรรมทางพุทธศาสนาในข้อความไม่ประมาทและความเป็นอนิจจัง ฯลฯ นั้น ก็มีผลสำคัญไม่ได้ยิ่งหย่อนไปกว่ากันในการทำให้เกิดวิกฤติเศรษฐกิจดังกล่าว , การชี้ให้เห็นว่า คำให้สัมภาษณ์ทั้งของนายชวน หลีกภัย และ พล.ต.สนั่น ขจรประศาสน์ ที่กล่าวในสมัยเป็นนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยในทำนองว่าถ้าสื่อไม่ไปเสนอข่าวถึงใครในทางไม่ดีก็คงไม่มีใครทำอะไรนั้น ถือเป็นการคุกคามสื่อที่น่ากลัวที่สุด เพราะคำให้สัมภาษณ์ดังกล่าวแฝงนัยว่าสื่อที่เป็นปฏิปักษ์กับรัฐบาลที่มีทั้งสองคนนี้ร่วมอยู่ด้วย แม้จะทำงานอย่างตรงไปตรงมา ก็อาจจะไม่ได้รับการคุ้มครองจากรัฐได้เช่นกัน , การอธิบายถึงความเฟื่องฟูของลัทธิพิธีต่างๆ ในสังคมไทย (เช่น ความเคารพศรัทธาและการทำพิธีบูชาเสด็จพ่อ ร. 5 , พระสุพรรณกัลยา , เจ้าแม่กวนอิม , ฯลฯ) ว่า เกิดขึ้นจากความเสื่อมถอยของศาสนากระแสหลักโดยเฉพาะพุทธศาสนาที่ไม่อาจปรับตัวให้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยสมัยใหม่ได้ เพราะขณะที่ผู้คนมีทัศนะในเชิงวัตถุนิยม แต่ความเข้าใจขององค์กรศาสนาต่อมิชฌาตฐิหรือความเห็นผิดทางธรรมในแง่หนึ่งของคนสมัยใหม่ก็ยังไม่กว้างและลึกพอ จึงไม่มีพลังเพียงพอที่จะต่อสู้กับวัตถุนิยมได้ ทำให้แทนที่คนจะแสวงหาความสงบสุขด้วยการเข้าหาหลักธรรมของศาสนา ก็กลับหันเข้าหาลัทธิพิธีต่างๆ ซึ่งตอบสนองความต้องการเชิงวัตถุนิยมของตัวเองได้เป็นอย่างดี , เป็นต้น

คอลัมน์นิสต์ผู้ให้ความรู้นอกระบบการศึกษาที่มีคุณค่าแก่ผู้อ่าน

หน้าที่ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งที่นิธิได้กระทำจากการเป็นคอลัมน์นิสต์ก็คือ การให้การศึกษารหัสหรือความรู้ที่อยู่นอกระบบสถาบันการศึกษาแก่สังคม โดยความรู้เหล่านี้ส่วนใหญ่ก็มักจะขัดแย้งหรือสวนทางกับความรู้ในระบบการศึกษาของไทยนับแต่อดีตจนถึงปัจจุบันอยู่เสมอด้วย บทบาทในแง่ของนิธิ ก็เช่น การเสนอแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์และแนวทางการสร้างสรรค์งานประวัติศาสตร์ที่จะเป็นประโยชน์อย่างแท้จริงทั้งต่อผู้เรียนและ นักประวัติศาสตร์ซึ่งมีหน้าที่ผลิตงานด้านนี้ , การเน้นย้ำในหลายบทความเพื่อให้สังคมได้ตระหนักถึงความสำคัญของการได้เรียนรู้สิ่งต่างๆ เพิ่มขึ้นจากความขัดแย้ง ความเปลี่ยนแปลง วิกฤติการณ์ ฯลฯ , การแสดงทัศนะต่อประชาธิปไตยในแง่มุมที่แตกต่างจากความเข้าใจของคนในสังคมไทยโดยทั่วไป เพื่อให้ผู้อ่านมีความเข้าใจที่ถูกต้องต่อการเมืองการปกครองในระบบนี้ , เป็นต้น อาจกล่าวโดยสรุปถึงหน้าที่สื่อมวลชนของนิธิดังกล่าวได้ว่า เขาเป็นผู้หนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในกระบวนการสร้างภูมิปัญญาซึ่งอยู่นอกระบบการศึกษาให้แก่สังคมไทย

คอลัมน์นิสต์นักวิชาการผู้มีงานเขียนอันโดดเด่น

มีข้อสังเกตอย่างหนึ่งต่อแวดวงสื่อสารมวลชนของไทยว่า ไม่เพียงแต่นิทานที่ เป็นนักวิชาการแล้วก้าวเข้ามาเป็นคอลัมน์นิสต์ด้วย ในยุคปัจจุบันยังมีนักวิชาการไทยอีกหลายคนที่ทำ เช่นเดียวกันนี้ อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์ (สัมภาษณ์, 14 พฤศจิกายน 2543) ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า “นักวิชาการออกมาทำตรงนี้เยอะขึ้น ส่วนหนึ่งเป็นเพราะแรงตอบรับที่ดีจากสังคม อีกส่วนหนึ่งมาจากสภาพของนิเทศศาสตร์และสื่อสารมวลชนของไทยมีความอ่อนแอ นั่นคือ ในเชิงการเสนอข้อเขียนที่เป็นการวิจารณ์ก็ยังไม่ค่อยกล้าทำ และพอทุนนิยมมาทำให้เกิดการขยายตัวของสื่อซึ่งทำให้พลวัตในส่วนนี้เคลื่อนเร็วมาก การนั่งคิดแล้วเขียนจึงไม่ค่อยมีโอกาสทำกัน จนต้องไปตั้งสถาบันวิชาการหรือนักวิชาการออกมาช่วยให้การแสดงทัศนะในสื่อมวลชนได้เผยแพร่ออกไป มองเชิงบวกก็คือเป็นการสร้างรอยเชื่อมต่อ แต่ถ้ามองด้านลบก็คือ ความเป็นปัญญาชนโดยตัวของมันเองในนิเทศศาสตร์มันไปไหน อย่างทุกวันนี้ก็ถูกวิจารณ์ว่าดีแต่ทำข่าวขาย เพราะส่วนวิเคราะห์เจาะลึกมันหายไป”

เกี่ยวกับเรื่องนี้เองก็ได้แสดงความเห็นเอาไว้ด้วยว่า “มันอธิบายได้หลายอย่าง สำหรับผมอย่างหนึ่งก็คือ สำนักของนักวิชาการว่าอะไรคือสังคมมันกว้างขึ้น เมื่อตอนมีมหาวิทยาลัยแรกๆ ในยุโรป สังคมคือพระและกษัตริย์ แล้วก็ค่อยๆ กว้างขึ้นมาช้าๆ ผู้หญิงในยุโรปเพิ่งได้รับสิทธิเลือกตั้งในต้นศตวรรษที่ 20 นี้เอง ในอังกฤษประมาณ พ.ศ.2475 ก็เพิ่งให้สิทธิคนไม่มีที่ดินและไม่ได้เสียภาษีเท่านั้นปอนต์ให้มีสิทธิเลือกตั้ง สำนักของนักวิชาการว่าสังคมคือคนทั้งหมดเพิ่งจะเกิดขึ้นเมื่อหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เท่านั้น แต่ที่ผ่านมามานอนิตนักวิชาการก็พยายามสื่อสารกับสังคมที่เขารู้จักตลอดมา ดังนั้น การสื่อสารกับสังคมผ่านสื่อมวลชนในยุคนี้จึงเป็นไปตามยุคสมัย” (สัมภาษณ์, 16 พฤศจิกายน 2543)

และสำหรับตัวนิธิต การสื่อสารกับสังคมของเขาในสายตาของอุบลรัตน์ (สัมภาษณ์, 14 พฤศจิกายน 2543) ก็คือ “อาจารย์นิธิตนั้น แม้จะต้องเขียนงานออกมาเยอะและสม่ำเสมอไม่ต่างจากนักสื่อสารมวลชนเต็มตัว แต่งานทุกชิ้นของอาจารย์มีข้อคิดที่ดี มีตรรกะที่จะโน้มน้าวผู้อ่าน และเต็มไปด้วยศิลปะของการสื่อสาร ซึ่งทำให้บทความของอาจารย์ได้รับการตอบรับเป็นอย่างดีจากสังคม เพราะมีความโดดเด่นกว่าบทความของคอลัมน์นิสต์คนอื่นๆ”

งานเขียนของนิธิตส่งผลสะท้อนต่อแวดวงปัญญาชน

อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์ (สัมภาษณ์, 14 พฤศจิกายน 2543) ยังได้กล่าวถึงงานเขียนของนิธิตในอีกแง่มุมหนึ่งว่า “ผลกระทบจากงานเขียนในสื่อมวลชนของอาจารย์นิธิตต่อคนในสังคม จะมองในระยะใกล้ไม่ได้ ต้องมองในระยะยาว มันมีคุณค่าในตัว แต่มันเป็นพลังสะสม”

ทัศนะดังกล่าวนี้ค่อนข้างสอดคล้องกับความเป็นจริง กล่าวคือ แนวคิดเชิงวิพากษ์ต่างๆ ที่นิธิได้นำเสนอออกสู่สังคมผ่านงานเขียนของเขา รวมทั้งบทความในมติชนสุดสัปดาห์ด้วยนั้น แม้ที่ผ่านมาจะได้รับความนิยมและยกย่องชื่นชมจากสังคมเป็นอย่างดี แต่ก็ยังส่งผลกระทบต่อให้เห็นเป็นรูปธรรมค่อนข้างน้อย ไม่ว่าจะเป็นการเรียกร้องให้คนชั้นกลางเข้ามามีส่วนร่วมช่วยเหลือคนชั้นล่างเพื่อกระตุ้นภาครัฐให้หันมาสนใจแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนที่เกิดขึ้นแก่คนชั้นล่างอย่างจริงจัง , การชี้ให้เห็นถึงผลเสียของบริโศคนิยมที่ทำให้ผู้คนในสังคมไทยเกิดความต้องการการบริโภคไม่รู้จักจบสิ้น ทั้งๆ ที่การบริโภคเหล่านั้นไม่ค่อยมีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตเท่าไรนัก , การเสนอให้พระกับวัดปรับเปลี่ยนบทบาทของตัวเองเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยยุคใหม่ ในขณะที่เดียวกันก็เสนอให้คนและชุมชนที่อยู่รอบวัดเข้ามามีส่วนช่วยเหลือการปรับเปลี่ยนบทบาทของพระและวัดดังกล่าวด้วย , การโจมตีการรักษาพยาบาลเชิงพาณิชย์ของการแพทย์สมัยใหม่ที่มุ่งทำกำไรกับผู้ป่วยมากกว่าการดูแลรักษาที่เหมาะสม พร้อมชี้แนะว่าควรจะมีการกระจายความรู้ด้านสาธารณสุขออกสู่สังคมในวงกว้าง เพื่อให้ประชาชนลดการพึ่งพาแพทย์หรือหมออย่างหมดตัวเช่นที่ผ่านมา , เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม แม้สังคมไทยแทบจะยังไม่เปลี่ยนแปลงไปอย่างที่นิธิต้องการ แต่งานเขียนของเขากลับส่งผลกระทบต่อแวดวงวิชาการ ผู้มีการศึกษา รวมทั้งนักสื่อสารมวลชนด้วย ดูได้จากแนวคิดและทัศนะต่างๆ ที่แสดงออกผ่านงานเขียนของเขานั้นมักจะได้รับคำอ้างถึงอยู่เสมอๆ ไม่ว่าจะเป็นในงานเขียนเชิงวิชาการและกึ่งวิชาการ , ในสื่อมวลชนโดยเฉพาะสื่อสิ่งพิมพ์ , ในชั้นเรียนของสถาบันการศึกษาต่างๆ โดยเฉพาะในระดับอุดมศึกษา , ในเวทีการสัมมนาและการอภิปรายต่างๆ (ซึ่งในบางครั้งแนวคิดและทัศนะของนิธิรวมทั้งความเป็นตัวเขาก็ได้กลายเป็นหัวข้อหรือเนื้อหาโดยตรงของการสัมมนาและการอภิปรายไปเลยก็มี) , เป็นต้น

จากที่กล่าวมาข้างต้น ยิ่งตอกย้ำให้เห็นว่า นิธิมีบทบาทเป็นผู้จุดประกายทางความคิดแก่สังคม มากกว่าจะเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงมาสู่สังคม หรือ “ความเป็นคอลลัมน์นิสต์ของอาจารย์ นิธิมีความสำคัญตรงที่ได้เปิดช่องทางให้อาจารย์ได้เล่นบทบาทปัญญาชนสาธารณะหรือ public intellectual ซึ่งหมายถึงผู้นิยามและนำเสนอประเด็นปัญหาส่วนรวมของสังคมต่อสาธารณชน ..... ตามนัยนี้ ปัญญาชนสาธารณะไทยชั้นนำแต่ครั้งอดีตก็มี อาทิ เทียนวรรณ , พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว , เขียวสุดแสง สีนุญเรือง , นรินทร์ ภาษิต , กุหลาบ สายประดิษฐ์ , ปรีดี พนมยงค์ , หลวงวิจิตรวาทการ , อุดม สีสุวรรณ , สุภา ศิริมานนท์ , สุภัทร สุคนธาภิรมย์ , อัสนี พลจันทร์ , สมัค บุราวาศ , ทวีป วรดิลก , ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช , เปลื้อง วรรณศรี , จิตร ภูมิศักดิ์ ฯลฯ มาจนถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว , อาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์ , อาจารย์เสนห์ จามริก , อดีตนายทศ อานันท์ ปันยารชุน ,

หมอบระเวศ วะสี, อาจารย์เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, อาจารย์ธีรยุทธ บุญมี, อาจารย์รังสรรค์ ธาระพรพันธุ์ เป็นต้น ในปัจจุบัน" (เกษียร เตชะพีระ, เทปตลับ)

"วรรณศิลป์" ที่ใช้ โดนใจผู้อ่าน

ความสามารถอันเด่นชัดประการหนึ่งของนิธินิฐานะคอลลัมนิสต์ก็คือ ความสามารถทางด้านการใช้วรรณศิลป์ซึ่งเป็นอีกปัจจัยสำคัญที่จะทำให้ข้อเขียนมีความน่าสนใจและเข้าถึงผู้อ่านได้ง่าย บทความของนิธินั้นแม้ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องราวที่มีความลุ่มลึก แต่กลับอ่านง่าย เพราะการอธิบายด้วยตัวหนังสือของนิธินี้จะใช้ภาษาที่กระชับ ชัดเจน มีการลำดับความที่ง่ายแก่การเข้าใจ ไม่มีการใช้คำที่ฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็นจนสร้างความอึดอัดรำคาญแก่ผู้อ่าน และไม่มีการใช้ประโยคที่วกวนอันเป็นเหตุให้ผู้อ่านเกิดความสับสนงุนงง นอกจากนี้ยังมักมีการประชดประชันเสียดสีที่สร้างความสะใจแก่ผู้อ่านสอดแทรกอยู่ในเนื้อหาบทความของเขาด้วย ตัวอย่างท่วงทำนองการเขียนหนังสือของนิธินี้ดังที่กล่าวมา ก็เช่น

"บาปบุญเป็นความเชื่อที่ต้องมากับเรื่องของชาติหน้า เพราะผลของบาปบุญนั้นมองเห็นไม่ได้ทั่วถ้วนในชาติเดียว สายธารของกาลเวลาของคนที่มีมองโลกจากแง่ของบาปบุญจึงข้ามภพข้ามชาติไปไกลมาก ชาวบ้านที่เบียดเสียดไม่ได้กลัวถูกผู้ซื้อเสียงฟ้องร้องในศาลเพราะรู้อยู่แล้วว่าฟ้องร้องไม่ได้ ในขณะที่เดียวกันก็ไม่กลัวว่าผู้ซื้อเสียงจะจับได้ เพราะถ้าจะเบียดกันจริงๆ แล้วก็มีวิธีที่จะไม่ให้จับได้ว่าเป็นใครไม่ยากนัก แต่สิ่งที่น่ากลัวแก่ชาวบ้านคือบาปกรรมซึ่งจะติดตามลงโทษไปอย่างดั้นไม่หลุดไม่ในชาตินี้ก็ชาติหน้า ในทางตรงกันข้าม คนที่เห็นว่าชาวบ้านควรเบียดไม่ได้คิดถึงชาติหน้า แต่คิดถึง "สังคม" .... ผมเคยคุยไว้แล้วว่าสังคมและชาตินี้มันเป็นแนวคิดเดียวกัน เพราะชาติหน้าคือที่ซึ่งตัวเราหรือคนที่เรารักจะไปผุดไปเกิดในอนาคต อย่างเดียวกับที่สังคมคือที่ซึ่งเราจะฝังลูกหลานของเราซึ่งก็คือตัวตนของเรานั้นเองและคนที่เรารักเอาไว้ในนั้นในอนาคตด้วยเหตุดังนั้น เราจึงต้องทำสังคมให้ดีเหมือนกับที่ต้องเตรียมชาติหน้าของเราให้ดี คนที่สอนให้คนอื่นเบียดนักการเมืองจอมเบียด โดยการรับเงินซื้อเสียงแต่ไปกาเบอร์อื่นนั้น มีเหตุผลว่า จะต้องช่วยกันทำสังคมให้ดีด้วยการขจัดคนเลวออกไปจากระบบการเมือง เพื่อที่ว่าการเมืองไทยจะได้ดีขึ้นและสังคมไทยก็จะดีขึ้นตามไปด้วย แต่ปัญหา กลับมาอยู่ที่ว่า คนที่กลัวบาปบุญคุณโทษนั้นเชื่อในเรื่องชาติหน้าจริงๆ ในขณะที่คนซึ่งสอนให้โกงคนโกงนั้นอาจไม่ได้เชื่อในสังคมจริงๆ ก็ได้ เพียงแต่อ้างสังคมขึ้นมาบังหน้าเพื่อให้สมประโยชน์ของตนเท่านั้น ปัญหาทางวัฒนธรรมไทยเวลานี้ก็คือ ในขณะที่ความเชื่อเรื่องชาติหน้ากำลังเสื่อมถอยลงไปเรื่อยๆ ก็ไม่เกิดความเชื่อเรื่องสังคมขึ้นมาแทนที่ให้มีพลังพอๆ กันกับที่เคยเชื่อเรื่องชาติหน้ามาก่อน"

(ฉบับที่ 848, 19 พฤศจิกายน 2539)

จากตัวอย่างจะเห็นว่า ประโยค “สายธารของกาลเวลาของคนที่มีมองโลกจากแง่ของบาปบุญจึงข้ามภพข้ามชาติไปไกลมาก” นั้น เป็นการใช้สำนวนเปรียบที่ทำให้ผู้อ่านมองเห็นภาพจนเข้าใจประเด็นของข้อความได้ดีซึ่งยิ่งขึ้น ส่วนข้อความที่ว่า “คนที่สอนให้คนอื่นเบียดนักการเมืองจอมเบียดโดยการรับเงินซื้อเสียงแต่ไปกาเบอร์อื่นนั้น มีเหตุผลว่าจะต้องช่วยกันทำสังคมให้ดีขึ้นด้วยการขจัดคนเลวออกไปจากระบบการเมือง เพื่อที่ว่าการเมืองไทยจะได้ดีขึ้นและสังคมไทยก็จะดีขึ้นตามไปด้วย แต่ปัญหาหลักมาอยู่ที่ว่าคนที่กลัวบาปบุญคุณโทษนั้น เชื่อในเรื่องชาติหน้าจริงๆ ในขณะที่คนซึ่งสอนให้โกงคนโกงนั้นอาจไม่ได้เชื่อในสังคมจริงๆ ก็ได้ เพียงแต่อ้างสังคมขึ้นมาบังหน้าเพื่อให้สมประโยชน์ของตนเท่านั้น” ชี้ให้เห็นการลำดับความอย่างมีสัมพันธภาพ ไม่วุ่นวายแก่การเข้าใจ และมีการประชดประชันเสียดสีสอดแทรกอยู่ด้วย

“การตลาดของเราเป็นเพียงเทคนิคหรือลดให้เหลือแก่นจริงๆ ก็คือการกระดิกเท้า ไม่มีจินตนาการอะไรเหลืออยู่อีกเลย ผมโชคดีที่ไปเจอผู้จัดพิมพ์ (publisher) อย่างคุณสุจิตต์ แต่ผมคิดถึงคนโชคร้ายอีกมากที่ต้องไปเจอประกาศิตของนักการตลาด นอกจากงานวิชาการแล้ว ยังรวมไปถึงงานศิลปะทุกแขนง และว่ากันไปแล้วก็อาจรวมถึงสิ่งประดิษฐ์ที่ดีๆ และเหมาะกับคนไทยอีกมากมายด้วย เพราะผลงานเหล่านั้นล้วนถูกความทึบทางจินตนาการของนักการตลาดสาปเสียแล้วที่ไม่มีตลาด ทั้งๆ ที่ตลาดเป็นสิ่งที่พวกเขาเองมีหน้าที่สร้างขึ้น ที่โชคร้ายไปกว่าผู้ผลิตงานทางวัฒนธรรมคือคนไทยทั้งหมด เพราะเขาถูกความไร้กึ๋นของนักการตลาดขีดให้อยู่ในตลาดไปเสียแล้ว เขาจึงไม่มีสิทธิ์จะบริโภคเพลงที่ดี, หนังสือที่ดี, ละครโทรทัศน์ที่ดี, งานวิชาการที่ดี, ข้อมูลข่าวสารที่มีประโยชน์ ฯลฯ เพราะเท้าที่กระดิกของนักการตลาดบอกว่า ‘เอ็งคงโง่หรือจนเกินกว่าจะซื้อของดีๆ’ ก็ข้าเองยังไม่ซื้อเลย’ ผมทราบดีว่าการตลาดที่มีจินตนาการหรือการตลาดซึ่งสามารถมองเห็นตลาดที่คนอื่นมองไม่เห็น ยังเป็นการตลาดของโคตรทุนนิยมธรรมดาๆ เท่านั้น ไม่ได้ก้าวหน้าเป็นพิเศษแต่อย่างใด แต่เพียงทุนนิยมธรรมดาๆ เท่านั้นนักการตลาดไทยก็ก้าวไปไม่ถึงเสียแล้ว เหมือนส่วนอื่นๆ ของทุนนิยมไทยแหละครับ คือเป็นทุนนิยมที่ไม่พัฒนา” (ฉบับที่ 892, 23 พฤศจิกายน 2540)

ตัวอย่างข้างต้นมีลักษณะเด่นในการใช้ถ้อยคำสำนวนเสียดสีเชิงสบประมาท ประชดประชันได้อย่างถึงอารมณ์ผู้อ่าน เช่น ใช้ว่า “กระดิกเท้า”, “ประกาศิตของนักการตลาด”, “ความทึบของจินตนาการ”, “ความไร้กึ๋น”, “โคตรทุนนิยม” และ “เอ็งคงโง่หรือจนเกินกว่าจะซื้อของดีๆ” ก็ข้าเองยังไม่ซื้อเลย”

“ผมสังหรณ์ใจมานานแล้วว่าได้เลือกทางเดินชีวิตผิดเมื่อ 42 ปีที่แล้ว คือเลือกเรียนอักษรศาสตร์ เพิ่งมาแน่ใจว่าผิดแน่ๆ เมื่อได้อ่านคำวินิจฉัยกรณีคุณเนวินของตุลาการ

ศาลรัฐธรรมนูญนี้แหละ กรรมเวรอะไรหนอที่ทำให้ผมไปเลือกเรียนวิชาที่ทำให้คิดอะไรได้ตื่นๆ ไม่ทะเลาะลงมือไปให้สุดสุดอย่างนักกฎหมายก็ไม่ทราบเหมือนกัน ไม่ใช่ครับ ผมไม่ได้คิดว่าตุลาการศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยอย่างนี้เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตัวเองที่อาจถูกคำพิพากษาให้จำคุกแล้วรอลงอาญา หรือเพราะตุลาการถูกวิ่งเต้นกดดันจากฝ่ายการเมือง ถ้าเป็นอย่างนั้นเสียอีก ผมจะโล่งใจไปเลย เพราะอธิบายได้ง่ายมากจากแง่มุมตื่นๆ ของอักษรศาสตร์ คือผิดถูกชั่วดีและความกล้าหาญทางจริยธรรม แต่ผมมาแน่ใจว่าเรียนอักษรศาสตร์แล้วตื่นก็ตรงที่ผมเชื่อว่าคำวินิจฉัยของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญนั้นออกมาจากวิถีคิดของนิติศาสตร์ไทยต่างหาก นี่สิ่งที่ทำให้ผมรู้สึกท้อถอยตายอยากที่อุทริไปเรียนอักษรศาสตร์ แล้วทำให้ได้วิถีคิดที่มัวชิวตื่นเงินจนติดตามความคิดของนักนิติศาสตร์ไทยไม่ทัน" (ฉบับที่ 984, 29 มิถุนายน 2542)

จากตัวอย่าง ประโยคที่ว่า "กรรมเวรอะไรหนอที่ทำให้ผมไปเลือกเรียนวิชาที่ทำให้คิดอะไรได้ตื่นๆ ไม่ทะเลาะลงมือไปให้สุดๆ อย่างนักกฎหมายก็ไม่ทราบเหมือนกัน" และ "ผมมาแน่ใจว่าเรียนอักษรศาสตร์แล้วตื่นก็ตรงที่ผมเชื่อว่า คำวินิจฉัยของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญนั้น ออกมาจากวิถีคิดของนิติศาสตร์ไทยต่างหาก นี่สิ่งที่ทำให้ผมรู้สึกท้อถอยตายอยากที่อุทริไปเรียนอักษรศาสตร์ แล้วทำให้วิถีคิดที่มัวชิวตื่นเงินจนตามความคิดของนักนิติศาสตร์ไทยไม่ทัน" นั้น นับเป็นการเอาตัวเองไปประชิดประชันเปรียบเทียบกับฝ่ายที่นิธิเห็นว่ามีการทำหน้าที่ที่ไม่ถูกต้องอย่างได้อารมณณ์และสะใจผู้อ่าน

"ความซื่อป้อในเรื่องความรู้รอบตัวของคนไทยนี้ ปรากฏให้เห็นในทุกรายการของทีวี เช่น ดาราทั้งหลายซึ่งถูกเชิญมาเล่นเกมนั้นน่าอัศจรรย์จริงๆ ที่ช่างไร้เดี๋ยวละไรได้ถึงขนาดนั้น เพราะพวกเขาช่างไม่รู้อะไรเอาเลยเสียจริงๆ ผู้สมัครตอบปัญหาในเกมที่โฆษณาว่าจะจ่ายรางวัลให้ถึง 1 ล้านบาทก็เหมือนกัน ส่วนใหญ่มีการศึกษาสูง จบปริญญาตรีเป็นอย่างต่ำ และจำนวนมากทีเดียวที่จบหรือกำลังเรียนปริญญาโทอยู่ แต่พ่อและแม่เจ้าประคุณเหล่านี้ไม่มีความรู้รอบตัวเอาเสียจริงๆ และพ่อ – แม่เหล่านี้ก็ไม่อายเสียด้วยที่จะออกมาชิงเงินล้านกันต่อหน้าสาธารณชน โดยไม่รู้อะไรเลย คงจะหวังลุ้นลูกเดียวเพราะคำตอบมิให้เลือกได้สี่ข้อเสมอ โอกาสที่จะหยิบเงินล้านก็มีอย่างน้อยถึง 25 % 'ดีกว่าอยู่ป่าๆ...' " (ฉบับที่ 1028, 2 พฤษภาคม 2543)

ถ้อยคำและข้อความจากตัวอย่างที่ว่า "ความซื่อป้อ", "ช่างไร้เดี๋ยวละ", "ช่างไม่รู้อะไรเอาเสียเลยจริงๆ", "แต่พ่อและแม่เจ้าประคุณเหล่านี้ไม่มีความรู้รอบตัวเอาเสียจริงๆ และพ่อ-แม่ เหล่านี้ก็ไม่อายเสียด้วย" นั้น แสดงให้เห็นถึงการประชิดประชันในเชิงดูถูกอย่างชัดเจน

นอกจากกลวิธีการใช้วรรณศิลป์ดังกล่าวแล้ว นิธิยังมีการแทรกอารมณ์ขันเอาไว้ในบทความของเขา ซึ่งทำให้ผู้อ่านได้ทั้งสาระและความสนุกสนานไปพร้อมกัน ดังตัวอย่างเช่น

“เพื่อนผมคนหนึ่งซึ่งใฝ่ใจพระพุทธศาสนา มีทฤษฎีการไหว้ให้ได้รับความหมายของความเคารพนับถือและสถานภาพทางสังคมอย่างหนึ่งว่า เมื่อเรายกมือไหว้ใครก็ตาม เรากำลังไหว้ ‘พุทธะ’ ในใจของเขาต่างหาก ฟังดูเป็นมหายานดีจังนะครับ เพราะมหายานถือว่าสภาวะแห่งพุทธะย่อมปรากฏในทุกสิ่งทุกอย่าง อย่าว่าแต่ในคนเลย แม้แต่ในหมาก็มีสภาวะแห่งพุทธะตั้งอยู่เหมือนกัน ผมเคยรับเอาทฤษฎีนี้มาปฏิบัติตามบ้าง แต่ก่อให้เกิดความยุ่งยากหลายอย่าง เช่น เมื่อผมไหว้คนที่ใจผมรังเกียจไม่นับถือเอาเลยนั้น ผมมักจะไหว้อยู่นานและทำปากขมุขขมิบเหมือนสวดมนต์ไปด้วย จนกระทั่งอ้ายหมอนั้นชักกระแวงสงสัยว่าผมกำลังสาปแช่งมัน ด้วยเหตุดังนั้น แม้ไม่เห็นความจำเป็นต้องแสดงความรังเกียจออกนอกหน้า ความรังเกียจก็ปรากฏออกมาให้เห็นจนได้ ทั้งนี้เพราะทฤษฎีไหว้ ‘พุทธะ’ ในใจคนอื่นนี่ก็ไม่ทนต่อการพิสูจน์เช่นกัน เป็นต้นว่า ผมไม่เคยเห็นเพื่อนผมคนนั้นไหว้หมาสักที แถมบางครั้งยังเตะร่างทรงพุทธะไว้ตัวเองไปเสียอีกด้วย” (ฉบับที่ 807, 6 กุมภาพันธ์ 2539)

“โชคดีที่ สวช. เพิ่งมาประกาศเกียรติคุณของ ‘ศิลปินแห่งชาติ’ เอาในระยะหลังนี้เอง หากประกาศกันเมื่อ 50 ปีมาแล้วคงมีหลายคนที่นั่งจุ่นว่า อยู่ๆ มาด่ากูทำไม ? ก็ไม่รู้นี่ครับว่าศิลปินนี่มันอะไรกันหว่า” (ฉบับที่ 949, 27 ตุลาคม 2541)

อารมณ์ขันในตัวอย่างที่สองนี้อยู่ตรงที่ข้อความว่า “อยู่ๆ มาด่ากูทำไม ?” และ “ก็ไม่รู้นี่ครับว่าศิลปินนี่มันอะไรกันหว่า”

“ตั้งแต่ผมเป็นเด็กมาจนหนุ่ม ผมก็ได้ยินเสมอว่าคนไทยนั้นชอบกินเผ็ด คนไทยเชื่อว่ารสเผ็ดเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของอาหารไทยที่ขาดไม่ได้ ยิ่งไปกว่านั้นยังเชื่อด้วยซ้ำว่ารสเผ็ดเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นไทย หน้าที่ๆ อย่างผมจึงมักถูกประเมินไว้ก่อนว่ากินเผ็ดไม่เป็น นอกจากเอกลักษณ์แล้ว ผมรู้สึกว่ในความคิดของคนไทยสมัยนั้น รสเผ็ดยังเป็นความกล้าหาญ , ความจริงใจ , ความเป็นคนดีดดิน , ความเป็นลูกทุ่ง , และ (แหะๆ ขอประทานโทษผู้หญิงทุกท่าน) รวมไปถึงความเป็นลูกผู้ชาย (ซึ่งมักนิยามกันด้วยคุณสมบัติที่กล่าวข้างต้น) ..... จะเพื่อแสดงความเป็นไทยหรือเพื่อแสดงความเป็นลูกผู้ชายผมก็ไม่แน่ใจ แต่จำได้ว่าเมื่อเป็นเด็กจนเป็นหนุ่มนั้น การกินเผ็ดหรือกินให้เผ็ดกว่าเพื่อนเป็นการสังสรรค์อย่างหนึ่งในความสัมพันธ์ของกลุ่มเพื่อนฝูง เมื่อตอนที่อ่านเจอข่าวว่า พริกที่เผ็ดที่สุดในโลกไม่ใช่พริกชี้หูของเรา แต่เป็นพริกของแซกอินเดียน คนรุ่นผมยังผิดหวังนิด ๆ เลยครับ ให้รู้สึกว่ชาติถูกถูบคมอะไรทำนองนั้นไป ไป

กินอาหารในต่างแดน แล้วเพรียกกลางชามก๋วยเตี๋ยวหรือ สิชช่าแดงชาน จนญี่ปุ่นหรือฝรั่งตาโต เขาจะนึกอย่างไรไม่ทราบ แต่ก็ให้นึกล้าพองว่าเขาคงจะนับถือ เหมือนเห็นเทวดาลงมากินไฟให้ดู ยิ่งได้ทราบจากอาจารย์ประเวศ วะสี ว่าพริกมีคุณสมบัติละลายลิมเลือดก็ยิ่งล้าพอง ญึ่กแล้วว่า นอกจากอร่อยมันต้องดีด้วยสิวะ” (ฉบับที่ 1107, 5 พฤษภาคม 2544)

ความสนุกสนานและความรู้ที่ได้รับในตัวอย่างนี้เกิดขึ้นจากวิธีการเล่าเรื่องด้วยคำง่าย ๆ แต่ลำดับความได้ชัดเจน โดยเฉพาะข้อความในตอนท้ายที่ว่า “ไปกินอาหารในต่างแดนแล้วเพรียกกลางชามก๋วยเตี๋ยวหรือ สิชช่าแดงชาน จนญี่ปุ่นหรือฝรั่งตาโต เขาจะนึกอย่างไรไม่ทราบ แต่ก็ให้นึกล้าพองว่าเขาคงจะนับถือเหมือนเห็นเทวดาลงมากินไฟให้ดู ยิ่งได้ทราบจากอาจารย์ประเวศ วะสี ว่าพริกมีคุณสมบัติละลายลิมเลือดก็ยิ่งล้าพอง ญึ่กแล้วว่านอกจากอร่อยมันต้องดีด้วยสิวะ” นั้น เป็นการปิดประเด็นที่ปูมาในตอนต้นด้วยมุขตลกได้อย่างลงตัว

ความสามารถด้านวรรณศิลป์ในฐานะคอลัมนิสต์ของนิธินั้น สหหมาย ปาริฉัตต์ บรรณาธิการอาวุโสเครือมติชน ได้กล่าวยกย่องเอาไว้ว่า “แม้บทความของอาจารย์นิธิจะเป็นบทความกึ่งวิชาการ แต่อ่านง่าย เพราะใช้ภาษาเรียบง่าย ภาษาพื้นๆ แปลไทยเป็นไทย แต่ก็มี ความงามแฝงอยู่ และที่สำคัญก็คือมีมุขและลูกเล่นมาหยอดโดยตลอด กุหลาบ สายประดิษฐ์ หรือ ศรีบูรพา นักหนังสือพิมพ์และนักเขียนผู้ยิ่งใหญ่ของไทย เคยพูดเอาไว้ว่า การเขียนหนังสือ เราควรเขียนจากความหมายธรรมดาไปสู่ความหมายพิสดาร ไม่ควรเขียนจากยอเขาขึ้นมาลัย ลงมาเพราะจะอ่านยาก ซึ่งอาจารย์นิธิก็ทำเช่นนั้นและทำได้ยอดเยี่ยม” (เทปตลับ)

สวนสุจิตต์ วงษ์เทศ นักเขียนผู้มีชื่อเสียงและบรรณาธิการนิตยสารศิลปวัฒนธรรมก็เคยให้ความเห็นไปในทำนองเดียวกันว่า “อ่านตัวหนังสือของอาจารย์นิธิดูซี มีพลัง ตื่นเต้น สนุกสนาน อารมณ์ขันแพรวพราว แต่เวลาอ่านแล้วเข็ดเลย ระหว่างบรรทัดมีแต่ความหมาย ซ้ำซ้อน อ่านผ่านก็ว่าชม แต่ค้นระหว่างบรรทัด อ้าวตานี้หว่า” (2542 : 67)

สำหรับความสามารถทางด้านวรรณศิลป์ของนิธินี้ เมื่อพิจารณาจากชีวประวัติและ ประสบการณ์ของเขา พบว่า นอกจากจะเป็นพรสวรรค์ส่วนตัวแล้ว ยังเกิดขึ้นจากการที่เขาเป็น ผู้ที่รักการอ่านหนังสือมาตั้งแต่เด็ก จนทำให้ได้ซึมซับภาษาเขียนของนักเขียนเก่งๆ มากมาย ซึ่ง ย่อมต้องส่งผลดีต่อการเขียนหนังสือของเขาอย่างแน่นอน นอกจากนี้การฝึกฝนด้านการเขียน อย่างหนักและมีเวทีที่เปิดกว้างให้ได้แสดงความสามารถด้านนี้อย่างเต็มที่ในสมัยที่เรียนอยู่ใน มหาวิทยาลัย ตลอดจนการได้อยู่ในคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นคณะที่มี บรรยากาศของการยกย่องนักเขียนที่เก่งๆ รวมทั้งการเขียนหนังสือมาอย่างต่อเนื่องยาวนานจนถึง ปัจจุบัน ปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ก็ย่อมมีส่วนสำคัญเช่นกันในการหล่อหลอมความสามารถทางด้าน

วรรณศิลป์ของนิธิ จนกลายเป็นที่ยอมรับแก่ผู้อ่านไม่ว่าใครก็ตามแต่ผู้ที่เป็นนักคิดนักเขียนหรือคอลัมนิสต์เช่นเดียวกันกับเขาด้วย

คอลัมนิสต์ผู้กล้าท้าทายแนวคิดกระแสหลัก

นิธิ เอียวศรีวงศ์ โนบทยาพาคอลัมนิสต์นั้น มักมีแนวคิดเชิงวิพากษ์ที่แตกต่างหรืออาจเป็นตรงกันข้ามกับแนวคิดกระแสหลักอยู่บ่อยครั้ง แนวคิดเชิงวิพากษ์เช่นนี้ที่เด่นๆ และน่าสนใจก็ได้แก่

ด้านการเมือง

- นิธิไม่ศรัทธาต่อการเมืองระบอบประชาธิปไตยที่ปล่อยให้ให้นักการเมืองมีบทบาทสำคัญในระบบการเมืองแต่เพียงฝ่ายเดียว เขาเรียกร้องให้ผู้คนในสังคมไทยหันมาให้ความสำคัญต่อการเมืองภาคพลเมืองควบคู่ไปกับการมีการเมืองแบบตัวแทน เพราะจะทำให้เกิดการตรวจสอบผลักดันการเมืองแบบตัวแทนให้มีประสิทธิภาพและมีความโปร่งใสมากขึ้นได้ แต่ในขณะที่นิธิเรียกร้องให้เกิดสิ่งนี้ ผู้คนเป็นจำนวนมากในสังคมไทยต่างก็ยังคงปล่อยให้การเมืองและการบริหารประเทศเป็นเรื่องของนักการเมืองอยู่ไม่เปลี่ยนแปลง ทำให้การเมืองไทยยังไร้ประสิทธิภาพอยู่เหมือนเดิม ซึ่งก็ส่งผลให้สังคมไทยยังคงไม่เจริญก้าวหน้าอยู่เหมือนเดิมเช่นกัน

- คนไทยทั่วไปมักคิดกันว่า ประชาธิปไตยคือการปกครองของเสียงข้างมาก หรือเสียงข้างมากเห็นอย่างไรก็ต้องเป็นไปตามนั้นโดยไม่ต้องให้ความสนใจต่อเสียงข้างน้อย แต่สำหรับนิธิความคิดเช่นนี้ถือเป็นความเข้าใจประชาธิปไตยที่ตื้นเขิน เขาเห็นว่าเสียงข้างมากไม่ใช่สาระสำคัญของประชาธิปไตย เหตุผลและการประนีประนอมของทุกฝ่ายเพื่อส่วนรวมต่างหากคือสาระสำคัญที่แท้จริง และสิ่งนี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต้องแสวงหาร่วมกันระหว่างเสียงข้างมากและเสียงข้างน้อย กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ความเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริงไม่ใช่เพียงการให้ความสำคัญแก่เสียงส่วนใหญ่เท่านั้น แต่จะต้องเคารพและให้เกียรติตลอดจนพร้อมจะรับฟังเสียงส่วนน้อยอย่างจริงจังด้วย

- มีความเชื่อกันโดยทั่วไปว่า การขยายตัวของคนชั้นกลางในสังคมไทยนั้นจะทำให้สังคมไทยมีพัฒนาการทางการเมืองก้าวหน้าขึ้น แต่นิธิกลับมองว่า คนชั้นกลางไทยไม่อยู่ในฐานะที่จะผลักดันความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมได้ เพราะประชาธิปไตยของคนชั้นกลางไทยมีความหมายที่คับแคบเพียงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของพวกเขาเท่านั้น จะเห็นได้จากการออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองหรือการแสดงพลังผ่านการเลือกตั้งของคนชั้นกลางที่ผ่าน

มานั้น ก็เพื่อต้องการรักษาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของตน ไม่ได้เกิดขึ้นจากการมีหลักการและปรัชญาทางการเมืองเพื่อประโยชน์สุขของผู้คนในสังคมอย่างแท้จริง

ด้านเศรษฐกิจ

- การส่งออกสินค้าไปยังต่างประเทศนั้นเป็นนโยบายด้านเศรษฐกิจที่สำคัญของภาครัฐ โดยภาคเอกชนก็ตอบสนองนโยบายนี้เป็นอย่างดี ในขณะที่นักกลับเห็นว่า ประเทศไทยไม่ควรมีความผันผวนอยู่ตลอดเวลาและอาจทำให้การส่งออกของไทยต้องหยุดชะงักได้ทุกเมื่อ ซึ่งก็จะส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจของไทยให้ย่ำแย่ตามไปด้วย นิธิเสนอว่าควรลดปริมาณการส่งออกลงจากเดิม แล้วหันมาเพิ่มกำลังซื้อของตลาดภายในประเทศเพื่อเป็นที่รองรับสินค้าที่ผลิตได้ ทั้งนี้นอกจากเพื่อสร้างความมั่นคงในระบบเศรษฐกิจของไทยเพราะไม่ต้องคอยพะวงต่อความผันผวนในตลาดโลกแล้ว ยังจะเป็นการช่วยพัฒนาสินค้าของไทยให้มีคุณภาพดีขึ้นได้ด้วย เพราะเมื่อผู้ผลิตกับผู้บริโภคมีความใกล้ชิดกัน ความคิดเห็นของผู้บริโภคเกี่ยวกับคุณภาพของสินค้าก็จะถูกส่งผ่านถึงผู้ผลิตได้โดยง่าย และเพื่อเอาใจผู้บริโภค ผู้ผลิตก็ย่อมต้องพัฒนาสินค้าของตนให้มีคุณภาพเป็นที่ถูกใจของผู้บริโภคอยู่ตลอดเวลา

- ในขณะที่ระบบเศรษฐกิจของไทยถูกครอบงำโดยระบบทุนนิยมที่เอื้อประโยชน์ให้แก่บรรดานายทุนหรือกลุ่มทุนที่มีกำลังทรัพย์สูง นิธิก็ได้พยายามเสนอทางเลือกอื่นๆ แก่สังคมไทย เช่น การแนะนำการสร้างเศรษฐกิจพึ่งตนเองแบบวนเกษตรของผู้ใหญ่บ้านวิบูลย์ เข็มเฉลิม , การกล่าวขย่องการปรับตัวในรูปแบบเศรษฐกิจชุมชนบนพื้นฐานของทำที่แบบพุทธศาสนาของชนบทหลายแห่งของไทยที่สามารถรับมือกับการตลาดของระบบทุนนิยมได้เป็นอย่างดี , การสนับสนุนให้เกษตรกรมีการรวมตัวกันในรูปของสหกรณ์และรูปแบบอื่นๆ เพื่อช่วยเหลือกันและกันในการผลิตและการหาตลาดเพื่อรองรับผลผลิต , การชี้แนะให้ผู้ประกอบการรายย่อยทำธุรกิจแบบเอสเอ็มอีที่เน้นฝีมือในการผลิต และมีการใช้อินเตอร์เน็ตเป็นช่องทางส่งเสริมการทำธุรกิจ , ฯลฯ ทางเลือกต่างๆ ที่นิธินำเสนอนี้ก็เพื่อไม่ให้เกษตรกรหรือชาวบ้านรวมทั้งเจ้าของกิจการขนาดเล็กของไทย ต้องตกเป็นเบี้ยล่างของบรรดานายทุนที่มีกำลังทรัพย์สูงอย่างไม่มีทางหลีกเลี่ยง

- นิธิโจมตีการส่งเสริมการท่องเที่ยวในไทยอย่างที่กำลังทำกันอยู่ทั้งโดยภาครัฐและเอกชน เขาเห็นว่าการท่องเที่ยวที่ได้รับการส่งเสริมเช่นนั้นมุ่งตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติมากเกินไป ในขณะที่เดียวกันก็เอื้อแก่การทำกำไรของผู้ประกอบการด้านธุรกิจท่องเที่ยวอย่างเบ็ดเสร็จเป็นล่ำเป็นสัน โดยไม่สนใจว่าจะก่อให้เกิดผลดีแก่ผู้คนในท้องถิ่นต่างๆ ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวหรือไม่เพียงใด ทั้งนี้ยังรวมไปถึงการไม่สนใจด้วยว่า การส่งเสริมการท่องเที่ยว

ดังกล่าวจะเป็นการทำลายสภาพแวดล้อม ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดั้งเดิม ฯลฯ ของท้องถิ่นต่างๆ หรือไม่ได้ด้วย เขาได้เสนอให้ท้องถิ่นต่างๆ เข้ามาจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในท้องถิ่นของตนอย่างเต็มตัว เพื่อให้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ต่างๆ ของประเทศ สนองตอบความต้องการของคนในท้องถิ่นนั้นๆ ได้อย่างแท้จริง นอกจากนี้จะได้ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่างๆ ในด้านลบต่อท้องถิ่น ทั้งนี้เพราะคนในท้องถิ่นย่อมตระหนักและให้ความสำคัญในเรื่องเหล่านี้เป็นอย่างดี

ด้านสังคม – วัฒนธรรม

- นิธิอยากให้บรรยากาศการเรียนรู้ในระบบการศึกษาของไทยมีลักษณะสนับสนุนให้นักเรียน นิสิต นักศึกษา ได้พยายามแสวงหาคำตอบในเรื่องราวต่างๆ ด้วยตนเอง ขณะเดียวกันครูอาจารย์ก็ควรจะช่วยเรียนรู้ไปกับลูกศิษย์อยู่ตลอดเวลาด้วย ไม่ใช่เป็นการเรียนการสอนแบบที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งเน้นให้ผู้เรียนท่องจำหรือจดจำแต่ในสิ่งที่ผู้สอนพยายามป้อนให้ (ซึ่งนิธิเรียกการเรียนการสอนแบบนี้ว่าเป็นการศึกษาแบบเผาข้าวหลาม กล่าวคือ ผู้สอนอยากให้ผู้เรียนได้รู้อะไรก็พยายามยัดเยียดสิ่งนั้นลงไปในสมองของผู้เรียน) นอกจากนี้ในส่วนที่เกี่ยวกับการศึกษานั้น นิธิยังแสดงความไม่เห็นด้วยกับหลักสูตรวิชาประวัติศาสตร์ในระบบการศึกษาของไทยที่มักสอนให้ผู้เรียนเข้าใจว่า ประวัติศาสตร์คือการบันทึกเหตุการณ์ต่างๆ ที่ได้เกิดขึ้นจริงในอดีต โดยนิธิได้เสนอว่า ประวัติศาสตร์ไม่ได้มีหน้าที่บันทึก แต่มีหน้าที่อธิบายว่าสังคมได้เปลี่ยนแปลงมาอย่างไร ด้วยเหตุใด หรือมีกระบวนการเปลี่ยนแปลงอย่างไร กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ประวัติศาสตร์เป็นคำอธิบายที่มีความน่าเชื่อถือเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงในสังคม ซึ่งอาศัยข้อเท็จจริงต่างๆ ที่พิสูจน์ได้ในระดับหนึ่งเป็นเครื่องมือในการอธิบาย

- การพึ่งพาการแพทย์สมัยใหม่อย่างหมดตัวหรือวัฒนธรรมหมอจำ ซึ่งกลายเป็นค่านิยมในการดูแลสุขภาพและความเจ็บไข้ได้ป่วยของคนไทยในยุคนี้ เป็นสิ่งที่นิธิเห็นว่าไม่ถูกต้อง เพราะจะเป็นการทำให้ธุรกิจการรักษาพยาบาลมุ่งเน้นการทำกำไรแก่ผู้ป่วยเป็นหลักเช่นที่ผ่านมา แทนที่จะคำนึงถึงการรักษาพยาบาลที่เหมาะสมแก่ผู้ป่วย และเพื่อลดการพึ่งพาการแพทย์สมัยใหม่อย่างหมดตัว เขาได้เสนอให้มีการกระจายความรู้ด้านสาธารณสุขออกไปในวงกว้างเพื่อที่ผู้คนที่เจ็บป่วยไม่มากนักจะได้ดูแลสุขภาพตนเองได้โดยไม่ต้องพึ่งพาแพทย์ , เสนอให้มีการฟื้นฟูการแพทย์แผนไทยซึ่งมีค่าใช้จ่ายที่ถูกกว่าการแพทย์แผนปัจจุบันเป็นอย่างมาก แต่ทั้งนี้ต้องไม่ใช่การฟื้นฟูเพียงสมุนไพรและเทคนิควิธีการรักษาพยาบาลเท่านั้น ยังต้องรวมไปถึงการฟื้นฟูทัศนคติแบบไทยต่อชีวิต ต่อความตาย และต่อความเจ็บไข้ได้ป่วยกลับคืนมาใหม่ด้วย , แนะนำคนที่เป็โรคเครียดโดยเฉพาะคนในเขตเมืองให้ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของตนเสียใหม่ โดยไม่

ให้เอื้อต่อการเกิดความเครียดซึ่งนับเป็นการรักษาโรคเครียดที่ต้นเหตุ แทนการไปพบจิตแพทย์หรือการใช้เคมีบำบัดซึ่งเป็นการรักษาโรคเครียดที่ปลายเหตุ , เป็นต้น

-นิธิมือคติอย่างรุนแรงต่อการรุมประชาทัณฑ์อาชญากรที่ถูกจับได้ ซึ่งในปัจจุบันกลายเป็นพฤติกรรมที่พบเห็นอยู่เสมอในสังคมไทยและยังเป็นพฤติกรรมที่คนไทยทั่วไปเห็นเป็นเรื่องปกติธรรมดา โดยนิธิลำว่า การรุมประชาทัณฑ์เป็นพฤติกรรมที่ไม่ควรเกิดขึ้น เพราะไม่เอื้อต่อการต่อสู้กับอาชญากรรมในสังคมสมัยใหม่แต่อย่างใด เป็นเพียงพฤติกรรมที่มุ่งเอาแต่ความสะใจ ทว่าไร้ประโยชน์ของคนที่ยากประสบพบเห็นอาชญากรรมก็อาจไม่เข้าไปช่วยเหลือผู้ที่ตกเป็นเหยื่อของอาชญากรรมนั้นก็ได้ นิธิยังได้ตั้งข้อสังเกตด้วยว่าเหยื่อของการรุมประชาทัณฑ์มักเป็นคนที่ไร้ทั้งทรัพย์สินและอำนาจ การรุมประชาทัณฑ์ไม่เคยเกิดขึ้นกับอาชญากรผู้มีเงิน มีอำนาจ หรือมีอิทธิพลเลย ซึ่งยิ่งแสดงให้เห็นถึงความน่ารังเกียจของการรุมประชาทัณฑ์ได้เป็นอย่างดี

-ในขณะที่มีความเชื่อซึ่งเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่า โสยศาสตร์นั้นเป็นสิ่งที่ไม่ดี ไร้เหตุผล และทำให้ผู้คนเกิดความมึนงง แต่นิธิกลับมองในแง่มุมที่แตกต่างออกไปว่า ถ้าโสยศาสตร์ในปัจจุบันมีศีลธรรมเชิงพุทธกำกับอยู่เช่นเดียวกับในอดีต โสยศาสตร์เช่นนี้น่าจะมีส่วนช่วยบรรเทาสังคมไทยยุคปัจจุบันได้ดีอีกทางหนึ่ง เช่น เมื่อแขวนพระเครื่องหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นๆ ไว้ที่คอแล้ว เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลและเพื่อให้เกิดความแคล้วคลาดปลอดภัย เจ้าของยังจะต้องประพฤติปฏิบัติให้อยู่ในศีลในธรรมด้วย เป็นต้น

-นิธิเรียกร้องให้สังคมไทยมองคนอ้วนเสียใหม่ว่า ไม่ได้มีบุคลิกตลกแค่เพียงอย่างเดียว ดังที่คนทั่วไปชอบมอง แต่ยังมีบุคลิกในมิติอื่นๆ เช่นเดียวกับคนที่ไม่อ้วน ทั้งนี้เพื่อให้คนอ้วนที่มักชอบแสดงออกว่าตนเองเป็นคนอารมณ์ดีอยู่ตลอดเวลา (ดังภาพของคนอ้วนที่คนทั่วไปมีอยู่ในใจ) เพราะกลัวว่าถ้าไม่ทำเช่นนี้จะถูกสังคมมองว่าเป็นคนอ้วนที่ผิดปกตินั้น ได้แสดงบุคลิกที่หลากหลายตามธรรมชาติของตนได้ตามใจชอบเหมือนคนที่ไม่อ้วนมักจะทำกันปกติ

“ศรีบูรพา” คนใหม่แห่งแวดวงสื่อสารมวลชนไทยปัจจุบัน

กล่าวโดยสรุป แม้บทความของนิธิจะมุ่งแสดงความคิดเห็นเป็นหลักเช่นเดียวกับบทความของคอลัมนิสต์โดยทั่วไป แต่ความคิดเห็นของนิธินั้นมีความคม ชัด และลึกในเชิงความคิด มักมีแง่มุมใหม่ๆ ที่น่าสนใจที่ผู้อื่นคิดไม่ได้หรือคาดไม่ถึง และบ่อยครั้งก็เป็นการทวนกระแสสังคมหรือแหวกแนวคิดเดิมๆ ออกไป แต่ทั้งนี้ก็มีหลักการและเหตุผลที่น่าเชื่อถือมาสนับสนุนจนไม่มีใครกล้าโต้แย้ง รวมทั้งยังมักชี้แนะทางออกที่ดีและตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเป็นไปได้ในการแก้ไขปัญหาต่างๆ อยู่เสมอ ซึ่งสิ่งเหล่านี้คอลัมนิสต์คนอื่นฯ น้อยคนนักที่จะทำได้ดีเทียบเท่าหรือใกล้เคียงกับนิธิ นอกจากนี้ บทความของนิธิที่มุ่งสร้างความชอบธรรมและความเท่าเทียมกันให้แก่ผู้คนใน

สังคมไทยโดยเฉพาะคนชั้นล่างหรือชาวบ้านนั้น (จะโดยตั้งใจหรือไม่ก็ตาม) ยังได้ยืนอยู่บนหลักจรรยาบรรณของสื่อมวลชนในข้อที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งก็คือ สื่อมวลชนจักต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนโดยมุ่งหวังต่อสาธารณประโยชน์อีกด้วย

ดังนั้น “ด้วยสติปัญญาและความสามารถที่แสดงออกมาตลอดจนมีความกล้าที่จะยืนอยู่คนละข้างกับความไม่ชอบธรรม ผมคิดว่า อาจารย์นิธิก็คือ ศรีบูรพาปี 2000 นั้นเอง และจากบทบาทคอลัมนิสต์เช่นนี้คณะนิเทศศาสตร์ของสถาบันการศึกษาต่างๆ ในเมืองไทย น่าจะมอบปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ให้แก่อาจารย์นิธิตั้งแต่ปีหน้าเป็นต้นไป” (สมหมาย ปริจฉัตต์, เทปตลับ)

นิธิ เอียวศรีวงศ์ ในทัศนะโดยสรุปของผู้วิจัย

จากการที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “มุมมองเชิงวิพากษ์การเมือง เศรษฐกิจ และสังคม – วัฒนธรรม ในมติชนสุดสัปดาห์ ของนิธิ เอียวศรีวงศ์” นั้น ทำให้ผู้วิจัยมีความเห็นด้วยเป็นอย่างยิ่งกับทัศนะของเกษียร เตชะพีระ (เทปตลับ) ที่มีต่อนิธิว่า “อาจารย์นิธิไม่เพียงแต่นักวิชาการประวัติศาสตร์ชั้นนำ หากยังเป็นคอลัมนิสต์หรือที่มักเรียกกันว่าคอลัมนิสต์นักวิชาการชั้นแนวหน้าซึ่งในความเห็นส่วนตัวของผมแล้ว นับเป็นคอลัมนิสต์นักวิชาการมือเยี่ยมที่สุดในรอบทศวรรษที่ผ่านมาด้วย โดยเฉพาะในช่วงหลังมานี้ งานและบทบาทคอลัมนิสต์ของอาจารย์นิธิเด่นชัดขึ้นทุกที และสำคัญไม่แพ้ผลงานและบทบาททางวิชาการ”

แม้บทความในมติชนสุดสัปดาห์ของนิธิจะเป็นงานเขียนที่แสดงมุมมองเชิงวิพากษ์ของเขาในขนาดที่ไม่ยาวนานต่อกระแสการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม – วัฒนธรรม ในช่วงเวลานั้นๆ แต่บทความดังกล่าวของเขาก็เป็นงานเขียนที่มีการวิเคราะห์วิจารณ์ได้อย่างเฉียบคมและลุ่มลึก ซึ่งหาได้ไม่ง่ายนักในบทความของคอลัมนิสต์คนอื่น ๆ หรืออาจกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่า บทความของนิธิในมติชนสุดสัปดาห์นั้นเป็นการเผยแพร่ความคิดที่ตกผลึก (ถ้าเป็นภาษาของนิธิก็น่าจะใช้คำว่า ความคิดที่ “ลงลึก” แล้ว) ของเขาแก่ผู้อ่าน โดยความคิดที่ตกผลึกดังกล่าวเกิดจากการมองประเด็นต่างๆ จากมิติทางวัฒนธรรมในความหมายของระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม และมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ เรื่องต่างๆ ที่เขาเขียนถึงนั้นแม้จะมีความหลากหลายเป็นอย่างมากคือมีทั้งเรื่องเกี่ยวกับระบบราชการ ประชาธิปไตย ทุนนิยม วรรณกรรมสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ศาสนา วิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ศิลปะ ฯลฯ แต่ก็จะเป็นการมองเรื่องเหล่านี้จากมิติทางวัฒนธรรมหรือระบบความสัมพันธ์ ซึ่งช่วยให้เกิดความเข้าใจต่อความเปลี่ยนแปลงหรือปัญหาต่างๆ ได้อย่างลึกซึ้งและรอบด้าน

นอกจากนี้บทความของนิธียังมีจุดยืนที่มั่นคงในการสร้างความเป็นธรรมให้แก่คนกลุ่มต่างๆ ในสังคมไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งคนชั้นล่างหรือชาวบ้าน ตลอดจนเรียกร้องและเสนอแนะแนวทางที่จะทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมไทยดำเนินไปบนพื้นฐานของภูมิปัญญาไทย (ซึ่งในความหมายของนิธีก็คือ ความสามารถของคนไทยที่จะปรับเปลี่ยนต่อสภาพความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา) ไม่ใช่ดำเนินไปภายใต้การครอบงำของวัฒนธรรมตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบทุนนิยมอย่างที่กำลังเป็นอยู่ในขณะนี้

สำหรับปัจจัยสำคัญที่ทำให้นิธิตสามารถสร้างสรรค์บทความเช่นนี้ได้ นั้น ผู้วิจัยเห็นว่า นอกเหนือจากสติปัญญาของเขาคือฉลาดปราดเปรื่องแล้ว ยังน่าจะมาจากปัจจัยอื่นๆ อีกได้แก่ การที่เขาเป็นคนที่รักการอ่านหนังสือด้วยความใฝ่รู้ในศาสตร์แขนงต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านประวัติศาสตร์และขอบแสวงหาความรู้จากชีวิตจริงมาตั้งแต่เด็ก ซึ่งทำให้มุมมองเชิงวิพากษ์ของเขาตั้งอยู่บนพื้นฐานของข้อมูลความรู้ที่กว้างขวางและรอบด้าน, ความเป็นคนที่ไม่เชื่ออะไรง่ายๆ และมักคิดไม่เหมือนคนอื่น ทำให้ชอบตั้งคำถามและแสวงหาคำตอบต่อเรื่องราวและปรากฏการณ์ต่างๆ ด้วยตนเอง รวมทั้งมีความกล้าที่จะนำเสนอความคิดและคำตอบเหล่านั้นได้อย่างน่าสนใจและน่าเชื่อถือ ทั้งๆ ที่ความคิดและคำตอบดังกล่าวมักเป็นมุมมองใหม่ที่สวนกระแสสังคมหรือแหวกวงล้อมของความคิดและความเชื่อเดิมที่ได้รับการยอมรับนับถือกันมานาน, การมีความสามารถทางด้านวรรณศิลป์ที่ยอดเยี่ยม, การมีความรักในเสรีภาพและความเป็นธรรม, การเป็นผู้ที่ยึดมั่นต่อความเป็นปัจเจกชนซึ่งหมายถึงการเป็นคนที่มีความรู้และวิจารณญาณที่ตีรวมทั้งมีสำนึกที่จะเป็นคนดีโดยส่วนตัวและมีหน้าที่ที่จะทำดีต่อสังคม, การมีความเชื่อในพลังของ "ชุมชน" และ "สังคม" ที่เกิดจากการช่วยเหลือเกื้อกูลกันของสมาชิกในชุมชนและสังคม, เป็นต้น

ในทัศนะของผู้วิจัย ผู้ที่สมควรจะได้รับการยกย่องชื่นชมให้เป็น "ปราชญ์" นั้น นอกจากจะต้องมีความคิดความอ่านที่ลึกซึ้งฉลาดปราดเปรื่องหรือแสดงให้เห็นถึงอัจฉริยภาพทางด้านสติปัญญาของตนแล้ว ความคิดความอ่านดังกล่าวของคนผู้นั้นยังต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของผลประโยชน์หรือการแสวงหาความชอบธรรมให้แก่คนส่วนใหญ่ในสังคมอย่างแท้จริงด้วย แต่สำหรับนิธิต ไม่เพียงแต่เขาจะมีคุณสมบัติของความเป็น "ปราชญ์" ครบถ้วนตามที่ทัศนะของผู้วิจัยเท่านั้น การใช้ชีวิตที่เรียบง่ายสมถะตลอดจนการอุทิศตนทำกิจกรรมต่างๆ มากมายเพื่อสังคมของเขา ซึ่งได้ประพฤติปฏิบัติมาเป็นระยะเวลาต่อเนื่องยาวนานจนถึงปัจจุบันนั้น ยังเป็นสิ่งที่ผู้วิจัยเห็นว่าสมควรจะได้รับการยกย่องชื่นชมเคียงคู่ไปกับความเป็น "ปราชญ์" ของเขาด้วยเช่นเดียวกัน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ คือ ควรมีการศึกษาวิจัยแนวเดียวกับการวิจัยนี้ในบทความที่เขียนโดยคอลัมนิสต์นักวิชาการคนอื่นๆ ที่ได้รับการยอมรับจากสังคม เพราะจะช่วยให้เข้าใจกระแสที่ไหลอยู่เบื้องลึกเรื่องราวหรือปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น